

Materielle faste kulturminner i Melhus

Forsidefoto: Roar Dørum

Vedlegg 1 til Melhus kommunes kulturminneplan

Innhold

1. Bautaer og minnesmerker	5
2. Fangstanlegg	16
3. Ferdsel og samferdsel	19
Gamle veier i inn og utmark	19
Pilegrimsleiene	20
Vegfar	21
Jernbaneanlegget	23
Vegvesen	25
Norges vassdrags- og energidirektorat	30
4. Gravminner	31
5. Grensesteiner og varder	37
6. Gruver og steinbrudd	42
7. Hendelse, tro, tradisjon	45
8. Hus og bygninger	54
Mindre uthus i/nær tunet	57
Sidebygning (herunder masstu, kårbolig, sommerstue, smie, verksted osv)	57
Stabbur/loft	57
Uthus knyttet til bolig/bygård	58
Andre mindre uthus i/nær tunet	58
Driftsbygninger i tunet	59
Fjøs, stall, låve	59
Driftsbygning	59
Andre bygninger knyttet til gårdsdrift	60
Hus i utmark	61
Utløe/sommerfjøs	61
Kvern/sag	61
Koie	62
Seteranlegg	62
Seterstue/seterbu/sel	62
Seterløe	62
Seterfjøs	63
Andre hus på setra	63
Industri og næringsbygg (kraftverk, mølle, fabrikk, sagbruk, verksted osv)	63
Offentlige bygninger	67

Tekster til nettside – Kulturminner i Melhus kommune

Kommersielle bygninger / forretningsbygg (kafè, kiosk, butikk, hotell, gjestgiveri).....	67
Bygninger for religiøse formål (herunder kirker, kapell, menighetshus, bedehus osv)	67
Bygninger for kulturelle formål (forsamlingshus, idrettsanlegg, foreningshus, museum, teater, kino osv)	71
Bygninger for undervisning og forskning (skoler , internat osv)	77
Bygninger for offentlig tjenesteyting (herunder sykehus, pleiehjem osv).....	78
Bygninger for samferdsel (skysstasjon, stasjonsbygning, pakkhus, lager, garasje, parkeringshus osv)	78
Militæranlegg	80
8.8 Annet	80
Fritidsbygg (herunder hytte, lysthus, lekestue, badehus osv)	80
Ukjent	81
9. Hustuffer og bosetting	82
10. Industri og fremstilling	89
11. Krigsminner	100
12. Landbruk og utmarksutnytting.....	102
13. Minner langs pilegrimsleia	110
14. Sagabygda.....	113
15. Samiske kulturminner	118
16. Kulturmiljø.....	121
17. Kulturlandskap.....	129
Slåttemyr	129
Slåttemark	129

Dette dokumentet inneholder en oversikt over materielle faste minner, det vil si kulturminner som kan *kartfestes*. Kulturminnene er lagt inn i databasen www.kulturminnesøk.no. Dersom du leser dette heftet digitalt kan du dermed trykke på lenkene til de enkelte kulturminnene og komme til databasen der disse er registrert på kart. Dokumentet viser kulturminner registrert i Melhus kommunes registreringsprosjekt. Samlet sett er det registrert mange flere kulturminner i Melhus enn det dokumentet viser. Materielle faste kulturminner er registret i henholdsvis Kulturminnesøk (en database der alle selv kan registrere kulturminner) og i Askeladden (som er en database for offentlig forvaltning av kulturminner). Mer informasjon om ulike databaser finnes i Melhus kommunes kulturminneplan 2017.

Noen minner kan ikke knyttes til et enkelt punkt på kartet, men må registreres gjennom en linje (eksempelvis gamle veifar). Siden det ikke er mulig å registrere linjer i Kulturminnesøk må disse minnene registreres i det kommunale kartsystemet. Dette vil bli gjort i et senere prosjekt. Denne typen kulturminner er også tatt med i dette heftet, men er altså ikke kartfestet slik at de har en virksom lenke.

Utenom kulturminner har vi i tillegg tatt med en oversikt over kulturlandskap fordi dette er den delen av landskapet der natur og kultur møtes. De registrerte landskapene ligger ikke i noen database for kulturminner. Informasjonen om dette feltet er hentet fra fylkesmannens rapport «Oppfølging av særlig verdifulle kulturlandskap i Sør-Trøndelag», 2005.

Tekstene og bildene til hvert kulturminne stammer fra ulike registratorer som har bidratt i Melhus kommunes registreringsarbeid, eller de er samlet inn fra innbyggere, samt lag og foreninger som har gjort egne registreringer.

For minner med rød tekst mangler vi informasjon som er nødvendig for registrering i Kulturminnesøk. Dersom du har kunnskap om minnene som står med rød skrift og kan tenke deg å hjelpe oss med registrering, så ta gjerne kontakt. Det vi trenger er:

- Ett eller flere bilder
- En beskrivende tekst
- Koordinat/punkt på kartet

Merk mailen med «kulturminne», og ta kontakt via:

postmottak@melhus.kommune.no

Line Anni Solbakken
Prosjektleder

Melhus, mars 2017

1. Bautaer og minnesmerker

Minnesteinene er tallrike i Melhus og vitner om en stor evne til å minnes hendelser og mennesker ved bokstavelig talt «å skrive det i stein» og bevare det for etterslekten. Det å reise steiner over enkeltmennesker eller hendelser som har hevet seg over «kvardag og gråstein» er også å videreføre en skikk som vi vet har vært praktisert i hvert fall sia eldre jernalder her til lands. Denne i utgangspunktet hedenske skikken overlevde gjennom hele kristningsprosessen og kan i unike tilfeller sågar bære vitnesbyrd om denne gradvise omstillinga i tankesett og religiøs praksis: *Kulisteinen* fra Kuløya på Smøla er en runestein (bautastein med innskrift) som bl.a. beretter at kristendommen hadde vært tolv vintrer i Norge.

I Melhus har vi bare to kjente eksempler på reiste steiner fra førkristen tid og dette sparsomme tilfanget gjør våre eldste bautasteiner særs verdifulle. Mange bautasteiner i det området som i våre dager utgjør Melhus kommune kan gjennom århundrenes løp ha velta eller blitt gjenstand for gjenbruk i låvebruer eller som klopper og trappestener. Det unike historiske dokumentet *Kulisteinen* ble gjenfunnet i ei låvebru! I skrivende stund kan kun én av våre to forhistoriske bautasteiner oppleves stående. Den såkalte høvdingegrava på Foss («Fossgrava») ble arkeologisk undersøkt i 1934 og er fortsatt en sjelden fugl sia den ble datert til yngre romertid (200-400 e.Kr.). Etter undersøkelsen ble gravhaugen rekonstruert og en tilhørende bautastein gjenreist på toppen av gravminnet. Dette anlegget ligger i tilknytning til kulturminnestien ved Horg bygdetun og er derfor viden kjent. En mye mindre kjent bautastein, *Jutulstenen*, befinner seg på Skjeggstad på Hølonda. I likhet med bautasteinen på Foss har *Jutulstenen* opprinnelig stått på toppen av en monumental gravhaug. Juni 2014 ble både bautasteinen og den uforstyrta gravhaugen på Skjeggstad registrert i forbindelse med kulturminneprosjektet. I sammenheng med dette ble det avdekket et godt bevart gardsgravfelt som kan nås ved å følge en hulveg opp til hjellen hvor de minst seks gravhaugene ligger. Etter avtale med fylkesarkeolog Rut H.L. Nilsen ble *Jutulstenen* i desember 2014 flytta fra en uegna lagringsplass ved garden og opp til gravhaugen hvor den hører heime. I god steinreiserånd vil Melhus kommune sammen med lokale organisasjoner og enkeltpersoner arbeide for at *Jutulstenen* gjenreises på «Skjeggeshaugen». *Jutulstenen* har antakelig ei moderne innskrift (graffiti).

Tekst: Kjell André Brevik

- [Martin Tranmæl 1879 – 1967](#)

Martin Tranmæl ble født på Tranmælsøya i Melhus i 1879. Han var første formann i "Arbeidersamfunnet Asbjørn" som ble stiftet i 1899 i Melhus. Han var redaktør i avisa Ny Tid, og gjorde bladet til hovedorgan for den radikale fløy av norsk arbeiderbevegelse. Han satt i

sentralstyret i Arbeiderpartiet fra 1918 til 1963, og var redaktør av Socialdemokraten, senere Arbeiderbladet, fra 1921 til 1949. Hele sitt liv var han aktiv avholdsmann og tok i 1932 initiativet til det første Arbeidernes avholdslag. Stortingsmann fra Oslo 1925 til 1927, og medlem av Stortingets Nobelkomitee fra 1938 til 1964. På 100-årsdagen for Tranmæls fødselsdag, 27. juni 1979 ble statuen reist. Den er laget av billedhoggeren Nils Aas, og avdukingen ble foretatt av statsminister Odvar Nordli.

Tekst: Erik Tofte

- [Bauta over Asbjørn fra Medalhus](#)

Asbjørn fra Medalhus, bonde fra Melhus, levde i annen halvdel av 900-tallet. Han talte ifølge sagatradisjonen mot Håkon den gode på Frostatinget, da denne søkte å innføre kristendommen i Trøndelag. Bautaen reist 17. mai 1900 av ungdomslaget

Heimhug ved den gamle hovedbygningen på Melhusgården. Den ble senere flyttet dit den står i dag, ved Prestgårdslåna ved Melhus kirke. På steinen står det skrevet:

Asbjørn af Medalhusum. *Tekst: Erik Tofte*

- [Bauta over Grøtan kyrkjetuft](#)

På denne staden stod Grøt-kyrkja, som truleg vart bygd i mellomalderen. Steinhella framom inngangsdøra ligg på plass, og omrisset av grunnmuren er godt synleg. Kyrkja var truleg ei stavkyrkje med klokkestøpul. Åkeren sør-aust for tufta heiter "Stuppul-teien" den dag i dag. Kyrkja er nemt i jordeboka til Olav Engebregtson frå 1537,

og i "Trondhjems Reformate" frå 1589 er det sagt at her skulle det vere gudsteneste kvar fjerde sundag. I 1681 var kyrkja så til nedfalls at ho vart nedriven, og dei brukbare materialane vart brukt til nykyrkja på Krokstad. Kring det som var kyrkjegard er det i dag ein steinmur. To brudestolar som var i kyrkja er i dag i Hølonda kyrkje på Krokstad. *Tekst: Erik Tofte*

- [Bauta over Foss gamle kirkested](#)

Den aller første Fosskirka ble kanskje tatt av Kvasshyllrasen i 1345. Den siste Fosskirka sto til 1670, da Foss og Grinni sokn ble slått sammen. Begge de gamle kirkene nedlagt, og ny kirke bygd for Horg sokn. Støren prestegjeld hadde i 1589 fire kirker og to prester. Støren hovedkirke og annekskirken på Grinni

skulle betjenes av den ene, og Soknedal og Foss annekskirke av den andre presten i 1670. Denne bautaen står et par hundre meter sør for Horg bygdetun. Steinen ble reist av bygdefolket i 2001 til minne om de som er gravlagt her. *Tekst: Erik Tofte*

- [Bauta over Einar Tambarskjelve](#)

Einar Eindrideson var født her på Gimman ca 980, og ble en av Norges mektigste menn i sin samtid. I følge sagaen kjempet han om bord på Ormen Lange sammen med Olav Tryggvason i slaget ved Svolder ca år 1000, og der sa han de berømte ord: "For veik, for veik er kongens bue". I sagaen

heter det at han var: "Den sterkeste mann og den beste bueskytter som har vært i Norge. Han var en framifrå skiløper, god i alle idretter og en modig kar, ættestor og rik var han også", og " den mektigste og gjeveste mann i Trøndelag". Han ble gift med Bergljot, Håkon Jarls datter, og de hadde sønnen Eindride. Einar Tambarskjelve fikk et spent forhold til kong Harald Hardråde, og både han og Eindride ble drept av kongen i et bakhold i Nidaros i 1050. Bautaen reist 17. mai 1900 av ungdomslaget Heimhug.

Tekst: Erik Tofte

- [Bauta over Rolv Hallvardson Lyngje](#)

Denne bautasteinen er reist på Lundamo til minne om Rolv Hallvardson Lyngje som

levde her i bygda på 1500-tallet. Den danske kongen hadde da Ludvig Munk som lensherre i Trondheim, og han krevde inn mer skatter og avgifter enn det som var kongens vilje. Folket ville ikke finne seg i det, og Rolv Lyngje ble talsmann for bøndene i Gauldalen. Han dro til København i 1573, og hos kongen ble han møtt med velvilje. Men

lensherren arresterte Rolf Lyngje sammen med fire andre gauldalsbønder, og de ble tiltalt for opprør. De ble dømt til å bli henrettet, og dommen ble fullbyrdet i Trolla ved Trondheim i 1575. I 1578 ble de frikjent, og domsmennene ble pålagt å få restene av de døde begravd i vigslet jord ved Domkirken. Inskripsjonen lyder: "Rolv Hallvardsson på Lyngje 1574".

Tekst: Erik Tofte

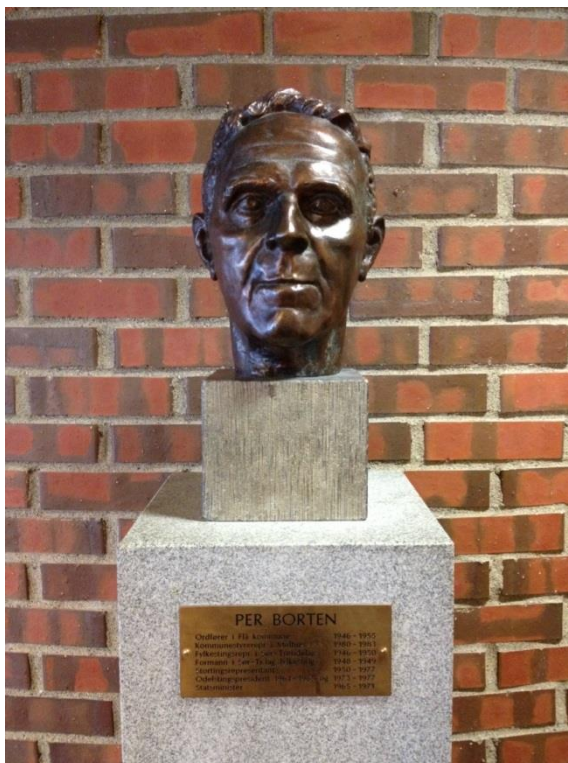
- [Niels N. Dahl 1806 – 1854](#)

Niels Nielsen Dahl kom til Melhus som kapellan i 1838. Dahl var mannen bak både Melhus Brandassuranceforening og Melhus sparebank, begge grunnlagt i 1841. Han var også en forkjemper for folkeopplysning, og han opprettet boksamling for allmuen i Melhus. Ved bygging av den første Gimse bru, som ble åpnet i

1849, var han også den store pådriveren. Dermed fikk han ettermælet i Melhus som mannen bak de fire B-er: Bank og Brannkasse, Bru og Boksamling. Stortingsmann fra Søndre Trondhjems Amt både i 1845 og 1848. Han ble også president i Odelstinget i 1948. Dahl reiste fra Melhus i 1851, da han ble utnevnt til sogneprest i Eid i Nordfjord. Minnesmerket ble reist ved Kroa i Melhus sentrum i 2004. *Tekst: Erik Tofte*

- [Bauta over Per Borten 1913 - 2005](#)

Per Borten født 3. april 1913 i Flå, og døde 20. januar 2005 i Trondheim. Borten tok eksamen ved Norges Landbrukshøgskole i 1939, og var herredsagronom i Alvdal og Folldal, før han ble ordfører i hjembygda Flå fra 1945 til 1955. Han ble stortingsrepresentant i 1950, og formann i Bondepartiet (i dag Senterpartiet) i 1955. Han var statsminister i den borgerlige koalisjonsregjeringen fra 12. oktober 1965 til 17. mars 1971. Borten var president i Odelstinget 1961–1965 og 1973–1977.

Han er gravlagt på Flå kirkegård, og gravminnet to-delt. En minnestein for familien, og en del for den offentlige Per Borten. *Tekst: Erik Tofte*

- [Bauta over Eksplosjonsulykke på Gravråksmoen](#)

Dette minnesmerket er reist over fire menn som omkom ved en eksplosjonsulykke i Hofstad leir 21. september 1948 klokka 09.35. En bunker med over 15 tonn ammunisjon eksploderte. Det begynte med noen enkelte smell, og så kom et voldsomt smell med en ildsøyle langt over tretoppene og betongrester, stein og jord haglet. Det ble

omfattende skader store avstander fra stedet, og trykkbølgen var merkbar både på Lundamo og Hølonda. Det ble lagt mye arbeid i å finne årsaken til ulykken, men konklusjonen ble at det var et hendelig uhell. De omkomne var: Arnljot Løftamo (22 år), Ivar Bertram Rønning (30 år), Anton Hopen (35 år), og Johan Karstein Kregnes (19 år). Minnesteinen ble reist ved Melhus kirke i 1973. *Tekst: Erik Tofte*

- [Krigsminne ved Kroa - bauta over falne Melhusbygg](#)

Under andre verdenskrig 1940 til 1945 var det fire melhusbygger som ofret livet sitt i kampen for Norges frihet og framtid. De fire var Johan Skiksten som falt i kampene ved Gratangen 25. april 1940, Arvid Austad, som ble arrestert og skutt av Gestapo på Kristiansten festning i Trondheim 17. november 1943, Johan Reitan, som døde 18. januar 1944 i Natzweiler,

en tysk konsentrasjonsleir i nærheten av Strasbourg i Frankrike og Victor Lundin, som døde samme sted 2. juni 1944.

Kort tid etter at krigen var over kom tanken opp om å reise en bautastein til minne om de fire som hadde falt. 27. januar i 1946 ble det arrangert en minnefest over de falne i Bøndernes Hus. Året etter ble bautasteinen reist, og den ble avduket 17. mai 1947. *Tekst: Erik Tofte*

- [Krigskirkegård på Stavsøra](#)

Dette minnesmerket ligger i Trondheim kommune, like nord for Udduvoldbrua. Det har imidlertid sterk tilknytning til Melhus ved at de fleste som ble begravd her under krigen var fanger fra fangeleirene på Øysand. Det skal ha blitt begravd over 160 døde her. Av disse var det 86 serbere og 53

russere. Det ble også begravd 19 norske motstandsfolk som ble dømt til døden av tyskerne og skutt på Kristiansten festning. Noen tyskere ble også gravlagt her. Disse var sannsynligvis desertører, eller så hadde forbrudt seg mot sine egne på annen måte. Det ble også gravlagt mange fanger av andre nasjonaliteter. Minnesmerket er reist til minne om Jugoslaviske partisaner som ble gravlagt her i årene 1942 til 1945. *Tekst: Erik Tofte*

- [Krigsminne ved Kjeldstad](#)

Da tyske tropper rykket framover gjennom Gauldalen søndag 13. april 1940, var det en gruppe på ti norske motstandsmenn, med ni geværer, som skulle prøve å stoppe tyskerne ved Kjeldstad på Lundamo. Kaptein Berthold Dahl valgte en standplass ved Svedalen. Det ble skutt flere tyskere i

det overraskende angrepet, men det endte også med at to norske motstandsmenn mistet livet. Det var Kaptein Berthold Dahl (61 år), og Steinar Kvernmo (19 år). Ved et eiendommelig uhell ble også den 60 år gamle Kari Lundemo drept av ei kule da hun satt med barnebarnet sitt på fanget etter å ha søkt tilflukt inne i fjøset på Kjeldstadmoa. *Tekst: Erik Tofte*

- [Oddvar Brå](#)

Oddvar Brå ble født 16. mars 1951 på Hølonda i Melhus kommune. Han er en av Norges beste langrennsløpere gjennom alle tider. Han representerte Leik Idrettslag, Hølonda i Sør-Trøndelag, og var i en årrekke den dominerende løperen i Norge, og en av de aller beste i verden. Han

vunnet verdenscupen tre ganger. Det var i 1972–73, 1974–1975 og 1978–1979. Han har fem seire i Holmenkollen: 15 km i 1980 og 1982 pluss 50 km i 1975, 1979 og 1981. I 1975 vant han storeslem da han vant i alle de fire mest prestisjetunge skimetropolene samme sesong: Oslo, Falun, Lahti og Leningrad. Statuen står ved Eid skole på Korsvegen.

Tekst: Erik Tofte

- [Minnestein på Rimol](#)

Steinen her på Rimol er til minne om hendelsene i år 995. Håkon Jarl var kystnorges hersker i tiden i tiden fra ca 970 til 995. Han var i starten godt likt, men ble etter hvert egenrådig og upopulær. Da bøndene sammen med den blivende kongen, Olav Tryggvason, var etter ham, søkte han tilflukt under grisebingen sammen med trælen

Kark her hos kjæresten sin, Tora på Rimol. I følge sagaen holdt Olav Tryggvason en tale ved grisebingen der han ” – ville gi den mann både gods og ære som skadet Håkon Jarl”. Dette hørte Kark, og i løpet av natten drepte han jarlen, skar hodet av ham, og brakte hodet til Olav Tryggvason i Nidaros. Men i stedet for belønning lot kongen også Kark bli halshogget. Asken ble hentet i Varmbu, og plantet 22. mai 2007.

Tekst: Erik Tofte

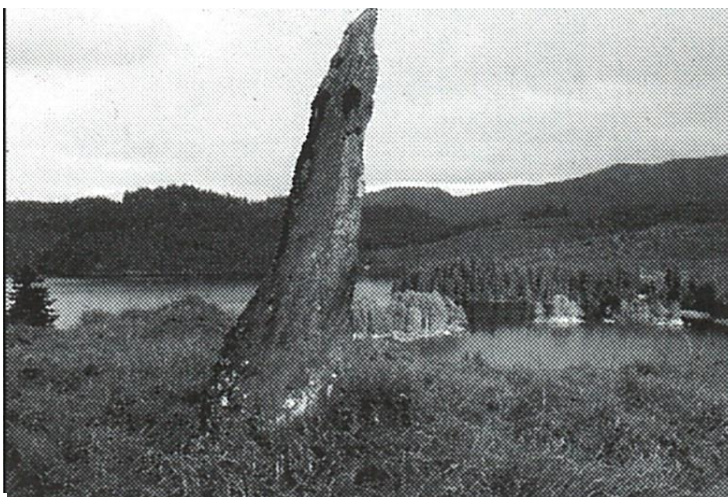
- [Bauta over de fra Høllonda som deltok i krigen 1807-1814](#)

I bautaen er det innrisset navn over dem fra Høllonda som deltok i krigen 1807-1814.

Tekst og foto: Line A. Solbakken

- [Jutulsteinen på Skjeggstad, Høllonda](#)

Før Jutulsteinen veltet og ble tatt ned hadde den allerede blitt fraktet et lite stykke fra den opprinnelige lokaliteten. Historien skal ha det til at ei avdeling soldater på utmarsj fra Gravråk fraktet steinen ned og reiste den utpå Røsom, øst for vegen mellom bruken Skjeggstad og Skjeggstadhaugen.

Lokalt er folk av den

oppfatning at det bak sagnet om Jutulsteinen skjuler seg en bautastein som før den udaterte flyttingen skal ha stått på en gravhaug øverst i Jutulsteinsbakken. Heller ikke gravminnet er tidligere registrert og kartfestingen baserer seg på haugens antatte lokalisering.

Dette er Hølundas eneste kjente forhistoriske bautastein! Vil den noensinne komme tilbake til sin rettmessige plass i bakken som et minne over høvdingen på Skjeggstad? Kanskje er det Skeggi selv som er hauglagt ved den gamle ferdselsvegen mellom garden og Korsvegen?

"På stader der finst ein sermerkt stor eller uvanleg stein i nærleiken av ei gammel kyrkje eller kyrkjetuft, finst det òg gjerne ei segn om ein jutul som har kasta den mot kyrkja i fullt sinne. Ei slik har me òg.

Den er om jutulen i Restogrøtåsen som vrt så uroa av kyrkjebygginga på Grøtom. Reint ille var det når dei byrja ringa med kyrkjeklokkene morgon og kveld.

Han fann seg ein handhøveleg stein og sende av garde. Men det vart litt for stutt og lite grann til vinstre. Steinen datt ned oppå den tverrbrate bakken nordafor husa på Skjeggstad-haugen, Jutulsteinsbakken kalla." ~ Signe Skjeggstad Aal

Langås, Olav Harald & Signe Jorunn Skjeggstad Aal (1998). "Kirkene på Hølonda : Hølonda kirke 150 år 1998". Hølonda Meninghetsråd. Trondheim: Strindheim Trykkeri AL. *Tekst: Kjell André Brevik, Foto: Olav Harald langås*

- [Kongshaugen på Nordtømme](#)

Ytterst på den femte av Tømmesterrassene, mot øst, med utsikt over bygda i nord og sør ligger Kongshaugen. Mange tradisjoner knytter seg til dette stedet og oppfatninga om at det er et gravminne over en høytstående person i Horg har blitt tradert over lang tid. Til tross for den rike forekomsten av

forhistoriske gravminner i soknet er dette den eneste av dem med egennavn. Høvdinggrava på Foss, - med gravgods fra yngre romertid, - er kjent for svært mange, men Kongshaugen nevnes sjelden og har heller ikke vært i arkeologenes søkelys. Lokaliteten har heller aldri blitt kontrollregistrert av fylkeskommunen. Kongshaugen har verdi både som tradisjonslokalitet, bautasteinlokalitet og som det eneste kjente bevarte og synlige gravminne i tilknytning til Tømmessletta. Bautasteinen ble gjenreist av folket på Sletta i 1922, men må betraktes som autentisk og tilhørende gravanlegget. Steinen er om lag to meter lang, usymmetrisk (ca. 40-50 cm. brei) og rundt 10 cm. tykk. En kan så vidt skimte innskrifter under laven. Disse er antakelig etter-reformatoriske. Rundt bautasteinens basis er det mye rydningsstein, trolig for god fundering. Forbindelsen mellom gravanlegget og ferdselsvegen som kommer opp brauta fra Grinni, Hallguttu («gata/vegen i hellinga»), må framheves.

Tekst og foto: Kjell André Brevik

- **Bauta ved Haga bru (N699373 Ø565060)**

Minne om kamphandlingene 27. april 1940. Minnesmerket er oppsatt av Midtre Gauldal kommune og Melhus kommune ved 50 års frigjøringsjubileet i 1995.

Tekst: Innriss på minnestein.

Foto: Roar Dørum

- **Bauta over de som bygde Skoldadalsvegen**
- **Bauta over de som bygde Høydalen**
- **Minnesteiner på Sørtømme**

2. Fangstanlegg

Før kulturminneregistreringa tok til var det kjent et fangstanlegg med til sammen 6 groper på en grusmo mellom Hobekken og elva Sama, øst for Skogstuggu øverst i Lundadalen (Horg østre bygdeallmenning) (ID 122643 m.fl.). De av innbyggerne i Melhus som har gått hele eller partier av kulturminnestien i tilknytning til Horg bygdetun har også stifta bekjentskap med den store, enkeltliggende fangstgropa på Fossmoan (ID 170422). Alle de sju fangstgropene har rektangulær form i botn og dette er det som er igjen av den opprinnelige tømmerkassen eller båsen som skulle forhindre dyret fra å rømme.

Gropene i Lundadalen er tidfesta til vikingtid/middelalder og fangstlokaliteten på Foss til høymiddelalder. Dette er dog *relative dateringer* som ikke baserer seg på ¹⁴C-datering av bevart treverk e.l. I forbindelse med at Aursjømagasinet på fylkesgrensa mellom Oppland (Lesja k.) og Møre og Romsdal (Nesset k.) var nedtappa våren 2006 ble det gjort faglige undersøkelser av ei fangstgrop med bevarte deler av trekonstruksjonen. Materialet ble radiologisk datert til 700-tallet f.Kr. og er derfor bevis for at anlegg for organisert storviltjakt ble etablert allerede i bronsealderen. Antakelig er dette en jaktteknikk som er enda eldre. Senvinteren 1730 kunngjorde Kong Fredrik IV en forordning om jaktregler som gjorde det straffbart å ikke overholde fredningstider for vilt samt ila forbud mot å anvende fangstanlegg. Årsaken var at bl.a. hjorteviltet var på randen av utryddelse i flere regioner. Dette illustrerer hvor vanskelig det er å fastslå alderen på et fangstanlegg med mindre en foretar en arkeologisk utgravning. Med geværets inntog på 1600-tallet forsvant behovet for fangstgropene gradvis. Brorparten av alle landets fangstanlegg ble nok etablert før 1537 og er derfor *automatisk freda kulturminner*. Det er altså ikke noe i veien for at ei fangstgrop først anlagt i vikingtid har flere bruksfaser fram til det 17. århundre.

I samband med feltregistreringene ble vi gjort oppmerksomme på ei mulig fangstgrop på åsen mellom Grøtvatnet og Benna på Hølonda. Denne hadde informant Langås fått vite om gjennom en lokal historieinteressert som kunne fortelle at folk der i området omtalte stedet som «Fangstgropa». I forbindelse med en registreringstur til området ble det raskt slått fast at dette var en sikker fangstlokalitet. Og etter litt leting i nærområdet ble det påvist enda ei fangstgrop. Fangstanlegget i Brudalen er til nå det eneste kjente på Hølonda, men prosjektet viser at en med de rette kontaktene kan avdekke flere slike faste fangstinnretninger i de store utmarkstraktene i Melhus. Fangstanlegga i Melhus er beregna på elgjakt.

Blant utmarkskulturminnene som forekommer i Melhus er det én type kulturspor som svært lett kan forveksles med fangstgroper, nemlig *kullgropene* som det stadig blir funnet flere av (mer under kap. *Industri og framstilling*). Disse kan opptre samla eller enkeltvis, men er sjelden anlagt på en slik måte at det er noe system over det (jfr. de seks gropene i Lundadalen som ligger på rekke og rad i et elgtrekk). Fangstgropene er gjerne større enn kullgropene, men sistnevnte kan òg ha rektangulær botn. Den aller sikreste måten å fastslå om det er ei fangst- eller kullgrop er å bruke et jordbor for å se om det er et sotlag i gropa.

Gjennom kontaktpersoner på Hølonda har vi òg fått opplysninger om et sted kalt *Ulvstuggumyra*. Det er foreløpig ikke kjent noe fangstanlegg i nærheten av myra, men vi ser ikke bort ifra at ei slik fangstgrop fortsatt kan finnes i området.

Tekst: Kjell André Brevik

- **Fangsgroper i Brudalen**

Fangstgrop i Brudalen (1)

Brudalen danner ei, - som navnet forteller, - ei bru mellom Grøtvatnet og Benna. Mot det høgste punktet forgreiner dalen seg i to parallelle skard med et lågt høgdedrag mellom. Nordøst for skarda ligger den bratte Kvernåsen og

mot sør skråner terrenget i retning Hogsteråsen. Rett øst faller lendet ganske bratt. Dette får området til å framstå som ei trakt som leder mot Svartdalsåsen og videre ned til innsjøen Benna. I det nordligste skardet ligger denne klassiske, rektangulære fangstgropa som medregnet vollen måler 6 * 5 m. (indre mål: 4 * 2,5 m.). Målt fra utsiden er vollen 50 cm. mens fangstgropas dybde er 70-100 cm. (frosset vatn i botn under registreringa). Med en form for sperring mellom fangstgropa og Kvernåsen, samt over den låge kammen i sørøst, vil dette være en meget effektiv fangstinnretning for å veide elg. Elgen følger et eldgammelt mønster og trekker fortsatt over Brudalen. Dette villtrekket er godt kjent av lokale jegere og stedet ved fangstgropa er en yndet post under storviltjakta. Dette forbinder på et fascinerende vis en fjern fortid med vår nære samtid. Brukskulturen har endret seg i takt med hva som til enhver tid regnes som god skikk, men høstingskulturen lever i beste velgående. Lokalbefolkningen omtaler stedet ganske enkelt som "fangstgropa". Hvorvidt dette skyldes lokalhistorikerens teft eller at det er en kjensgjerning vites ikke. *Tekst og foto: Kjell André Brevik*

Fangstgrop i Brudalen (2)

Et lite stykke øst for fangstgropa under Kvernåsen og like nedenfor bergryggen som skiller de to skarda i Brudalen ligger den andre påviste fangstgropa i området. Sammenlagt danner de to fangstinnretningene et anlegg som har gjort passeringen til en utfordring for dyra. Denne fangstgropa er mer jamt sirkulær enn den i skardet ovenfor. Med vollen har den et tverrmål på 5 m. (indre mål: 2,5 m.). Dybden anslås til å ligge et sted mellom 70-100 cm. Til forskjell fra den øvrige fangstgropa er det aktuelle kulturminnet godt gjømt av vegetasjon (gran og bjørk). Dette har nok gjort sitt til at den ikke har tiltrukket seg like mye oppmerksomhet som den andre. Med et

dugende hinder mellom de to fangstgropene og ei sperring fra den aktuelle gropa og ut til det bratte terrenget i sørøst må det ha vært "en enkel sak" å drifte fangstanlegget med fortjeneste i naturalia.

Det skal ha versert rykter om to fangstgroper i Brudalen, men den ene av disse skal ha dreid seg om det som ligner ei kolmiletuft ca. 200 m. Ø-SØ for fangstanlegget.

Tekst: Kjell André Brevik

Fangstgrop i Brudalen (3)

Våren 2015 ble det påvist ei tredje fangstgrop øverst i Brudalen. Denne ligger et lite stykke sør for de to øvrige. Fangstgropa er sirkulær med en tydelig voll som gir den et tverrmål på rundt 5 m. (indre mål ca. 2,5 m.). Dybden anslås til å være rundt 1 m. Kulturminnet er plassert på et nokså flatt og lyngkledd område med gran, furu og bjørk. Gropas plassering nær brekka har bidratt til å sperre elgens trekkroute gjennom Bru- og Svartdalen. *Tekst: Kjell André Brevik*

- **Fangstgrop Øyberget**
- **Fangstgrop rensfjellet**
- **Ulvstuggumyra**

3. Ferdsel og samferdsel

Gamle veier i inn og utmark

Siden det ikke er mulig å registrere sammenhengende linjer, men kun enkeltpunkter i den nasjonale databasen for kulturminner, er ikke gamle veifar kartfestet her. Gamle veifar vil etter hvert bli kartfestet i Melhus kommunes kartbase, og bli tilgjengelig herfra. Når det gjelder pilegrimsleiene er disse allerede kartfestet i kommunens kartbase.

Melhus kommune har mottatt flere fysiske kart med oppmerkede gamle veifar. Disse vil være viktige dokument ved senere digitalisering. Følgende kart har kommet inn:

- Kart med 20 veier fra Hølonda (levert av Harald langås)
- Finnes kart over seterveger i flåmarka (Leif Engen kan merke av på kart).

Melhus kommune har en lang historie knytta til ferdselsveger og er bl.a. den stolte «innehaver» av fylkets mest omfattende system av forhistoriske veganlegg. Dette befinner seg på *Brannåsen* mellom Kvål og nordenden av innsjøen Benna. Her er et utdrag fra fylkesarkeolog Rut H.L. Nilsens nettartikkel om registreringa på Brannåsen i 2009:

«Det er aldri tidligere påvist og registrert så mange gamle veganlegg med en slik tetthet som på Brannåsen i Sør-Trøndelag. De påviste anleggene består av hulveger samt rideveger i tilknytning til hulvegene. Noen ganger møtes veiene i regelrette veikryss. Veiene vitner om utstrakt ferdsel i området i forhistorisk og historisk tid. De registrerte veganleggene er automatisk fredete kulturminner i henhold til kulturminneloven.»

I forbindelse med kulturminneprosjektet har det òg kommet inn opplysninger om uregistrerte hulveger og *to mindre hulvegløp har blitt påvist*, hhv. på Skjeggstad (Hølonda) og på Onsåsen ved Bleke. Dette er gamle veger i inn- og utmark som er automatisk freda, men som har vært brukt inn i nyere tid eller fortsatt brukes. Hulvegen på Onsåsen er erstattet av en moderne rideveg som kapper den gamle ferdselsvegen og fortsetter i en ny trasé etter «bøttehankprinsippet», mens hulvegen på Skjeggstad forbinder garden med det nyoppdagede gravfeltet med bautasteinslokalitet (Jutulstenen). *Tekst: Kjell André Brevik*

Pilegrimsleiene

- **Gudbrandsdalsleia (registrert i kommunens kartsystem)**

Pilegrimsleiene fører fra forskjellige deler av Norge til Trondheim og enkelte andre hellige steder. Pilegrimsledene i Norge er vandringsveger basert på tradisjonen for å dra på pilegrimsvandring som oppsto etter Olav den Helliges død

i 1030, og fortsatte utover middelalderen fram til reformasjonen på 1500-tallet. Ledene bindes sammen av natur- og kulturminner med religiøs tilknytning til middelalderen, samt minner knyttet til Olavstradisjonen. Gudbrandsdalsleia går fra Oslo over Dovre til Trondheim. *Tekst: Torgeir Gunleiksrud*

- **Østerdalsleia (registrert i kommunens kartsystem)**

Pilegrimsleiene fører fra forskjellige deler av Norge til Trondheim og enkelte andre hellige steder. Pilegrimsledene i Norge er vandringsveger basert på tradisjonen for å dra på pilegrimsvandring som oppsto etter Olav den Helliges død i 1030, og fortsatte utover

middelalderen fram til reformasjonen på 1500-tallet. Ledene bindes sammen av natur- og kulturminner med religiøs tilknytning til middelalderen, samt minner knyttet til Olavstradisjonen. Østerdalsleia går fra Trysil via Tynset og Singsås over Vassfjellet til Trondheim. *Tekst: Torgeir Gunleiksrud, Foto: Roar Dørum*

Vegfar

- **Kløvvegen gjennom Flåmarka (må registreres i kommunens kartsystem)**

Der pilegrimsleia går gjennom Flåmarka følger stien den gamle kløvvegen forbi setrene Fremosvollen, Håvavollen, Dalsvollen og Teigavollen fram til Rangåa. Dette er en idyllisk gammel ferdselsveg som har blitt brukt både som seterveg og vandringsveg gjennom mange hundre år. *Tekst: Kjell André Brevik*

- **Hulveger over Eidsliin og på Skjeggstad, Hølonda**

Gardene i denne gamle kulturbygda var bundet sammen gjennom nettverk av stier og rideveger. Ikke minst har nok mye kommunikasjon foregått over vatna med båter og på isen. Mange slike ferdselsårer har for lengst gått ut av bruk, men noen har vært så viktige at både minnet og bruken av dem har

fortsatt fram til i dag. I *Hølondboka* kan vi bl.a. lese følgende: «Gammalvegen frå garden gjekk over Lian og ned til Eidssaga. Det har òg frå gammalt vore veg til Berg, som no er bygd til skogsveg.» (Rød 1968: 45). Vegen mellom Berg og Skjeggstad er representativ for svært mange gamle vegfar som har blitt modernisert. Det er også anlagt en nyere tids skogsveg oppover lia på Skjeggstad-sida, men her kan det være flere generasjoner veghistorie side om side, noe som indikerer at ferdselsåra har flytta litt på seg gjennom århundrene. Ressurspersonene O. Harald Langås og Gjermund Eid har bidratt til at vi nå kan gjenskape en trasé som følger i den eldste ferdselens fotspor. I alt fem klare hulvegløp har til nå blitt registrert. I skrivende stund er ingen av dem kartfesta da dette må gjøres av fylkeskommunen. På toppen av Liin er det sågar to parallelle hulveger kant i kant, hvorav én ser ut til å ha gått ut av bruk, eventuelt har det blitt alternert mellom dem. Dette er nærsagt ei slette i et nokså tørt skogsterreng, hvilket tyder på slitasje gjennom svært lang tid. På begge sider av Liin er det lengre «lakuner» mellom hulvegene. Det har derfor vært viktig å finne spor som kan koble dem sammen. Nå er det igjen mulig å følge tilnærma samme leia som folk og fe brukte i forhistorisk tid. *Vegfaret/geilen med hulvegpreg mellom tunet og gravfeltet på Skjeggstad er allerede innmålt som en del av gravfeltet (ID 213236-9)*. *Tekst og foto: Kjell André Brevik*

- **Hulveg på Onsåsen**

Dette veganlegget er et klassisk hulvegløp med U-snitt etter århundrers bruk som ferdsels- og rideveg. Erosjon og vatn har også bidratt til den karakteristiske forma. Til forskjell fra hulvegen på Skjeggstad og det særstilte hulvegssystemet på Brannåsen har bruken av vegfarene på Onsåsen opphørt for lengst. Dette har bidratt til sterk gjengroing og mindre synlighet. Antakelig kan mindre partier av denne ferdselsvegen over åsen påvises andre steder langs dagens rideveg. Men sistnevnte har antakelig langt på veg fulgt det eldre «sporet». *Tekst: Kjell André Brevik*

- **Vegfar gjennom gravfelt på Branem**

I juni 2014, tok O. Harald Langås arkeolog Kjell Brevik med seg på en «svipptur» innom Branem på veg til Skjeggstad for å vise ham noe han mente var enda et ukjent gravfelt på Hølonnda. Arkeologen gjorde store øyne over det som møtte ham; gjennom den åpne granskogen tegna det seg *en gammel, snorrett sti med tydelige gravhauger på begge sider*. Dette veganlegget er ingen utprega hulveg, men ligger på flat mark. Et slikt stødig underlag slites ikke så fort ned som løsere masse i bakker. Dette kulturminneområdet vil kanskje bli registrert våren 2015 i samband med ei synfaring på Skjeggstad-feltet. *Tekst: Kjell André Brevik*

- **Vegfar med hulvegkarakter mellom Klungen og Øyberget**

Stien er orientert SV-NØ og ligger i en liten dal. Både nord og sør for vegfarene er det registrert kullgroper, hhv. to og seks i tallet. *Tekst: Kjell André Brevik*

- **To ferdselsårer med hulvegpreg innrapportert av Roar Dørum (og Erling Bøhle).**

Disse skal finnes seg øst for *Presttrøa* på Melhus og i sørlige del av *Vassfjellmarka*. *Tekst: Kjell André Brevik*

- **Hulveger i Storkleiva ved Lysklett (Melhus)**

Ovafor Lysklett krysser den gamle ferdselsåra Storkleiva den offisielle pilegrimsleia, klassifisert som europeisk kulturveg. Like øst for pilegrimsleia står det et skilt med stedsnavnet på, «Storkleiva» (usikker på riktig stavemåte her da offentlige kart opererer med diftong). Under Sagauka i Melhus 2015

ble det arrangert ei pilegrimsvandring fra Havdal til Rødde og det var i forbindelse med denne turen at undertegnede ble oppmerksom på det imponerende veghistoriske miljøet på stedet. Det dreier seg om to svært dype og parallelle hulveger som danner en markant voll mellom veganlegga. Kulturminnets utstrekning er ikke kartlagt, men det som allerede er registrert tyder på omfattende ferdsel i Storkleva fra førreformatorisk tid. Slitasjen i terrenget er ikke i nærheten så tydelig ovafor og øst for pilegrimsleia. Dette kan ha med underlaget å gjøre eller det kan settes i forbindelse med videre ferdsel langs sistnevnte trasé.

Tekst og foto: Kjell André Brevik

- **Skogstien Gåsbakken**

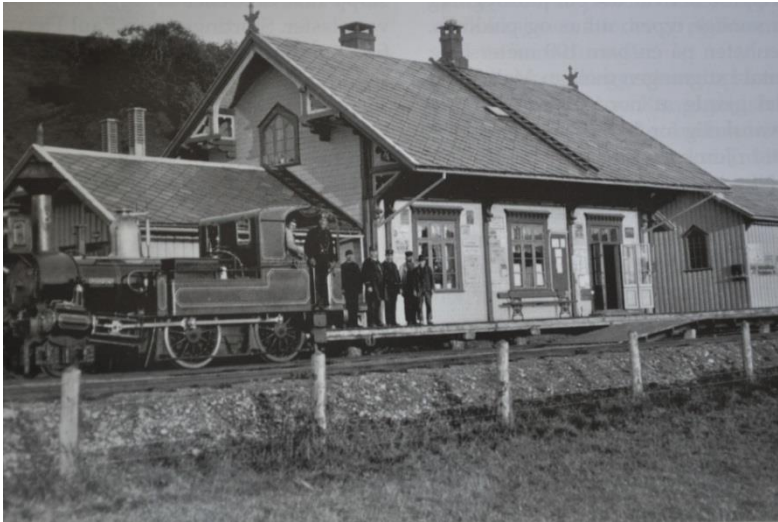
- **Kirkeveg fra Loddgårdstrøa**

Kirkeveg fra Loddgårdstrøa ned til Melhus kirke forbi husmannsplassen Loddgårdsberga (eller Gammelstuplassen). Kilde: Jens Loddgard

Jernbaneverket

Melhus kommune har i samarbeid med Jan Erik Kregnes fått registrert Jernbaneverkets kulturminner i Melhus.

- **Jernbane Thronhjem-Støren**

I 1857 fattet Stortinget vedtaket om bygging av de tre første statsbanene i Norge. Jernbanen fra Trondheim til Støren var en av disse. På grunn av dårlige økonomiske tider og liten forståelse blant østlendingene for en "jernbane der nordpaa" ble saken behandlet i Stortinget

på nytt i 1860. Banen ble igjen vedtatt, denne gang med et meget knapt flertall. Anleggsdriften kom imidlertid igang og i august 1864 ble banen høytidelig åpnet. Støren forble denne jernbanens endepunkt helt fram til 1877 da Rørosbanens siste parsell, Støren-Åmot, knyttet det sønnenfjeldske og nordenfjeldske jernbanenett sammen. *Tekst: Jan Erik Kregnes, Foto: Jernbaneverket*

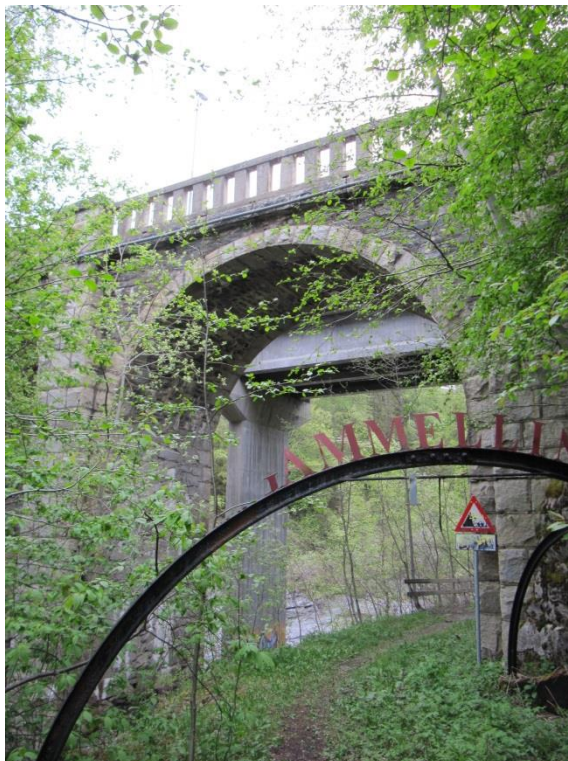
- [Jernbanebru i Kvåldalen med viadukt](#)

Den store treviadukten ved Kvål ble nedfylt, etter at det først ble støpt kulverter i bunnen. De mange og lange trebruene krevde mye vedlikehold. Bildet til venstre ble tatt 10. juni 1915. Til høyre kulverten og nedfyllingen på samme sted 11. august 1915. (Foto: Bjarne Corvin. JMF 13348 og 13373).

Tekst: Jan Erik Kregnes, Foto: Jernbaneverket

- [Gammellina ved Gaulfossen](#)

Gammellina var den første forbindelsen av Gulfossen på Hovin. Både i 1879, 1918 og 1940 var det storflom i Gaula. Vannet måtte forsere den trange Gulfossen. Da Størenbanen ble bygget gikk den første jernbanelinjen på østsiden av den trange fossen. All linjeføring var tilrettelagt for dette. En 700 meter lang tunnel ble besluttet bygget på vestsiden av Gulfossen. Gjennomslaget fant sted 18. juni 1915. I 1918 var arbeidet med den nye brua ved Gulfossen på det nærmeste ferdig og stillaset skulle rives. Da kom regnet! Vannstanden var 24. juni 1918 1,8 meter over sporet og 1,5 meter høyere enn under storflommen i 1879. To av spennene fra gammelbrua ble revet av og strandet to kilometer nederfor

brustedet. Gammellina ble ille berørt av storflommen, men den nye tunellen og jernbanebrua ble tatt i bruk like etter. *Tekst: Jan Erik Kregnes, Foto: Line A. Solbakken*

Vegvesen

Melhus kommune har i samarbeid med Harald Storflor fått registrert Vegvesenets kulturminner i Melhus.

- [Nyhuskleiva veghistoriske miljø](#)

Nyhuskleiva veghistoriske miljø (M1653001). Veghistorisk miljø med minst tre ulike generasjoner vegger, som alle har vært konge-/hovedvegger. På en av vegene (den nyeste) finnes fire brusteder, to av disse bruene har fått eget registreringskjema. Ved denne vegen finnes også et praktfullt kongemonogram. På

lokaliteten er følgende enkeltminner registrert: 1: Veg 1 fra middelalder til ca. 1700 (M1653001V03) 2: Veg 2 fra ca.1700 til ca.1825 (M1653001V02) 3: Veg 3 fra ca. 1825 til 1920 (M1653001V01). 4: Nyhuskleiva bru (M1653001B04). 5: Gullbekken bru (M1653001B05). 6: Kongemonogram (M1653001K06) Området ligger på østsiden av Gaula, i svært bratt terreng, som i vest glir over i den fruktbare elvesletten i Gauldalen. Like vest for vegminnet ligger en avsnørt arm av Gaula; Gammelelva. Gaula har nå tatt et løp flere hundrede meter lenger vest. Elven gikk til 1902 tett inn til berget, og var med på å gjøre området svært ufremkommelig. Gården Fornes, like vest for Gammelelva, lå tidligere vest for Gaula, mens gården siden 1902 ligger på østsiden av elven. Området vest for Gammelelva er tett bevokst med varmekjær løvskog. Denne er fredet som Fornesevja naturvernområde. Området kalles også Gammelelva naturvernområde. Jernbanen går i dag gjennom området, og jernbaneanlegget har ødelagt deler av veg nr. 3 (M1653001V01) og har sprengt bort mye av kleivene hvor veg nr. 2 (M1653001V02) gikk. I den østre delen av området finnes en bratt fjell-/åsside, Nyhuskleiva. I den nederste delen av fjellsiden finnes tildels store jernbaneskjæringer. Den nederste delen av Nyhuskleiva er bevokst med løvskog, og svært overgrodd. Lenger oppe er lia bevokst med blandet løv og barskog. Etter hvert overtar barskogen; fortrinnsvis gran. Enda lenger oppe i lia ligger flere gårdsbruk, som alle har navnet Flå; oppkalt etter flaten på toppen av den bratte hellingen ned mot Gauldalen. Gårdene er fremdeles i drift. Flere bekker gjennomskjærer området. Gaula er karakterisert som Norges farligste flomelv, og de stadig skiftende elveløpene er nok en årsgrunn til at vegen ble lagt på og langs fjellet øst for elven. *Tekst: Sør-Trøndelag fylkeskommune, Foto: Line A. Solbakken*

- [Gaulfossbrua eller Gulfoss gamle bru](#)

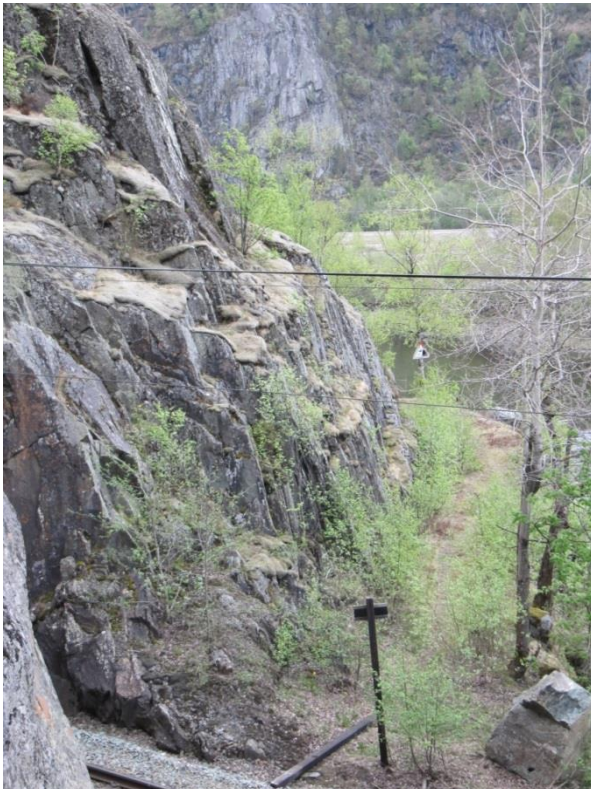
Gaulfossbrua eller Gulfoss gamle bru (B1653002). Byggherre: Søndre Trondhjems amt. Oppført 1917-22. Gulfoss bru er oppført i årene 1917-22. Brua er en steinhvelvbru oppført av huggen stein i mørtel med gjennombrutt overmur. Den krysser Gaula i retning øst-vest.

Brua har tre store spenn; det ene krysser elva, mens de to andre befinner seg på hver landside. Det ene er lagt over den nåværende kulturstien under brua, hvor jernbanen tidligere gikk. I tillegg er det fire flomavløp i brumuren; to på hver side av bruhvelvet. Disse har en bredde på 2.50 meter. Brua er oppført av huggen stein i cementmørtel. Den har svære, tørrmurte brukar og fangmurer og er 68.80 [80.5] meter lang og 3.50 meter bred. Kjørebane er dekt med asfalt. Brua er 20 meter høy. Hovedspennet over Gaula har en lengde på 40 meter og en høyde på 11 meter. De to bruspenne på hver landside har et spenn på 8.50 meter og en høyde som tilsvarer spennvidden. I vest finnes dessuten en jernbaneovergang med et spenn på 8.00 meter i tilknytning til brua. Steinen skal være hugget i Folstadbruddet ved Støren. Rekkverket består av støpte pilarer, med støpte overliggere. Brusteinene i sørøst bærer inskripsjonen GULFOSS BRO 1922. I østre brukar er også årstallene 1863 og 1919 hugget inn. Det første årstallet henspiller på den tidligere jernbanebrua på stedet, som ble påbegynt 1863 og sto ferdig 1864. Den ble tatt av flommen 1918. Deretter ble brukarene revet, og man begynte 1919 oppføringen av den nåværende vegbrua. Det siste årstallet er altså en opplysning om at man da begynte å bygge vegbru her. Horg herredsstyre tok 1912 et initiativ for å få utredet veg- og brufoholdene i området, og prosjekteringsarbeidet ble igangsatt 1916. Gaulfossen er et gammelt brusted. Det fantes allerede på begynnelsen av 1700-tallet en bru her; sannsynligvis en trebru. Denne ble revet 1718 på generalmajor Peter Nicolay von Motzfeldts ordre, for å hindre at general Armfeldts svenske soldater skulle benytte brua. Den neste brua over Gaulfossen ble oppført omkring 1720. Dette var en utkraget trebru. Den lå i nordenden av Gaulfossen og ble ødelagt av flommen 1798. Det ble deretter oppført en trebru i sprengverkskonstruksjon på samme sted. Denne var i bruk helt til 1925, da den ble revet. Gulfoss gamle bru ble bevart som kommunal gang- og sykkelbru, da den nye Gaulfoss bru ble oppført 1992 like nord for Gulfoss gamle bru. Dette er en betongbjelkebru med tre spenn, fundert på betongpilarer; 74 meter lang. Gulfoss gamle bru fører over Gaula. Under brua finner man starten på Gaulfossen; en ca. 1 km lang strekning, hvor Gaula går i et dypt og smalt gjel. Elva går her i en rekke stryk, men den skal tidligere ha hatt mer karakter av en foss. Vannets graving har imidlertid

etter hvert slettet ut tersklene i fossen. Det finnes en rekke jettegryter i Gaulfossen. Fossen er rik på laks, og tidligere ble denne fanget i ruser i selve fossen. Det var bøndene på de nærliggende Hovingårdene som hadde retten til laksefisket. 900 meter nord for Gulfoss bru ligger Gulfoss jernbanebru, en praktfull steinhvelvbru, oppført 1915-18. Stilaset under brua ble tatt av flommen 1918, men da hvelvet var ferdig, sto den allikevel trygt. Like nord for jernbanebrua finnes stupbratte fjellsider med enkelte hyller. Her lå inntil 1925 den ovenfor nevnte vegbrua som fungerte 1798-1925. Sprengverket var fundert direkte mot hyllene i stupet, som dermed dannet naturlige og solide brukar. På samme sted lå også den brua som fungerte ca. 1720-1798. Denne ble beskrevet av Gerhard Schøning 1775. Dette var en utkraget tømmerbru, som også var fundamentert på klippene. Den hadde en største høyde på 30 alen (ca. 20 meter). Da Størenbanen (som åpnet 1864) ble anlagt 1862-63, ble det bestemt at denne skulle gå på østsiden av Gaula. Jernbanebrua ble oppført i sørenden av fossen, på samme sted som nåværende Gulfoss gamle bru. Brua ble tatt av flommen 1918. Jernbanetraseen var rasutsatt og det ble derfor oppført en ny jernbanebru (den nåværende) nær den gamle vegbrua. Da jernbanebrua sør for Gulfossen ble tatt av flommen i 1918, ble den nye jernbanebrua øyeblikkelig tatt i bruk. Denne fører rett inn i en tunnel, som kommer ut like nord for Hovin. Den gamle jernbanelinjen lå deretter ubrukt frem til 1990, da den ble ryddet og opparbeidet som en svært interessant kultursti. Gulfoss gamle bru vurderes som særdeles verneverdig fordi den er en meget flott steinhvelvsbru med flere spenn på et historisk brusted. Registrert 1998 i forbindelse med forarbeid til Vegvalg - Nasjonal verneplan for vegger, bruer og vegrelaterte kulturminner (2002).

Tekst: Sør-Trøndelag fylkeskommune, Foto: Line A. Solbakken

- [Vegen Hage bru-Hovin](#)

Vegen Hage bru-Hovin (V1653003). Byggeår: 1866. Vurdert som meget verneverdig som meget representativ og velbevart veg med interessante svinger utenom bergknauser. Registrert 1998 i forbindelse med forarbeid til Vegvalg - Nasjonal verneplan for vegger, bruer og vegrelaterte kulturminner (2002). Vegen har en lengde på 5500 m. Den har en bredde på 3-5.5 m. Den nordligste delen av vegen er en parsell (den lengste) av FV 671. Den sørligste delen av vegen (lengde 2000 m) er privat veg. Vegen starter egentlig ved Gaulfossbrua/Gulfoss gamle bru (id 176922). Den har et moderne preg frem til en sving N for Hovin. Herfra fortsatte vegen tidligere lenger vest enn den nåværende vegen. Den eldre

traseen er oppdyrket og nedbygd, slik at den bevarte gammelvegen starter på gårdsplassen til et bolighus (gnr. 236/16). Dette huset er plassert midt i vegbanen. Herfra fortsetter vegen sørover gjennom et eldre boligområde, og forbi et mindre bruk. Den møter deretter bygdevegen fra Ekra og går sørøstover til tettstedet Hovin, hvor vegen går som gate mellom 5 tildels store forretningsgårder. Like ved Hovin jernbanestasjon kommer gammelvegen inn på FV 671. På den delen av vegen som er beskrevet, har vegen grusdekke. Den fungerer tildels som gårdsveg, adkomstveg og gate igjennom en stasjonsby. Fra Hovin stasjon fortsetter vegen 150 m sørover gjennom tettstedet Hovin. De nordligste 90 m av vegen har her asfaldekke og et moderne preg. Herfra og sørover til Hage bru har vegen grusdekke. De følgende 3 km av vegen sørover går tildels ganske rett gjennom landskapet. Etter at disse tre kilometer er tilbakelagt, passerer vegen i dag gjennom to mindre tunneller; den nordligste har en lengde på 60 m, og den sørligste en lengde på 50 m. Det mellomliggende vegstykket har en lengde på 60 m, og her finnes et murt avløp for en mindre bekk. Dette er svært forseggjort. Tunnellene er fra 1960-årene, og vegen krysset tidligere jernbanelinjen N for den nordligste tunnelen. Her er fremdeles grindstolpene bevart på begge sider av jernbanelinjen, som i dag krysses av en sti som særlig benyttes av laksefiskere. Gammelvegen igjen finnes her utenfor de berghammerne som nå er gjennomskåret av tunneller. Denne delen av vegen er 180 m lang, og den mest interessante på hele strekningen. Vegen går forbi den nordligste berghammern i en sving ut mot Gaula. Her finnes det i en lengde av 45 m praktfulle tørrmurer, som har en største høyde på 5 m. Deretter følger en rett strekning på 80 m; også denne forsterket med en mur mot Gaula. Denne muren er lavere, og her finnes det en murt stikkrenne. De sørligste 50 m av denne vegtraseen går igjen på høye murer ut mot Gaula. Her står også noen stabbesteiner på plass. Vegen har også i denne enden krysset jernbanen, og her finnes flere jernbolter i fjellet, som har holdt grindstolpen på plass. Denne eldste delen av vegen har gressdekke og er i utmerket stand. Murene er antagelig kommet til etter 1824, da den nye vegloven endret vegsystemet i landet. Like sør for den sørligste tunnelåpningen, fortsetter FV 671 ytterligere ca. 100 m sørover, og vegen blir så privat. 150 m lenger S går vegen i dag rett frem. Vegen ble 1980 omlagt på en strekning av 250 m i dette området, slik at det nye vegløpet igjen blir forenet med gammelvegen i SØ. På denne strekningen finnes det en moderne stikkrenne i form av et rør. Gammelvegen tar av i retning SV. Etter ca. 100 m svinger den krapt mot SØ, og fortsetter i denne retningen til den etter 250 m igjen forenes med den nyere vegtraseen. På denne strekningen finnes en bru fra 1975. Denne har tredekke, men under en påstøpning finnes eldre tørrmurte brukar. Vegen krysser deretter jernbanen, og fortsetter like ved Gaula mot SØ. Like før den krysser kommunegrensen mellom Melhus og Midtre Gauldal, går vegen ut på en praktfull 350 m lang vegmur. Muren er 2 m høy og går i elvekanten. På denne strekningen er stabbesteiene på plass. Ved slutten av muren krysser vegen jernbanelinjen og fortsetter deretter 225 m mot SØ til den når FV 630 (tidligere E6) ved det vestre brokaret på Hage bru (id 181195). Vegen er gjennomgående i god stand. Mesteparten av den ligger i Melhus kommune, og bare 500 m befinner seg i Midtre Gauldal. Dette er et meget gammelt vegløp mellom Gaulfoss bru og Støren. Vegen var anlagt som kongeveg, og ble i løpet av 1700-tallet oppjustert til kjøreveg. Vegstykket var i gamle dager svært vanskelig, da Gaula enkelte steder gikk tett inn til fjellsiden. Der hvor vi i dag finner tunneler på vegen, fantes på 1700-tallet et

vegstykket som ble kalt Bruaberga. Her gikk vegen på en bru langs elva, der hvor vi i dag finner flotte forstøtningsmurer fra 1800-tallet. Antagelig ble denne vegen før 1866 helst benyttet når det var stor flom i Gaula, og derfor umulig å ferje over ved Hage. Vegen fikk sin nåværende standard ved utbedring 1866, etter at Størenbanen tildels hadde tatt i bruk deler av den tidligere vegtraseen. Vegen starter i dag i tettstedet Hovin; en stasjonsby som var et sentralt sted inntil jernbanen fikk mindre betydning på 1960- og 1970-tallet. På det tidligere samvirkelaget og på jernbanestasjonen finnes en plakett like under vinduene i andre etasje, som viser hvor høyt flommen sto 24. august 1940. Vegen gikk opprinnelig gjennom kulturlandskapet frem til Gulfoss bru. Hovin har i dag preg av en spøkelsesby, med store, tomme forretningsgårder og en jernbanestasjon som er redusert til holdeplass. Vegen går hele tiden vest for Gaula, Norges farligste flommelv. Den fortsetter sørover rett gjennom kulturlandskapet. Her finnes mange gårder, tildels med gammel bebyggelse. Vegen går parallelt med Størenbanen, som ble åpnet mellom Trondheim og Støren 1864. På kommunegrensen mellom Melhus og Midtre Gauldal ligger plassen Vindsmelen. Herfra var det enda på slutten av 1700-tallet ferjested over til bruket Rostaden på nordøstsiden av elven. Reisende foretrakk som oftest å benytte denne ferjen, og ta seg frem på østsiden av elven, fremfor å ta turen på trebruene (stagebruene) langs Gaula nordover til Hovin og Gulfoss bru. Et av brukene ved vegen heter forresten Stagebroen. Vegen fortsetter videre sørover i den bratte, skogkledte åssiden, frem til Hage bru. Herfra fortsatte vegen som kongeveg frem til Støren. Langs vegen finner man et landskap som er sterkt preget av det nære naboskapet til Gaula. Brede, idag oppdyrkede, elvesletter, raslandskap og bratte berg rett i elva.
Tekst: Sør-Trøndelag fylkeskommune, Foto: Roar Dørum

- [Valdum bru](#)

Valdum bru (B1653004). Byggherre: Horg herred. Oppført 1935. Brua er en stor fagverksbru, med underliggende kjørebane, som fører over Gaula i retning øst-vest. Den har tre spenn, fundamentert på to landkar og to pilarer. Den østre fagverkskonstruksjonen har en buet overbygning i likhet med det vestre. Den midtre fagverkskonstruksjonen er rett avsluttet. Landkar og pilarer er fundamentert på nedrammede pæler og støpt betongsåle.

Karene er murt av huggen stein i mørtel. Det er forebygninger både oppstrøms og nedstrøms, og disse er oppført av mur i mørtel. Brua har en total lengde på 150 meter og en bredde på 3 meter. Kjørebansens bredde er 2.62 meter. Østre og vestre spenn har en lengde på 53.75 meter, mens midtspennet er 38.50 meter langt. Brua har fire støpte brusteiner. Den sørøstre bærer inskripsjonen 1935, og den nordøstre Valdum Bro. På nordvestre bruspenn er det festet et ovalt skilt, 41 cm. bredt og 12 cm høyt. Dette bærer inskripsjonen EFTER VEIVÆSENETS TEGNING LEVERET AV ALFR. ANDERSEN A/S GJØVIK. Skiltet er sprukket ca. 10 cm fra høyre kant. Brua har originalt rekkverk av stålrør og vinkeljern. Den er i relativt god stand, men trenger noe oppussing. Brua ligger i Gauldalen, midt i den brede Horgbygda. I nordøst ligger tettstedet Lundamo, mens området ellers er preget av gårdsbruk med store mengder dyrket mark. Langs elva går på østsiden et bredt belte med løvkratt. Dette fungerer som avlastningsområde under flom. Registrert 1998 i forbindelse med forarbeid til Vegvalg - Nasjonal verneplan for veger, bruer og vegrelaterte kulturminner (2002).
Tekst: Statens vegvesen, Foto: Roar Dørum

Norges vassdrags- og energidirektorat

- [Forbygning Gaula](#)

Gaula er Sør-Trøndelags lengste elv og har utspring i fjellområdene øst i fylket. Elva renner i nordvestlig retning gjennom Gauldalen til Støren før den dreier nordover og munner ut ved Gaulosen i Trondheimsfjorden. Gaula er fra gammelt av kjent for å være en svært flomfarlig elv, likesom Gauldalen er kjent som et rasfarlig område. Elva er derfor sterkt forbygd på lange strekninger. Rester etter en av de eldste forbygningene ligger på høyre side av elva mellom Kvål og Ler, 1,5 mil fra utløpet til Gaula. Restene etter forbygningen er begrodd og ligger i Gammelelva, som er en kroksjø; en avsnævring fra elva. Kroksjøen har status som naturreservat. Den ble dannet da elva tok nytt løp i 1902. *Tekst: NVEs temaplan "Kulturminner i vassdrag":*

4. Gravminner

Med gravminner mener vi her forhistoriske gravminner i form av hauger eller røyser. Kulturminneprosjektet har ikke som uttalt mål å avdekke forhistoriske gravanlegg, men i flere tilfeller har vi vært i berøring med slike i forbindelse med feltarbeidet (ikke minst farga av at dette i en del tilfeller er utført av en arkeolog) og vi finner det derfor naturlig å innlemme våre funn og opplysninger i prosjektet og det herværende dokument.

Denne kulturminnekategorien er mangslungen. Gravminner fra førkristen tid kan være både monumentale og meget beskjedne. Bare ved Skjeggstadvatnet på Hølonda har vi eksempler på begge ytterpunkter: storhaugen med bautastein på Skjeggstad som i teorien *kan* stamme fra yngre romertid/folkevandringstid (basert på ytre likhetstrekk med «Fossgrava» og den undersøkte gravhaugen på Gilhaugen, Ven) og den lave gravrøysa på Tangan ved Ramsjøen som har inneholdt en kremasjonsbegravelse i et lite steinkammer. Gravhaugen stammer fra et gardsmiljø som fortsatt er tydelig. Gravrøysa ligger i et mye mer marginalt område for jordbruksbosetning som etter tradisjonen skal gjømmen en ødegard ved navn *Brunaland*.

Så sent som i 2014 ble én av i alt to kjente gravhauger i Nedre Melhus avkrefta gjennom en arkeologisk undersøkelse. Det ble da fastslått at den antatte gravhaugen på Brubakken var en naturformasjon. I samme periode ble dette «tapet» av et kulturminne erstattet med et helt gravfelt på Skjeggstad som ikke har vært kjent for hverken grunneier, kommune eller fylkeskommunen. Også på Grøtom, mener vi å ha påvist minst *ei* uregistrert gravrøys. I andre tilfeller har vi innafor prosjektets rammer sørga for å komplettere allerede innlagte lokaliteter i Askeladden/Kulturminnesøk med bilder (Øyås, Tangan).

Det store omlandet rundt kommunesenteret Melhus viser seg å være rikt på de kulturhistoriske elementer som hoved-«Sagabygda» mangler. Nyregistrering av gravminner og gravfelt tilfører mye til kommunens satsing på det forhistoriske bakteppet. I løpet av sommeren 2014 ble vi klar over hele *to* «nye» gravfelt (Branem og Skjeggstad), hvorav det ene var kjent, men ikke innmålt av fylkesarkeologen. *Tekst: Kjell André Brevik*

- [Gravfelt på Ven](#)

I 1865 ble en gravhaug på Ven utgravd av grunneieren. Dette var før noen lov som beskytta norske fornminner var vedtatt og det var egentlig fritt fram for enhver å drive skattejakt i gravminner som lå på deres eiendom. Denne epoken og «sporten» er det

heldigvis slutt på, men på Ven ble det gjort et oppsiktsvekkende funn av ei statusgrav fra eldre jernalder hvor en mann utrusta med et fullverdig våpensett ble hauglagt i perioden 400-560 e.Kr., det vil si folkevandringstid. Dette funnet er enestående både på Hølanda og i Gauldalen (hvis en ser bort ifra romertidsgrava på Foss). Mannen i grava på Ven kan ha vært en lokal høvding og over gravkammeret hans stod det «en opreist helle». I desember 2015 skulle det felles skog på Gilhaugen og det ble aktuelt å kartlegge kjente og ukjente gravhauger på området. Dette har bidratt til å øke bevisstheten om og interessen for dette så godt som ukjente gravfeltet som altså har gitt oss det rikeste gravfunnet i Melhus kommune. Feltet består av minst fire gravhauger fordelt på to berg. *Tekst og foto: Kjell André Brevik*

- **Gravhaug på Bergskamben/Berg**

Gravminnet ligger fint situert på Bergskamben et lite stykke nordvest for tunet på Berg. Haugen skal ha vært undersøkt på et tidlig tidspunkt og ei branngrav med bevarte gjenstander ble avdekket. Gravhaugen på Berg er fortsatt lett å peke ut i terrenget. Hittil har ingen ytterligere gravminner kunnet påvises i nærområdet.

Tekst: Kjell André Brevik

- **Gravrøyser på Grøtan**

Nesten i botn av bakken sør for gardstunet på Grøtan er det i dag ryddet fram et hestebeite. Like øst for avlsvegen som leder ned til Grøtvatnet befinner det seg ei lav, sirkulær røys med et tverrsnitt på ca. 7 m. Den er trolig ikke høyere enn rundt 50 cm. Nærmere dokumentering av kulturminnet lot seg ikke gjøre p.g.a. inngjerdingen og et tynt snødekke. Hele

røysa ligger åpent og fritt til, men to unge osper vokser sentralt i gravminnet. Noen få meter vest for røysa i beitet og tett inntil avlsvegen ligger det en struktur som fra formen å dømme trolig dreier seg om et dels tildekket gravminne. Den viser seg som en sirkulær forhøyning bevoskt med ungbjørker. I randa av den sirkulære strukturen stikker det fram steiner (3-4) av lik størrelse med ca. 1 meters avstand som antas å være restene av en kantkjede. Nærheten til øvrige gravminner, både intakte og fjernede, styrker antakelsen om at også dette er ei gravrøys eller en -haug.

Tekst og foto: Kjell André Brevik

- [Gravrøyser på Stenset](#)

Tett ved den gamle ferdselsvegen Brattstigen ligger det et røysefelt som etter alt å dømme dreier seg om gravminner. Det vil komme flere utfyllende opplysninger om lokaliteten etter hvert. Opplysningene er fra Kjell André Brevik, og fylkeskommunen bør ved leilighet kvalitetssikre samt måle inn kulturminnene.

- [Skjeggstadvatnet / Tangan \(Askeladden-id 26549\)](#)

Etter en mindre skogbrann på Tangan i Ramsjøen, den innerste «lomma» av Skjeggstadvatnet, rundt 1994, dro ressursperson Olav Harald Langås til området for å snuse på det som ifølge tradisjonen skal være lokaliseringa av ødegarden *Brunaland som skal ha gått ut av

bruk allerede i middelalderen. Forleddet vitner om et navnemessig slektskap med Branem, *Brunheim, og Tangan betraktes da òg på folkemunne som en del av «Branemsmarka». Lyngbrannen på tangen hadde avdekket ei tydelig steinrøys som Langås straks bet seg merke i. Han løfta på ei lita helle og under denne fant han brente beinfragmenter som antas å stamme fra ei forhistorisk kremasjonsgrav. Lokalhistorikeren hadde trolig oppdagat restene etter ei likbrenning med påfølgende deponering i et kammer i ei lita gravrøys. Dette funnet kan tas til inntekt for at det er mulig å påvise ytterligere arkeologiske bosetningsspor i nærområdet som kan settes i forbindelse med den nevnte ødegarden. Et steinkast unna har Langås registrert ei klassisk kullgrop med påvist kullinse i botn som viser at det har foregått kullproduksjon på stedet i vikingtid/middelalder. Til tross for systematisk søk har ingen flere kullgroper blitt funnet i nærområdet. Gravrøysa på Tangan har potensielt stor kildeverdi og er unik for Melhus kommune, både med tanke på plassering i landskapet og den mulige ødegardskonteksten. I kommunens kart *Friluftsliv i Melhus* omfattes Tangan av et «Svært viktig friluftsområde».

Tekst og foto: Kjell André Brevik

- [Gravhaug på Skjeggstad - "Skjeggshaugen" + Jutulsteinen](#)

Før Jutulsteinen veltet og ble tatt ned hadde den allerede blitt fraktet et lite stykke fra den opprinnelige lokaliteten. Historien skal ha det til at ei avdeling soldater på utmarsj fra Gravværk fraktet steinen ned og reiste den utpå Røsom, øst for vegen mellom bruka Skjeggstad og Skjeggstadhaugen. Lokalt er folk av den oppfatning at det bak

sagnet om Jutulsteinen skjuler seg en bautastein som før den udaterte flyttingen skal ha stått på en gravhaug øverst i Jutulsteinsbakken. Heller ikke gravminnet er tidligere registrert og kartfestingen baserer seg på haugens antatte lokalisering. "På stader der finst ein sermerkt stor eller uvanleg stein i nærleiken av ei gammel kyrkje eller kyrkjetuft, finst det òg gjerne ei segn om ein jutul som har kasta den mot kyrkja i fullt sinne. Ei slik har me òg.

Den er om jutulen i Restogrøtåsen som vrt så uroa av kyrkjebygginga på Grøtom. Reint ille var det når dei byrja ringa med kyrkjeklokkene morgon og kveld.

Han fann seg ein handhøveleg stein og sende av garde. Men det vart litt for stutt og lite grann til vinstre. Steinen datt ned oppå den tverrbrate bakken nordafor husa på Skjeggstad-haugen, Jutulsteinsbakken kalla." ~ Signe Skjeggstad Aal

Kilder: Langås, Olav Harald & Signe Jorunn Skjeggstad Aal (1998). "Kirkene på Hølonde :Hølonde kirke 150 år 1998". Hølonde Menighetsråd. Trondheim: Strindheim

Trykkeri AL. *Tekst og foto: Kjell André Brevik*

- [Øiaas/Megaarden \(Askeladden-id 74394\)](#)

Fornminne: Gravhaug, 15 m i diameter. Godt synlig, tydelig i terrenget. Bortimot 2 m høy. Bevokst med småkratt og gras, dyrket mark omkring. God utsikt, særlig mot nord og øst. *Tekst og foto: Kjell André Brevik*

- [Gravminner på Dålåbrestan, Lundamo](#)

I det slette lendet på hjellen blir de fleste ujevnheter iøynefallende. Sentralt på den store, men gjengrodde, flata kan en fra stien opp til bygdeborgen skimte en tydelig, sirkulær haug. I et mer åpent beitelandskap ville denne haugen vært svært synlig (jfr. ortofoto 'Trondheim-Gauldal 1947' på norgebilder.no). I dag vokser det gråor på

stedet. Haugen er jordblanda, har et tverrmål på omtrent 6 m. og er rundt 50 cm. høg. Sentralt i haugen er det ei svak forsenkning som tilsvarer dem vi kan observere på utallige andre gravminner fra eldre og yngre jernalder. Lenger sør på Dålåbrestan ligger det òg en haug som tolkes som et sannsynlig gravminne. Dette gjør det nærliggende å anse den aktuelle strukturen som et gravminne.

Tekst og foto: Kjell André Brevik

- [Langhaug på Dålåbrestan](#)

Med det samme en ankommer hjellen fra sørsida blir en oppmerksom på en unaturlig formasjon på østsida av stien. Dette er antakelig en liten langhaug (6 * 2,5-3 m., ca. 1,5 m. høg) med tendens til fotgrøft. 2.juni 2016 ble det utført enkel vegetasjonsskjøtsel på stedet for å få vekk store mengder

pionérskog som gjorde det vanskelig å tolke kulturminnet. Det er antydning til at stien fra sørsida krysser en lignende struktur og at dette nærsagt har slitt den i to (se øverst til høyre i vedlagt bilde her på Kulturminnesøk). En tredje haugforma struktur på vestsida av stien kan òg være av arkeologisk interesse. Et kort hulvegparti i hellinga like sør for lokaliteten indikerer at det historisk sett har vært en del ferdsel forbi stedet.

Tekst og foto: Kjell André Brevik

- **Ruiner av to storhauger på Furulund, Melhus**

Skriftlige kilder vet å fortelle at det fram til det 18.århundre kunne ses rester av et stort gravfelt på Melhus. Gerhard Schøning skriver om flere «kjempehauger» på rekke og rad. I dag er disse gravminnene antatt å være utradert, men på eiendommen Furulund som ligger på en åkerholme i det bølgende åkerlandskapet ligger det som kan vise seg å være rester av to såkalte storhauger (20 m. i tverrmål eller mer!). Dette må undersøkes nærmere. Fylkesarkeolog Rut H.L. Nilsen er underrettet om den mulige arkeologiske lokaliteten. Grunnet usikkerheten er ikke stedet kartfesta. Hvis det skulle vise seg at én eller begge haugene på åkerholmen er «gravruiner» av storhauger hadde det vært en sensasjon, ikke minst med tanke på kommunens satsing på *Sagabygda*. *Tekst: Kjell André Brevik*

5. Grensesteiner og varder

Grensesteiner er steiner som markerte grensen eksempelvis mellom to kommuner. I dag er mange av disse grensene endret slik at steinen nå er en minnestein - om gamle grenser. Til denne kulturminnekategorien hører også et omfattende materiale bestående av eiendomsgrensesteiner (bytesteiner), ofte i form av oppstøtta heller med innbanka kors/kryss. Kun én slik stein er tatt med i denne oversikten da den er et blikkfang langs et vegfar som også omfatter en stor mengde kullgroper fra vikingtid/middelalder og et klebersteinbrudd (Klungen).

Varder og grenserøyser utgjør eldgamle måter å markere grenser, høgdedrag og ikke minst ferdselsveger/leier i høyereliggende områder. Vi har forsøkt å kartlegge varder og røyser i fjellområdene, men innser at dette er et stort arbeid som krever tid og samarbeid med ressurspersoner omkring i kommunen.

Til vardene hører òg den gamle tradisjonen med *våttåser*. Den trøndske dialektforma *våttå* er tilsvarer 'vete, baune'. Norr. *viti* m. 'vete, bål, vedstabel til å setje eld i som varsel om ufred' (Heggstad, Hødnebø & Simensen, 2004, s. 505). I Melhus kommune har vi to åser som bærer navnet Våttåsen, på Ler (225 m.o.h.) og mellom Vigdal og Sjetnan (403 m.o.h.). Disse tilhører et omfattende varslingsystem som antakelig strekker seg ned i yngre jernalder. Ved å følge navn på åser og forekomsten av *bygdeborger* oppover Gauldalen er det slående hvor organisert det hele framstår. I forbindelse med prosjektet er ingen av våttåsene befart, men på flere våttåser i Sør-Trøndelag er det funnet fysiske spor etter selve vete-konstruksjonen og spor etter tilholdsstedet til *våttåvakta*. *Tekst: Kjell André Brevik*

Kilde:

Heggstad, L., Hødnebø F. & E. Simensen (2004). *Norrøn ordbok: 4.utgåva av Gamalnorsk ordbok ved Hægstad og Torp*. Oslo: Det Norske Samlaget.

- [Grensestein Leinstrand Melhus \(ved Røddevegen\)](#)

Steinen markerer grensen mot det som tidligere var Leinstrand kommune, i dag Trondheim kommune. *Tekst: Line A. Solbakken, Foto: Roar Dørum*

- [Grensestein Leinstrand Melhus I \(ved E6\)](#)

Steinen markerer grensen mot det som tidligere var Leinstrand kommune, i dag Trondheim kommune.

*Tekst: Line A.
Solbakken, Foto: Roar Dørum*

- [Grensestein Tiller Melhus](#)

Steinen markerer grensen mot det som tidligere var Tiller kommune, i dag Trondheim kommune.

*Tekst: Line A.
Solbakken, Foto: Roar Dørum*

- [Grensestein Melhus Flaa](#)

Steinen står langs dagens E6 og gammel Rv 50, og markerer gammel kommunegrense mellom Melhus, Flaa og Horg. Flå og Horg var egne kommuner før sammenslåing i 1964.

Tekst: Line A. Solbakken, Foto: Roar Dørum

- [Grensestein Flaa Horg](#)

Steinen står langs dagens E6 og gammel Rv 50, og markerer gammel kommunegrense mellom Melhus, Flaa og Horg. Flå og Horg var egne kommuner før sammenslåing i 1964.

Tekst: Line A. Solbakken, Foto: Roar Dørum

- [Varde på Vassfjellet](#)

Foto: Roar Dørum

- [Grenserøys på Rensfjellet](#)

Felles grenserøys hvor kommunene Melhus, Klæbu og Midtre Gauldal møtes.

Tekst: Line A. Solbakken, Foto: Roar Dørum

- [Grense- eller bytestein på Øver-Klungen](#)

Den meterhøge, lyse steinen er reist i bakken tett ved vegen som går fra innmarka/storfebeitet på Øver-Klungen og nordvestover mot Øyberga. Steinen er et blikkfang for alle som beveger seg langs dette vegfarete og har et tydelig innrisset kors/kryss slik byte- eller merkesteiner etter tradisjonen skal ha. Steinen har noen sprekkdannelser øverst som på lengre sikt kan få toppen til å falle av. Det er uvisst om dette er en markering av bytet mellom Øver-Klungen og eiendommen Nylendet eller om det dreier seg om herredsgrensa mellom Buvik og Melhus. Lokale informanter vil nok kunne oppklare dette. *Tekst: Kjell André Brevik*

6. Gruver og steinbrudd

Helt sia tidenes morgen har mennesket utnyttet geologiske ressurser i sine omgivelser til å skaffe råstoff til gjenstandsproduksjon. Dette har foregått på en skala fra mindre diabas-, grønnstein-, kleberstein- og skiferbrudd til store, regulære brudd hvor det ble henta ut materiale for bygging av monumentale katedraler og til nyere tids skjerp, brudd og grustak. Melhus kommune har ingen kjente brudd eller utvinningssteder fra forhistorisk tid, men står i en særstilling i og med at kommunen huser en av de viktigste forekomstene av kleberstein («grøtsten»), en ressurs som tidlig ble oppdaga av middelalderens domkirkearkitekter. Kleberstein- og grønnsteinsbrudda omkring Klungen ligger òg på Skaun-sida (Husbymarka) og representerer derfor et felles ansvarsområde innafor den kommunale kulturminneforvaltninga. De fleste middelalderbrudda har vært i bruk også i nyere tid i samband med restaureringsarbeidene ved Nidarosdomen. Også i de senere år har det blitt drevet ut prøver fra det store bruddet ved tunet på Øver-Klungen. Sånn sett er denne drifta fortsatt levende. I berga mellom Øysand og Klungen skal det òg finnes et sted hvor det er merker etter uttak av klebersteinsgryter i form av emner (ingen kartfesting eller geometri i Askeladden). Slik drift kjenner vi helt fra eldre jernalder i Midt-Norge. Kanskje utnyttelsen av klebersteinsressursen i Melhus er mye eldre enn vi er vant med å tro? Lokalbefolkninga her visste nok om beskaffenheten til berget lenge før kristendommen fikk fotfeste i landsdelen. Klebersteinsbrudda på Klungen er én av Melhus kommunes *prioriterte automatisk freda kulturminner*.

Nyere tids leting etter malm og edelsteiner samt sedimentære bergarter som skifer og sandstein har òg satt sine utvetydige merker i kommunens landskap. På dette feltet har vi stor lokalhistorisk kompetanse å dra vekslar på. *Tekst: Kjell André Brevik*

- **Flåløkken gruver (mangler koordinat)**

Flåløkken gruver ble drevet stort i to perioder: Først i noen år like før 1900, da opptil 14 mann var i arbeid og mye kis ble utvunnet. Et år ble det tatt ut hele 55 tonn kobbermalm og 80 tonn kobberholdig kis. Ved inngangen av en gruvegang er det hogd inn i fjellet årstallene 1898 og 1901. Frakt fra gruvene og ned til Kvål stasjon måtte foregå

vinters tid. Kisen ble kjørt på steindrog, en ca. 2 meter lang slede som kunne frakte ca. ett tonn. I 1915 ble driften tatt opp igjen, og mye svovelkis av god kvalitet ble utvunnet. Men like etter var det slutt igjen, for under krigen fikk ikke Norge lov til å eksportere kis dersom vi ville oppfattes som nøytrale. Etter det ble det gjort to forsøk på å få driften i gang igjen. Det var bergingeniør H. H. Smith som var pådriver begge

gangene. I starten av 1920 ble ett tonn kis eksportert til Gøteborg, men det ble ikke mer ut av det forsøket heller. Trolig var transporten ned til bygda for tungvint. I slutten av 1920-årene ble det satt i gang leting etter smykkesteinen turmalin, uten positivt resultat. I 1944 ble det lagt planer for å ta opp driften nok en gang. Nå skulle transportproblemene løses ved å bygge en taubane til Kvål stasjon. Men ingen våget å satse på drift her igjen. Sporene etter driften er lette å se. Flere loddrette sjakter finner vi dersom vi går nordover langs åsen, og 100 meter forbi hyttene. Sjaktene er nå fylt av vann. I Flåløkken gruver var det også kjent gruvedrift etter kobber i en periode på begynnelsen av 1900-tallet. (kfr Trøndelag amatørgeologiske forening og Erling Bøhle)

- [Klebersteinsbrudd i Klungen](#)

Deler av steinbruddet i Klungen ble åpnet for prøvetaking av stein for å undersøke kvaliteten iht. bruk i restaureringsarbeidet av Nidarosdomen. Størstedelen av bruddet ble avdekket sommeren 1998 under arkeologisk overvåkning utført av Vitenskapsmuseet på oppdrag fra FK. Det ble observert mange brytningsspor langs

bruddkanten mot sør, langs sålen av bruddet og spesielt i forbindelse med en 5-6 m dyp sjakt i den nordøstre kanten. De fleste brytningsspor og løsfunn antas imidlertid å dateres til nyere tids bruk av bruddet og bruddområdene. Undersøkelsene ga resulterte i at de nordlige deler av bruddet inkl. den framkomne sjakten ikke burde berøres ved nye uttak men at den søndre bruddkanten og området øst for bruddet ikke inneholder spor av eldre tiders drift. Her har det foregått steinuttak på slutten av 1800-tallet som har fjernet eventuelle spor etter middelalderuttak. Fra NGUs fagrapport: Klorittskifer og kleberstein fra Øye, Klungen og Huseby like syd for Trondheim har vært benyttet som råstoff til Nidarosdomen både i middelalderen og under senere restaureringsarbeider. Flere av bruddene har stått nærmest urørt siden høymiddelalderen, og brytningsspor kan si oss mye om den tidens driftsmetoder. Brudd og tipper av ulike aldre er registrert og undersøkt. Videre er det utført en geologisk kartlegging av berggrunnen rundt forekomstene, først og fremst siden Nidaros Domkirkes Restaureringsarbeider ønsker å vurdere forekomstene for fremtidig uttak.

Mer tekst:

I dette området er det flere stenbrudd som ble oppstartet da kirkebyggingen i Norge tok til på 1100-tallet. Det største er Øyebruddet, og videre Klungen og Huseby. Det meste av stenen ble brukt til Nidarosdomen.

Det ble antagelig ikke brutt noe særlig sten her mellom 1200-1300 tallet og fram til 1869. Da ble det derimot startet bryting igjen for å skaffe sten til restaureringa av Domen. Siden ble det brutt både i 1880, 1890, 1913 og i 1934. Noe senere enn det er ikke kjent. Siden det var et langt opphold i virksomheten etter middelalderen og fram til nyere tid, og ettersom det ikke ble brutt ut de helt store mengdene på 1800- og 1900-tallet, er det fremdeles godt synlige spor etter brytning fra middelaldertid i disse tre stenbruddene. *Tekst og foto: NGU Rapport 97.149*

- **Skiferbrudd i Kalvelldalen (mangler koordinat)**

I et belte på østsida av Gaula, fra Kaldvelldalen til Lundamo ligger i alt 7 gamle skiferbrudd, som blant annet inneholder en del interessante fossiler (trilobitt). Steinen ble blant annet brukt i det gamle taket på Singsås kirke.

- **Brudd i Hovinsandstein (mangler koordinat)**

Fra Lundamo og til Hovin ligger i alt tre gamle brudd i Hovinsandstein. Tidlig i forrige århundre ble store mengder av denne steinen brukt som bygningsstein i mange kirker og praktbygg rundt i Trondheim.

- **13 skjerp etter metaller (kobber, bly, sink) i Melhus**

- **Bly/sinkuttak på Reitan**

- **Bjørnga gruve**

- **Teigen gruve**

- **Lillevold slagghaug**

7. Hendelse, tro, tradisjon

Til brorparten av de tallrike kulturminner i Melhus kommune knytter det seg ikke lenger noen fortellinger eller tradisjoner annet enn de som er farga av vår behandling av dem som (for)historiske minner i landskapet. Kulturminneprosjektet er et ledd i kommunens arbeid med å styrke innbyggernes identitet. I en slik sammenheng er også de historier og forestillinger vi knytter til steder og kulturminner med utgangspunkt i vårt eget og samtidige avsnitt av lokalhistorien vesentlig. Mens dette er tradisjoner og betydninger som tillegges kulturminner fortløpende, har vi også et omfangsrikt materiale når det kommer til steder, mennesker og hendelser som det knytter seg tradisjoner og sagn til. Slike *tradisjonslokalteter* kan være nokså lokale og lite kjent utafor en engere krets som har holdt i liv i folketro eller tradert fortellinger som bevarer både mytiske og historiske elementer. Slike lokaliteter behøver ikke være «hundgamle», men i enkelte tilfeller er det et sammenfall mellom forhistoriske kulturminner og tradisjoner. Mange sagn knyttes til naturformasjoner og merkverdigheter i landskapet, f.eks. såkalte *jutulkast*, i Melhus representert ved minst tre «jutulstener».

Felles for alle lokaliteter innafor denne kategorien i prosjektet er nettopp at de er *lokalteter*. Alle historier er forbundet med et gitt romlig sted (ei myr, ei hule, en rasskrent) eller til et objekt i form av en bautastein eller ei flyttblokk som folk tidlig bet seg merke i og ville ha ei forklaring på. Ofte var det jutulene eller trolla som fikk æren for dette. Sånn sett representerer disse minnene ei sammensmeltning av materiell og immateriell kulturarv.

I arbeidet med denne kategorien har det òg dukka opp lokaliteter som vi dessverre ikke har lykkas å finne opphavet til, f.eks. åkernavnet *Jutulråa* på Hølonde. Her lukter det kristenmanns blod eller i hvert fall et lokalt sagn/eventyr. Dette er et eksempel på sammensmeltning mellom stedsnavntradisjon og forestillinger. *Tekst: Kjell André Brevik*

- **Gudrunhula (7007313 / 570966)**

Hele historien starter i Oslo, der seks år gamle Gudrun Klausen forsvinner på uforklarlig vis. Mistanken går i flere retninger, ikke minst mot taterne som kunne ha bortført henne. På samme tid var det stor virak omkring 14 år gamle Johan Fløttum fra Singsås, som var blitt kjent for sine synske evner.

Aviser over hele verden skrev om Fløttumsgutten. Han ble raskt koblet inn i Gudruns forsvinning. Den 14-årige gutten fra Singsås ble på noen uker verdensberømt for sine evner. Fra Oslo kunne han følge jentas angivelige bortføring ned til havna der taterskutene pleide å ligge. Saken ble slått stort opp i avisene, og det ble også satt ut rykter om at lokale taterne var med på kidnappingen. I ukene som fulgte oppstod ei regelrett klappjakt på taterne helt til Nord-Norge og til Sverige. I denne tida mottok Fløttumsgutten en mengde brev fra hele verden, blant annet fra India, Sør-Amerika og Afrika. På enkelte av disse stod det «*Johan Fløttum, Singsås, London*». Presset mot Johan Fløttum økte stadig, og han kom til at taterfølget hadde gått i land i Børsa. Derfra hadde de tatt med seg Gudrun over Hølonnda, og befant seg i Flåmarka. Fløttumsgutten reiste til Flå og ledet et følge som endte opp i Hørvåsen, utenfor et gammelt bjørnehi i berget. Her skulle taterne og Gudrun befinne seg. Det ble sprengt veg med dynamitt inn i hula fra flere kanter, og på det meste var over ett tusen mennesker samlet rundt stedet som ble kalt Gudrunhula. Men ingen ble funnet, og hele saken kulminerte like før jul, da et barnelik ble funnet i en kloakkum i Kristiania (Oslo) ved heimplassen til Gudrun.

*Tekst: Fritt etter Andre Hugdal si bok: Taterjakta i Flå høstem 1907. Høle oppi Flå, utgitt 2003.
Foto: Roar Dørum*

- **Myrmennene fra Flå**

Kirkflaa	Nordstuen	Erik Andersen	5	4	10	14	53
	Storthingsminde	Halvor I. Engan	"	"	"	"	01
	Sælboholt	Gunder G. Dahl	"	"	"	"	01
	Mjølner	Kristoffer O. Engan	"	"	"	"	01
	Bønsenget	Jon O. Teigen	"	"	"	"	01
	Nøisomhed	Jon E. Kirkflaa	"	"	"	"	01
	Nasset	Anders O. Dahl	"	"	"	"	01
	Thune	Lars Olsen Lersbroen	"	"	"	"	01
	Folkenborg	Even M. Bybot	"	"	"	"	01
	Brikkan	Ments Olsen Skjetne	"	"	"	"	01
	Jaabækslust	Kristoffer A. Flaa	"	"	"	"	01
	Andvake	Kristian J. Eggen	"	"	"	"	01
	Eide	Arnt A. Kaasen	"	"	"	"	01
	Aunemo	Erik O. Aunet	"	"	"	"	01
	Ødegaard	Ole E. Bolland	"	"	"	"	01
	Nygaard	Arnt Olsen Eggen	"	"	"	"	01
	Tjønmoen	Knud J. Engan	"	"	"	"	01
	Alfheim	Ole P. Bortsløkken	"	"	"	"	01
	Kobbermo	Anders E. Dahl	"	"	"	"	01
	Blaahammeren	Anders E. Losen	"	"	"	"	07

Myrmenn var et uttrykk som ble brukt om norske borgere som på 1880-tallet skaffet seg stemmerett ved å kjøpe verdiløs jord, gjerne myr. Praksisen har sin årsak i at Grunnloven fram til 1884 kun ga stemmerett til eiere av matrikulert jord. Myrmennene fra Flå ble kjent i 1880 da

Flå ble egen kommune. Dette skjedde etter en elegant omgåelse av loven som krevde at det var minst 50 jordeiere i en kommune.

Siden det bare var vel 30 jordeiere som var stemmeberettigede i Flå, skilte Erik Kirkflå f. 1826 (som ble den første ordføreren i Flå) ut 18 myrparceller av Botnmyra, hver på 1 kvadratalen og solgte disse til 18 personer i Flå (hver på 1 øre skyld). Dette skjedde i 1879. Derved ble de nok stemmeberettigede til å tilfredsstille lovens krav, og Flå kommune ble skilt ut fra Melhus! Her kan du lese mer om fenomenet myrmenn.

Bildet viser navnene på myrmennene, samt navnet på eiendommene.

Bildet er hentet fra: *Fortegnelsen over matrikulerte eiendommer og deres skyld av 31. desember 1890 i Flaa Herred*

- **Jutulsteinen på Sunnsetkjølen**

Sagnet sier at Jutulen i fullt sinne kastet steinen mot kirkebyggingen på Grøtom. Han kastet først en stein som havnet på Skjegstad, og deretter denne som havnet på Sunnsetkjølen. Ingen havnet der Jutulen ville. *Tekst: Kjell André Brevik*

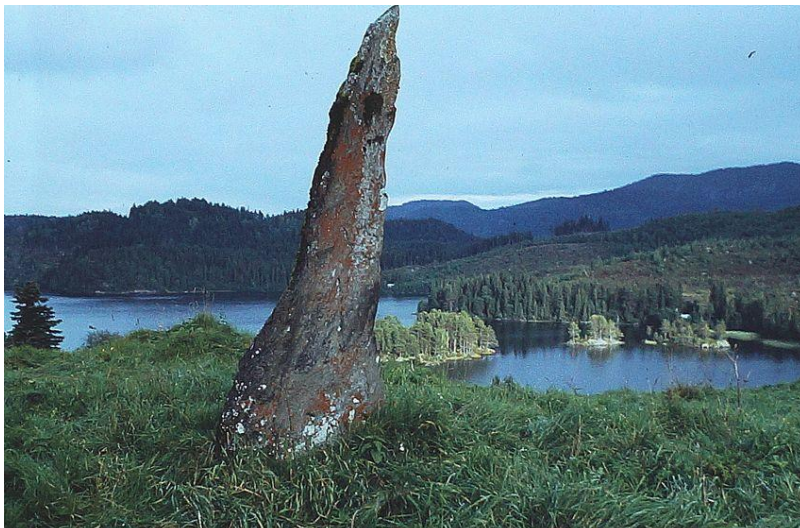
- [Trollstenen](#)

Trollstenen er ei omlag 2 m. høg og 2,5 m. brei flyttblokk som ligger for seg selv i et stort hogstfelt. I tillegg til at steinen er et blikkfang, består den av konglomerat, noe som gjør den ytterligere særmerkt. Nå som skogen omkring er avvirket er utsikten mot Vassfjellet i øst god. Den gamle stien inn til Langberga passerer straks sør for Trollstenen.

Trollstenen er et handfast bevis for at jutulen eller trollet som bor i Vassfjellet en gang ville bli kvitt plassfolket på Langberga. Trollstenen ble kastet fra fjellet og traff nesten husmannsplassen! Enkelte jutulsagn kan ha oppstått sent, men kanskje er dette sagnet en yngre variant fra 1800-tallet? Hva om jutulen i Vassfjellet egentlig ville treffe klebersteinsbruddene i Husbydalen? Uttaket av stein til bygging og dekorasjon av Nidarosdomen i middelalderen var nok en alvorlig forstyrrelse for en av hans slag. Slik sett kan Trollstenen ha et mye eldre opphav i folkeminnet.

Tekst: Kjell André Brevik

- [Jutulstenen på Skjeggstad](#)

Før Jutulsteinen veltet og ble tatt ned hadde den allerede blitt fraktet et lite stykke fra den opprinnelige lokaliteten. Historien skal ha det til at ei avdeling soldater på utmarsj fra Gravråk fraktet steinen ned og reiste den utpå Røsom, øst for vegen mellom bruka Skjeggstad og

Skjeggstadhaugen. Lokalt er folk av den oppfatning at det bak sagnet om Jutulsteinen skjuler seg en bautastein som før den udaterte flyttingen skal ha stått på en gravhaug øverst i Jutulsteinsbakken. Heller ikke gravminnet er tidligere registrert og kartfestingen baserer seg på haugens antatte lokalisering.

Dette er Hølundas eneste kjente forhistoriske bautastein! Vil den noensinne komme tilbake til sin rettmessige plass i bakken som et minne over høvdingen på Skjeggstad? Kanskje er det Skeggi selv som er hauglagt ved den gamle ferdselsvegen mellom garden og Korsvegen?

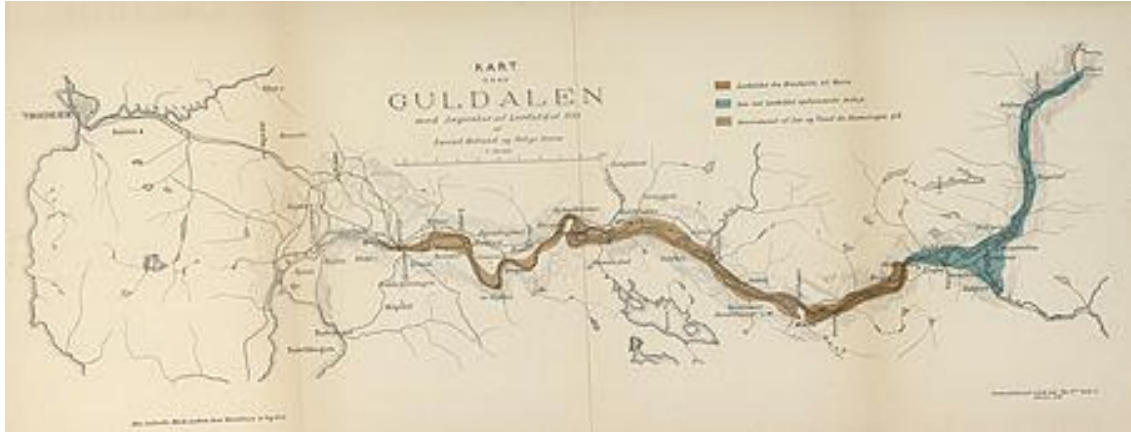
"På stader der finst ein sermerkt stor eller uvanleg stein i nærleiken av ei gammel kyrkje eller kyrkjetuft, finst det òg gjerne ei segn om ein jutul som har kasta den mot kyrkja i fullt sinne. Ei slik har me òg.

Den er om jutulen i Restogrøtåsen som vrt så uroa av kyrkjebygginga på Grøtom. Reint ille var det når dei byrja ringa med kyrkjeklokkene morgon og kveld.

Han fann seg ein handhøveleg stein og sende av garde. Men det vart litt for stutt og

lite grunn til vinstre. Steinen datt ned oppå den tverrbratte bakken nordafor husa på Skjegstad-haugen, Jutulsteinsbakken kalla." ~ Signe Skjegstad Aal Langås, Olav Harald & Signe Jorunn Skjegstad Aal (1998). "Kirkene på Hølonda : Hølonda kirke 150 år 1998". Hølonda Meninghetsråd. Trondheim: Strindheim Trykkeri AL. *Tekst: Kjell André Brevik, Foto: Olav Harald Langås*

- [Gauldalsraset / Kvasshyllraset](#)

I 1345 gikk det et veldig ras ut ved Haga bru ved Støren. Flodbølgen, som i begynnelsen var over 20 meter høy, fosset nedover Gauldalen og raserte flere gårder og kirker og tok livet av rundt 500 mennesker. Raset regnes som Norgeshistoriens største naturkatastrofe. *Bilde: Kart fra 1890-tallet som viser omfanget av raset og flomkatastrofen i Gauldalen i 1345. Nasjonalbibliotekets kartsamling.*

- [Malihaugen](#)

Ved den gamle kirkevegen, ca. 15 minutters gange fra Hølonda kirke ser vi fortsatt grava til Mali Larsdatter Bjørset som ble halshugget på dette stedet i 1729. Hun var dømt for å ha tatt livet av sitt nyfødte barn som var født utenfor ekteskap. Sagnet forteller at Mali var uskyldig dømt, og av den grunn ville det

ikke vokse gras på grava hennes. Ungdommer i tidligere tider prøvde å stappe med en staur ned i grava, og da hørte de Mali dunke i kistelokket. Det ble også sagt at Mali ble gravd opp igjen og lagt på kirkegården, halvveis inn på vigsla jord nord-øst for kirka. Etter flere utvidelser av kirkegården er Mali i så fall for lengst inne i vigsla jord. *Tekst og foto: Harald Langås*

- [Dansarvollen på Dålåbrestan](#)

Det er fortsatt en lokal tradisjon om Dålåbrestan som et samlingssted og en dansarvoll i historisk tid. Olav Ingemann Enlids dikt "Dansen på Dalabrestom" er trykt i Gauldal historielags årbok Gauldalsminne (1982). Dette diktet er derfor et unikt vitnesbyrd om hendelser som fant sted på hjellen den gang det

var mer liv og røre her. Samlingssteder som den på Dålåbrestan kan gå langt tilbake: På Dansarhaugen ved Hjartmoen på Foss i Horg, Melhus kommune, ble tre antatte gravhauger arkeologisk undersøkt i 1982. Det viste seg derimot at det dreide seg om tre bålhauger, hvorav én fikk ei datering fra botn til tidlig 1500-tallet. Lokaliteten knyttes til feiring av St.Hansaften eller "pinsti". I dag vokser ungsbogen godt på Dålåbrestan, men tidligere var dette et mye mer åpent kulturlandskap med utsyn over bygda mot øst og vest.

*Dæ vart no dans ja på Dalabrestom
og alle samen dom va på lestim.
Om dæ va trøsam? Du store min
ker dæm va arti i gammelti'n.*

(Siste vers i diktet "Dansen på Dalabrestom" av Olav Ingemann Enlid, 1982)

Tekst og foto: Kjell André Brevik

- [Skrivarsten ved Melberget](#)

Så sent som i oktober 2016 kom Ole John Sæther med verdifulle opplysninger om en tradisjonslokalitet som ikke ble fanga opp av kulturminneprosjektet tidligere. Det gjelder en såkalt *skrivarstein* som ligger i dalen nord for Melberget på Hølonde, et stykke vest for Gåsbakken og like ved kommunegrensa til Meldal. I Skaun

kommune er det kjent minst fem skriarsteiner og den siste ble registrert så sent som i 2008. I den forbindelse skrev fylkesarkeolog Hans Marius Johansen en liten nettartikkel om funnet hvor han gir en kort sammenfatning av kulturminnetypen: «Steinen er en type kulturminne som går under flere navn, for eksempel kvilstein, namnstein eller skriarstein. Slike steiner ligger vanligvis ved gamle veifar, på plasser hvor reisende tok en hvil og av en eller annen grunn fikk lyst til å utfolde seg med skrift og tegn. Vi kjenner også flere steder hvor bergflater ved veifar har vært brukt som skriarberg.» ([Ny skriarstein i Skaun](#), sist besøkt 30.10.2016).

Sannsynligheten for at det finnes flere skriarsteiner i Melhus kommune er stor, men i skrivende stund er dette den eneste vi har notert oss og den blir derfor en del av utvalget som representant for nyere tids inskripsjoner. På fotografiet ovafor kan vi i hvert fall lese «1825». *Tekst: Kjell André Brevik Foto: Ole John Sæther*

- [Jutulkjerka og Jutulstuggu](#)

Disse to hulene har vært kjent og brukt av mennesker i mange hundre år. Gerhard Schøningg beskrev dem i 1775 og opplyste at den lengst i sør ble kalt Jutul-stua, mens den høyeste mot nord kaltes Jutulkirken. Det er trangt å komme inn i den første av dem, man må kripe inn, mens det er enkelt å komme inn i den store. Schøningg mente at hulene ikke bare var blitt dannet på naturlig vis, men også utarbeidet av menneskelig hånd. Han spurte: Kanskje har noen brukt den minste til å sove i, og den

største til å oppholde seg i om dagen? Mer trolig er det at hulene ble dannet av havet i gammel tid, og at de er blitt utvidet ved malmleting, som da må ha vært mislykket, siden det ikke ble mer ut av det. *Bilde: Johan Bauer, «God kväll, farbror!» (1915). kilde: Prosjekt runeberg. Tekst: Kjell André Brevik*

- **Birkebeinerne i Vassfjellet (7016344 / 566927)**

Kong Sverre ble leder for birkebeinerne i mars 1177, og tok da kongsnavn. Han måtte også bli anerkjent i Nidaros, og dro i mai nordover gjennom Sverige med sine 120 mann på en svært strevsom reise med lite mat og søvn. De kom til Trondheim i starten av juni, men der ventet en hær på 2000 mann, slik at Sverre trakk seg unna

til Selbu. Da står det følgende i avsnitt 14: "Derifrå får dei ei natt, så ingen andre visste om det. Dei tok opp pi eit fjell som heiter Vassfjell og heldt seg løynde der; der såg dei alt som gjekk for seg i byen, og hørde mykje som vart sagt om dei." Olbert Spachmo har en livaktig (og uhistorisk?) skildring av dette i Dagsposten i 1936, der han skildrer hvor blåsende surt været var, hvor utkjørte birkebeinerne var, og hvordan noen skogsmenn som levde av 1-angst og fiske i fjellet, tok seg av dem. Han skriver at det var her i Lenadalen de søkte ly. Det passer godt: Her kan en flokk på 120 mann ha den plassen de trenger, her er god ly, og her er det lett å holde oversikt over troppeforflytninger og sende speidere både mot Gauldalen, Trondheim og over mot Klæbu. Så det er svært sannsynlig at det var her birkebeinerflokken kom til krefter i en viktig fase på veien mot makten.

Navnet birkebeinere kommer av at mennene hadde så dårlig stell med fottøyet sitt, fattige og forkomne som de var, at de surret bjørkenever rundt føttene for å holde varmen. *Bilde: Malt av: Knud Bergslien (1827–1908) Tekst: 14 pilegrimsturer i Vassfjellet, Kjell Arne Morland*

- [Jutulstein på Eid](#)

Det er flere jutulkast i Eidsgrenda, men denne flyttblokka er den mest eiendommelige og den som har fått den mest aktive rollen i opphavssagnet om Restogrøtåsjutulen eller Restojutulen som skulle kaste stein på kirka på Grøtan. Denne detaljen daterer sagnet til tida forut for rivinga av stavkirka på Grøtan.

Jutulsten (navneforma er henta fra Melhus kommunes offentlige stedsnavnkart) har flere store, naturlige groper/hull som viser jutulens fingermerker. Tilknytninga til opphavssagnet gjør denne steinen verdifull som et element i et større kulturmiljø som omfatter både sagn og arkeologiske kulturminner på tvers av to grender på Høllonda. På gravfeltet på Skjeggstad på andre sida av Eidsliin øst for gjeldende Jutulsten, finner vi en forhistorisk bautastein som heter Jutulstene. *Tekst og foto: Kjell André Brevik*

- **Helleristninger/skrivarberg i Flåmarka**
- **Skrivarberg ved Mælberget**
- **Skrivarberg ved Sunsetkjølen**
- **Skrivarberg ved Snurruåsen**
- **Skrivarberg ved Korsveghogstret**
- **Skrivarberg ved Grevsjøvika**
- **Kultursti Råbygda**
- **Ristningen i fjellet på Higeråsen på grensa mellom Melhus og Klæbu fra kongebesøket i 1704 (Fredrik den 4.)**

8. Hus og bygninger

Her er det gjort en gjennomgang av SEFRAK-registeret, som viser en oversikt over bygg satt opp før 1900. Det er herfra gjort et utvalg av bygninger med kulturhistorisk verdi. Dette vil si at (med noen få unntak) er bygninger satt opp etter 1900 ikke med i denne utgaven og må innlemmes i neste rullering av planen. Noen bygningstyper som eks. koier, sagbruk, militæranlegg mm. vil derfor mangle i denne planen. SEFRAK-registeret for Melhus som i utgangspunktet inneholder 1429 bygninger har i de seneste årene fått en gjennomgang der man har kartlagt tapte bygninger. Resultatene vises i den såkalte MOV-rapporten, som sier at i 2013 var 25% av bygningene tapt. I gjennomgangen av SEFRAK-bygg i Melhus som nå er gjort i forbindelse med denne planen, ble det tatt utgangspunkt i de 1073 gjenværende bygningene. Disse byggene er etter MOV-undersøkelsen kategorisert med endringsgrad og eventuelt truet/svært truet.

- A – Stor endringsgrad. Sterk grad av ombygging, stor del av bygning revet.
- B – middels endringsgrad. Mindre omfattende grad av ombygging, mindre del av bygning revet.
- C – liten endringsgrad. Endring av bygningens karakter gjennom generelt vedlikehold.
- Truet – dårlig teknisk tilstand. Manglende vedlikehold over lengre tid.
- Sterkt truet – svært dårlig teknisk tilstand.

For å finne fram til gode eksempler på bevarte bygninger i Melhus, samt for å begrense undersøkelsens omfang, ble de byggene som har endringsgrad A og B ikke gjennomgått. Mange av disse har likevel vært vurdert, da alle bygninger på gårder med interessante bygg, ved flere anledninger har blitt gjennomgått.

Av et grunnlag på 1073 er altså *minst* 862 bygninger i SEFRAK-registeret gjennomgått og vurdert. Dette utgjør altså cirka 80 %.

Tekst: Andrea Hånes

Våningshus

- Øyøre 1/20 – våningshus frå 1783 med rose malt interiør frå samme år.
- Rønningen 1/2 – våningshus frå cirka 1829. over inngangen på huset er det pilastre med 1827 innskrevet. Intakt firkanttun? (gårder har også flere interessante bygg)
- Gaarden 1/7 – våningshus frå 1865
- Finnset 1/15 – våningshus av ukjent alder
- Grøset 13/1 – (helt anlegg)
- Tuftan 12/1 – våningshus som arkitektonisk har gjennomgått flere endringar og fått noen tilbygg. Bygningen ble på midten av 1800-tallet benyttet som skolestue.
- Indistuen 28/1
- Melhus 92/1 - et våningshus som ikkje er utformet som den tradisjonelle trønderlåna.
- Lodgaarden 93/1
- Tislauan 8/1
- Monsstuen 35/1
- Gimsan 30/1
- Lillegaarden 39/2 – på denne gården vokste Martin Tranmæl opp.
- Branem Gjerdet 74/3
- Branem 74/1 – Denne gården er interessant som helt anlegg med fleire bygningar
- Odden 74/5 – husmannsplass til 1908.
- Kvaal nedre 78/1 – sorenskrivergård, i dag barnehage.
- Storhaugen 81/1 – bygningen er reist av en oberstløytnant. Stort, spesielt hus med kårdel bygd på. Sammenbygd med masstu i vinkel.
- Gravraak 86/1
- Gravråk nordre 86/19 – storgård.
- Stokkan Øvre 105/3 – lite endret våningshus. Huset ble om sommeren leid ut til "byfolk".
- Borkni 137/41 – langkammerset på huset ble i perioden 1894-1915 brukt som telefonsentral.
- Valleråshaugen 127/2 – mulig 1600-tallsbygning. Husmannsplass til 1902. Hans Nielsen Hauge bodde her når han var i Flå.
- Megarden Løberg 263/1 – fredet bygning.
- Løbergstrøa 263/4
- Løvåsdalen/Løraasen 260/6 – Våningshus med fleire tilbygg og endringar, men eldste del er frå 1700-tallet. Fleire interessante bygg på gården, og er derfor aktuelt som helt anlegg.
- Valdflåttan 260/8
- Øvre Valdøyen 260/2 – Kjent som et sted hvor ferdefolk hvilte og overnattet.
- Kjelstad 199/1 – Tyskerne inntok bygningen under andre verdenskrig etter et slag. Finnes fortsatt kulehull i veggene. Fleire interessante bygningar på gården.
- Lunde 200/4 – kapteinsgård. Uvanlig byggestil. Hele gården interessant.
- Horgmoen 211/1
- Røskaft nordre 219/1
- Bye 218/1 – var gjestgiveri og skysstasjon her
- Hage 227/1
- Dulufloften 226/14

- Innistu Krogstad 232/1 – Våningshuset er påbygd til over dobbel størrelse, men det var butikk her i perioden 1845 -1880.
 - Nedre Hovind 238/1
 - Finset 236/3 – overnatting i forhold til Hovin stasjon
 - Sørtømmesbakken 251/1 – helt anlegg
 - Sørstuggun Midttømme 254/1 – interessant som helt anlegg
 - Sandholt 235/4 – krysstun. Har vært omgangsskole her.
 - Gaaslandshokstret 148/6
 - Sunnsetløkken 146/5 – opprinnelig årestue med grue i midten. Bygd på til to etasjer
 - Berg 143/1
 - Krokstad nordre 151/2
 - Estenstad Hagen 173/8 – husmannsplass
 - Skjegstad 140/1
-
- **Løre 197/1 – uvanlig stor trønderlån.**

Helt inntil E6 finner vi et landemerke av ei trønderlån, som også er en av Trøndelags lengste med sine 39,3 meter. Bygningen ble bygd i 1820-årene og har siden den gang blitt tilbygd flere ganger. Våningshuset har god bevarte sjablonmaleri på tak og vegger. En del av låna har i 1870 og

80-årene vært utleid til en sorenskriver og en doktor. På gården finnes også store museale samlinger. Gården består for øvrig av en mastu, to stabbur og en driftsbygning som inneholder fjøs, kornlåve og stall/grisehus. Alle bygningene er fra første del av 1800-tallet. Gårdens mastu er litt spesiell, da den er bygd i stein. Dette er gjort fordi det tidligere stod et brenneri her som brant ned. Bygningene på Løre er godt vedlikeholdt og ivaretatt, og i 1975 fikk datidens eiere kulturprisen av fylkeskonservatoren og Adresseavisen for sitt vedlikehold av det store våningshuset.
Foto: Melhus kommune, Tekst: Andrea Hånes

Mindre uthus i/nær tunet

Sidebygning (herunder masstu, kårbolig, sommerstue, smie, verksted osv)

- Tips fra Reidar Almås: Har Hølundas eldste hus på egen eiendom. Tømra bur/mastu som er karbondatert til 1667. I dag er den i bruk til ølstue.
- Øyås – Nordgården 6/1 – Masstu bygd sammen med fjøs. Spesiell konstruksjon.
- Romol 39/1 – Masstu/sauehus hvor gårdsdrene bodde på loftet.
- Romol 38/1 – Snekkerverksted, hvor snekkeren bodde sammen med drengene i andre etasje.
- Midtflå 118/1
- Gråbakken 136/1
- Løre 195/1
- Åsløkken 132/12 - disponentbolig fram til 1914 for gjødsselfabrikk like ved. Uthus (garasje) også interessant.
- Heimly 144/40 - Televerket hadde sin telefonsentral her fra 1943- 1966. Bygget har vært flyttet i 1928, men er også en av de eldste i kategorien boliger.
- Mastu på Skjegstad. Mulig bygd på 1600-tallet

Stabbur/loft

- Øye 1/1 – to stabbur
- Rønningen 1/2 – to stabbur (gården omtalt under våningshus)
- Nøisomheden 1/9 –
- Gaarden 1/7 – to stabbur (gården omtalt under våningshus)
- Grøset 13/1 – to stabbur (gården omtalt under våningshus)
- Tuftan 12/1 – to stabbur (gården omtalt under våningshus)
- Indistuen Voll 28/1 – to stabbur. (garden omtalt under våningshus)
- Vollan 27/1 –
- Meeggen 95/1 – to stabbur
- Lodgaarden 93/1 – (garden omtalt under våningshus)
- Sjetnan Sørngaarden 42/2 –
- Romol 39/1 –
- Romol 38/1
- Buan 48/5
- Branem Gjerdet 74/3 – (gården omtalt under våningshus)
- Branem 74/1 – (gården omtalt under våningshus)
- Odden 74/5 (gården omtalt under våningshus)
- Kvaal Nedre 78/1 – (gården omtalt under våningshus)
- Gravraak 86/19 – (gården nevnt under våningshus)
- Stokkan øvre 105/3 – (gården nevnt under våningshus)
- Bortn 137/4 – to stabbur
- Graabakken 136/1 –
- Løvåsdalen/Løraasen – to stabbur (gården omtalt under våningshus)
- Nedre Valdum 260/1 – to stabbur
- Valdflåten 260/8 – (gården nevnt under våningshus)
- Løre 197/1 – to stabbur (gården omtalt under våningshus)

- Kjelstad 199/1 – (gården nevnt under våningshus)
- Røskaft nordre 219/1 – (gården omtalt under våningshus)
- Hage 227/1 – to stabbur (gården omtalt under våningshus)
- Gyløibroen 226/12 –
- Gylteigen 226/1
- Ismaelsløkken 233/6 – to stabbur
- Sørtømmesbakken 251/1 – to stabbur (gården nevnt under våningshus)
- Nordgården Sørtømme 253/1 –
- Sørstuggun Midttømme 254/1 – (gården omtalt under våningshus)
- Skjegstad 140/1 – (gården omtalt under våningshus)
- Helgaton/Gåslandsløkken 148/7 – to stabbur
- Skjegstadløkken 141/2 -
- **Lunde 200/4 – tidligere beredskapslager for forsvaret.**

Tett inntil E6, cirka en kilometer fra Lundamo stasjon, finner vi gården Lunde. Våningshuset har blitt flyttet fra Soknedalen og har en uvanlig byggeskikk for

området. Tradisjon sier at bygningen antakelig ble bygd som kapteinsgård av en Selbygg som hadde deltatt på riksforsamlingen på Eidsvoll, og som ble inspirert av byggeskikken sørpå. En sorenskriver fikk flyttet bygningen til Lundamo og hadde sitt kontor her. Gårdens stabbur er også uvanlig for området både i byggestil og størrelse. Det ble opprinnelig bygd av Forsvaret som beredskapslager/kornlager. Kornet ble lagret i ulike binger, og hver bonde hadde plikt til å fylle så og så mye korn oppi sin binge. Her har det også muligens vært oppbevaringsplass for noe «hemmelig» eller noe som måtte passes ekstra godt på, da det er jerngitter foran bygningens vinduer.
Foto: Melhus kommune, Tekst: Andrea Hånes

Uthus knyttet til bolig/bygård

- Garasje ved Åsløkken (omtalt under bolig)

Andre mindre uthus i/nær tunet

- Øvre Valdum oppgarden 260/3 – smie. Har også vært snekkerbu.
- Bortistuen 56/10 – Smie/tørkehus.

Driftsbygninger i tunet

Fjøs, stall, låve

- Nedre Valdum 260/1 –
- Utistun Søndre Evjen 258/1 –

Disse er i tillegg interessante og omtalt under våningshus:

- Låve på Melhus
- Fjøs og låve på Branem
- Låve på Lunde
- To driftsbygninger på Dulufloften
- Låve på Sørtømmesbakken
- Låve på Sørstuggun Midttømme
- To driftsbygninger på Sandholt

Driftsbygning

- Bortstun Nordre Evjen 258/5 –
- Lundemo gård 208/1 – driftsbygning bygd i mur
- Krogstad nordre 234/3 –

Disse er i tillegg interessante og omtalt under våningshus:

- Fjøs på Grøset
- Uthus på Lodgaarden
- Driftsbygning på Tislauan
- Driftsbygning på Monsstuen
- Driftsbygning Lillegaarden
- Fjøs/låve på Branem Gjerdet
- Uthus på Borkni
- Driftsbygning Løbergstrøa
- Driftsbygning på Løvåsdalen/Løraasen
- Driftsbygning Løre
- Fjøs/stall på Kjelstad
- Driftsbygning Horgmoen
- Fjøs på Sørtømmesbakken
- Uthus på Krokstad nordre

- **Gravråk Nordre 86/19**

Fra E6 ved Øya landbruksskole, kan man se et stort monument av en driftsbygning på storgården Gravråk Nordre. Bygningen ble bygd i 1878 i teglstein og reisverk over 2 etasjer. Rundt år 1900 ble bygningen tilbygd. Den lengste siden av bygningen måler hele 64 meter og vises derfor godt i

landskapet. Gården har også en forholdsvis lang Trønderlån med sine 36 meter. En del av våningshuset ble i sin tid benyttet som festlokale for offiserer.

Driftsbygningen er et klassisk eksempel på at man fra slutten av 1800-tallet gikk over fra å ha en bygning til hvert bruk, til å samle «alle» funksjoner under et tak. «rødlåvene» har derfor blitt et kjent element i jordbruksområdene på Melhus.

Foto: Melhus kommune, Tekst: Andrea Hånes

Andre bygninger knyttet til gårdsdrift

Landbruksavdelingen i Melhus kommune har kartlagt kulturhistoriske viktige landbruksbygg, og registrert et utvalg på 20 eksempler. Eksemplene representerer

- Gamle trøndertun før rød-låven
- Gamle trøndertun med rød-låven
- Småbruk
- Store gårdsanlegg
- Nydyrkningsbruk
- Embedsgårder

Hus i utmark

Utløe/sommerfjøs

- Samdal 207/1 – høyløe
- Lufall øvre 177/3 – sommerfjøs
- **Bybot 126/1**

På gården Bybot finner vi i utkanten av dyrkamarka et sommerfjøs. Fjøset ble trolig bygd i 1879 i lafta tømmer uten kledning. Taket har sannsynligvis opprinnelig bestått av torv, men har i dag fått bølgeblikk. Bruken av sommerfjøs stammer fra en eldre type jordbruk, der innmarka først og fremst ble benyttet til åkerbruk. Fjøsene ble ofte plassert i skillet mellom utmark og innmark,

og her ble kyrne melket i beitesesongen. Sommerfjøset på Bybot befinner seg også i skillet mellom utmark og innmark. En viktig funksjon for sommerfjøsene, var at mest mulig av gjødsla skulle kunne samles for benyttelse på åkrene. De ble derfor ofte plassert slik at døråpningen vendte mot utmarka, mens gjødselgluggen var i motsatt ende, mot åkeren. Sommerfjøsene ble ofte bygd av gjenbruksmaterialer og gikk ut av bruk midt på 1900-tallet eller tidligere. Det finnes derfor få bevarte slike bygninger i dag. *Foto: Melhus kommune, Tekst: Andrea Hånes*

Kvern/sag

- [Vasskverna i Brennbekken](#)

I Oksfallet i Brennbekken på Gåsbakken var det vasskvern for flere hundre år siden. Kverna forfalt omkring år 1900. Om lag hundre år senere ble det ny kvern i Oksfallet. Ildsjelene ved Landbruksmuseet fikk kjøpt ei noe forfallen kvern i Oppdal, og det er den som står der i dag. På bildet er kverna i gang med å male bygg til grautmjøl sommeren 2009 med interesserte

tilskuere fra Melhus historielag. Kverna ligger et kvarters gange fra Lanbruksmuseet.

- Stamphus i Kvennbekken

Koie

- Koie i Rognliåsen

Seteranlegg

Seterstue/seterbu/sel

- Sørtømmesvollen 251/1 – Helt anlegg med seterhus, tømmerbu og høyløe
- Grindesvollen 257/1 – helt anlegg med seterbu, grisehus, sommerfjøs og høyløe.
- Bjørgen 123/3 – gammel seterbu som har tilhørt en av de eldste gårdene på Ler
- Ekkervollen –
- Midttømmesvollen 254/1 – seterbu med lite endring og intakt høyløe
- Evjensvollen 259/4 – seterbu med høyløe
- **Innstuvollen/Nordtømmesvollen 256/8 – helt anlegg med seterbu, sommerfjøs og høyløe**

På Innstuvollen finner vi et godt bevart setermiljø bestående av seterstue, løe og fjøs. Stua er i lafta tømmer, mens gangen og kjøkkenet er i bindingsverk, kledd med

tømmermannspanel. Bygningen har torvtak og er satt opp på ny grunnmur. Fjøset er i en etasje i ukledd tømmer og bindingsverk. Løa (Hyllu' på dialekt) har innskrripsjonen 1891, men det er uvisst om dette angir bygningens alder.

Foto: Melhus kommune, Tekst: Andrea Hånes

Seterløe

- Høyløe på Sørtømmesvollen (nevnt under seterbu)
- Høyløe på Grindesvollen (nevnt under seterbu)
- Høyløe på Midttømmesvollen (nevnt under seterbu)
- Høyløe på Evjensvollen (nevnt under seterbu)

- Høyløe på Innstuvollen/Nordtømmesvollen (nevnt under seterbu)

Seterfjøs

- Oppigardsvollen 251/2 – Fjøs fra 1800
- Sommerfjøs på Grindesvollen (nevnt under seterbu)
- Sommerfjøs på Innstuvollen/Nordtømmesvollen (nevnt under seterbu)

Andre hus på setra

- Grisehus på Grindesvollen (nevnt under seterbu)
- Tømmerbu på Sørtømmesvollen (nevnt under seterbu)

Industri og næringsbygg (kraftverk, mølle, fabrikk, sagbruk, verksted osv)

- [Lofossen kraftstasjon](#)

Denne kraftstasjonen ligger ved Lobekken i Losagrenda et par km fra tettstedet Kvål. Da Melhus kommune skulle bygge kraftstasjon, falt valget på Lofossen, med utspring i Benna. Fallhøyden fra

Benna og ned til kraftstasjonen er 118 meter.

Strømmen ble påsatt i desember 1914, og da hadde hele utbyggingen kostet kr.

509.101,75. Denne kostnaden inkluderte også både lager- og kontorbygning.

Dette var mye penger den gang, da et årsbudsjett i kommunen var på 25 til 30 tusen

kroner. I 2011 ble rørgata kuttet og kraftstasjonen satt ut av drift. *Tekst og foto: Erik Tofte*

- [Sagbergfossen kraftstasjon](#)

Denne kraftstasjonen ble bygd i 1916, og det var industriutbyggeren Christian Thams som sikret seg fallrettighetene fra Ånøya i denne fossen.

I forbindelse med at Thams fikk i gang et stort oppsving i Løkken gruver med tilhørende elektrisk jernbane først på 1900-tallet, ble det

et stort behov for elektrisk kraft. Thams måtte da se seg om utenfor Orkdalområdet, og da bygde han ut her. Denne prektige stenbygningen står som et monument over et håndverk som etter hvert ebbet ut. Bortsett fra Melhus kirke, er dette den fineste bygningen av natursten i Melhus kommune.

- [Vertshuset Høvdingen](#)

Omkring 1915 kom svensken Karl Petter Gustafsson til Norge. Han var ullspinner. Han etablerte seg på Rønningen i Melhus, der han kjøpte et uthus. Huset han holdt til i brant 1918. Gustafsson bygde senere nytt spinneri på tomt fra Melhusgården, denne gang i mur. Her var

Melhus Ullspinneri i virksomhet til 1939. De vanskelige trettiåra gjorde at Gustafsson måtte innstille virksomheten. Huset ble da ei tid brukt som mjøllager, inntil tyskerne kom og la beslag på bygget. Etter krigen fortsatte ullspinneriet å være i Forsvarets eie, som en del av Melhus leir. På 1970-tallet ble de militære aktivitetene konsentrert til autsida av E6. Ullspinneriet ble solgt til Willy Fjorden og Rolf Evjen, som renoverte huset for å bruke det til restaurant og selskapslokaler. Etter en navnekonkurranse ble

stedet nå kalt Vertshuset Høvdingen. Høvding-navnet er etter sagaens mektige melhusbygger, som f. eks. Asbjørn av Medalhus og Einar Tambarskjelve. Karl Petter Gustafsson kom fra sørlige Sverige. Han bygde ullspinneriet i en arkitektur han kjente fra sine heimtrakter, i en dansk-svensk stil. Derfor hadde huset det karakteristiske store og skrå taket, slik at veggene på langsiden av huset bare når en etasje opp, enda huset var i to etasjer. Byggestilen har senere smittet over på Melhus skysstasjon, der en har tatt igjen noe av trekkene fra Vertshuset Høvdingen, som ble bygd som ullspinneri i 1920. Huset ble revet i 2013.

Tekst: Åsmund Snøfugl, Foto: Line A. Solbakken

- **Borkan 137/6**

Midt i sentrum av Ler, helt inntil E6, finner vi næringsbygget Borkan. Bygget bestod opprinnelig av ei Trønderlån fra 1834, men bygningen er i dag sammenbygd (?) med et byggverk i stein og treverk over tre etasjer fra 1951. Bygningsmassen er tilbygd i flere omganger, både på 18- og 1900-tallet. Borkan tilhører

firmaet Brødrene Flaarønning As, en familiebedrift som ble etablert i 1868. Bygningene har huset mange funksjoner, blant annet garveri, fargeri, salmakeri, smie og salmakerverksted. *Foto: Melhus kommune, Tekst: Andrea Hånes*

- **Gyllråa kraftstasjon**

Gårdene Gylland og Krogstad hadde begge mye skog. Gylland hadde allerede sagbruk, og på Innistu Krogstad hadde de planer om det samme. Sagbrukene framskyndet derfor realiseringen av et kraftverk i Gyllråa, selv om det også fantes et ønske om å få elektrisk lys på gårdene.

I Gylla var man tidlig ute med å nyttiggjøre seg elektrisiteten og vannkrafta. Før kraftverket ble anlagt, hadde sagbruk og kverner allerede hentet drivkraften sin herfra i flere år. Det samme hadde man i dreiehus i forbindelse med den lokale rokkeproduksjonen.

I 1911 kom det en ingeniør på befaring for å utføre en beregning av kraftpotensialet og kostnader for et eventuelt kraftverk i Gylla. Firmaet Siemens Schuckert i Trondheim kom fram til en stor sum på den tiden; 22550 kr. Arnt E. Gylland og Mikkel Larssen Krogstad var fast bestemt på å gå videre med planene, og i 1912 stod kraftverket ferdig. Kraftverket i Gyllråa ble dermed en av de første i dagens Melhus

kommune. Kraftmaskineriet og alt av utstyr man trengte til byggeprosessen kom etter all sannsynlighet med jernbanen til Hovin stasjon. Derfra ble det fraktet med hest. Fra hovedvegen og opp til Grandalslykkja der verket først ble bygd, var det bratt kjøreveg. Det måtte derfor tas i bruk taljer for å frakte det tunge utstyret det siste stykket.

Gyllvatnet var allerede oppdemt med en tredemning da byggingen av kraftverket tok til. Denne ble nå utbygd og gjort større med stein og mur. Det ble også anlagt en inntaksdam sør for Milthaugen. Kraftverket ble flyttet til like bortenfor Gyllandgården i 1920-årene, for at fallet i bekken skulle bli bedre.

Fra Gylland ble det bygd kraftlinje over Gaula og til Innistu Krogstad. Herfra måtte de som ville abonnere på strøm ta over ansvaret for videre bygging av linje. I 1930-åra ble det kommunalt kraftverk i Horg og abonnentene nord for steinbruddet (jernbanestasjonen) gikk da over til kommunal kraft.

I kraftverket i Gyllråa ble det produsert likestrøm. Det gjorde at det var mye å ta hensyn til, og det mest praktiske hadde vært vekselstrøm. Etter hvert ble det økende privat strømforbruk og minkende produksjon på grunn av slitt utstyr og tap i nettet. Dette gjorde at det ble vanskelig å skaffe nok strøm til alle. Kraftverket krevde i tillegg store ressurser for å bli passet på. En eventuell ombygging av kraftverket ble alt for kostbar og i 1966 ble kraftverket i Gyllråa lagt ned for godt.

Tekst: Andrea Hånes etter inspirasjon fra en artikkel av Åsmund Snøfugl.

- **Mølle Rakbjørga**

Offentlige bygninger

Kommersielle bygninger / forretningsbygg (kafè, kiosk, butikk, hotell, gjestgiveri)

- Eggen nedre 58/3 – Butikk 1891 – 1945. bygningen har også vært lensmannskontor en periode.
- **Hovinsøien 236/21**

I området rundt Hovin stasjon var det en gang et levedyktig sentrum. Etter at veien ble lagt utenfor, har mange av bygningene mistet sin funksjon. I dette spesielle miljøet ligger

også Gamle Hovind Handelsforening sine lokaler. Bygningen ble bygd i 1881 (?) og det ble etablert kafé og pølsemakeri samme år. I 1884 fikk bygningen et påbygg som skulle huse et bakeri. Gjennom 1900-tallet ble bygningen flere ganger utbygget med blant annet stall, lager og garasje. *Tekst og foto: Magasinet Norske Hjem/Frøyset*

Bygninger for religiøse formål (herunder kirker, kapell, menighetshus, bedehus osv)

«Kirkene er mange steder både det eldste og det mest påkostede offentlige bygget. Mange bruker kirken til å markere viktige milepæler i livet. Kirkebyggene blir dermed ikke bare viktige kulturminner, men også et møtested for flere generasjoner kirkegjengere.»

(Riksantikvaren) Alle kirker oppført før 1650 er automatisk fredet. Det finnes også et fåtall kirker bygget etter 1650 som er fredet ved eget vedtak. Alle kirker bygget mellom 1650 og 1850 er listeført. En rekke kirker bygget etter 1850 er også listeført. Listeførte kirker skal behandles i henhold til det såkalte kirkerundskrivet (veiledning for forvaltning av kirke, kirkegård og kirkens omgivelser som kulturminne og kulturmiljø). Kirkegårder og gravminner eldre enn 1537, samiske gravlegginger og gravminner eldre enn 100 år er også automatisk fredet. Alle fredede kirker samt listeførte kirker i Melhus er registrert i kartbaser. Dette gjøres av Fylkeskommunen, og du finner dem i Kulturminnesøk. Les også om kirkene i Melhus på www.Kirkesok.no

- [Melhus kirke](#)

Melhus kirke 1892
Melhus kirke, like sør for Melhus sentrum, kalles også Gauldalskatedralen og har en lang historie som prestegjeldets hovedkirke. Den gamle kirken ble besluttet revet i 1889, og den nye ble innviet i 1892. Det er en korskirke i stein med ca 600 sitteplasser. Kirken ble tegnet av Carl

Julius Bergstrøm og har både romanske og gotiske innslag. Altertavlen og prekestolen ble begge laget av Johan Kontrafeier i 1646 og overført fra den gamle kirken. Altertavlen har motiver fra nattverden og oppstandelsen. Døpefonten er i kleberstein og fra 1892. De to kirkeklokkene er fra 1892 og 1899. Det er et Jørgensen-orgel fra 1947. Ellers er kirken ikke minst kjent for sin malerisamling med portretter av mange prester, hvorav den mest berømte er Petter Dass. Se også boka Melhus kirke 100 år (Melhus menighetsråd) <http://www.youtube.com/watch?v=UAASQANE6zM>
Tekst: Erik Tofte

- [Horg kirke](#)

Horg kirke 1893
Horg kirke er en laftet korskirke med 700 plasser. Kirken har utvendig panel, og den har et vesttårn som ser ut til å være omgitt av trappehus. Korsarmene er svært nær koret og like høye som hovedskipet. Koret er polygonalt avsluttet og omgitt av sakristier. Den

barokke altertavlen er fra 1662. Tavlen har tre bilder i midtfeltene som viser nattverden, korsfestelsen og gravleggelsen. Disse er flankert av utskårne figurer. Aller

øverst i midten troner den seirende Kristus med et kors i hånden. Døpefonten ble restaurert i 2007. Av annet gammelt inventar kan nevnes kalk og disk fra 1684, et epitafium, «Kristi preken», fra 1679. De to kirkeklokkene er fra 1766 og 1798, og Bruno Christensen-orgelet fra 1989. Se også boka *Horg kyrkje (Ola Storhaugen)*
Tekst: Erik Tofte

- [Flå kirke](#)

Flå kirke 1794
Flå kirke, ei langkirke i stående vekselpanel som ble bygget i år 1794. Før den tid hadde det vært kirker både på Midtflå og Kirkflå. Kirka ligger på Lersbakken like ved E 6. Den har vært påbygd og restaurert flere ganger. I 1870 ble det bygd nytt tårn, og i 1885 var det en omfattende

restaurering med nytt golv, nye vinduer, nye benker og veggene ble panelt. I 1930 var det igjen ei restaurering, og nå ble kirka malt innvendig og det ble nytt orgel, og elektrisk lys. I desember 2004 ble et nytt orgel montert, et pipeorgel med 16 stemmer laget av Ryde & Berg Orgelbyggeri AS. Se også boka *Flå kirke* (Endre Hugdal). *Tekst: Erik Tofte*

- [Hølonnda kirke](#)

Hølonnda kirke 1848
Den første kirka her på Krokstad ble bygd i 1681, da de to gamle kirkene på Kolbrandstad og Grøtan ble nedlagt. Det er også funnet gravhauger her, så her er det gravlagt hølondinger i tusen år. Denne første kirka brant ned i 1724. I 1728 sto ei ny kirke ferdig, og den omtales som ei lita langkirke med

et lite klokketårn midt på. Da presten Niels Dahl kom til Melhus prestegjeld, mente han at denne kirka var alt for lita for skogbygdene på Hølonda, og han ble pådriver for at det ble bygd ny kirke noen år senere. Denne nåværende kirka sto ferdig i 1848, og ble innviet av biskop Darre. Byggmester var Erik J. Trotland som da var 80 år gammel. Se også boka *Kirkene på Hølonda* (Olav Harald Langås og Signe Jorunn Skjegstad Aal) *Tekst: Erik Tofte*

- [Kolbrandstad stavkirke](#)

Kolbrandstad stavkyrkje 2000
Denne kyrkja vart bygd på dugnad, og eigar er Kolbrandstad stavkyrkjelag. Den vart innvia 9. januar 2000. Stavkyrkja er bygd etter gamal byggeskikk og gamle tekniske løysingar. Det er ikkje spikar i bygningen, unnateke til feste for takspen, og i

lysgluggane er det ikkje glas, men svineblærer. Kyrkja står like ved tufta der den gamle kyrkja sto fram til 1681. Det står ein bauta ved sida av kyrkja som vart reist av Ungdomlaget Framsteg i 1931 til minne om den gamle kyrkja. Fram til 1681 var det kyrkje både her og på Grøtan, men da vart begge nedlagde og det vart felles kyrkje for hele Hølonda på Krokstad. Kyrkja vert bruka til gudstenester, barnedåp, brudlaup og andre arrangement. Her kan du lese mer om [Kolbrandstad stavkirke](#). Se også boka *Kirkene på Hølonda* (Olav Harald Langås og Signe Jorunn Skjegstad Aal). *Tekst: Erik Tofte*

Bygninger for kulturelle formål (forsamlingshus, idrettsanlegg, foreningshus, museum, teater, kino osv)

- **Hølonde landbruksmuseum**

Hølonde Landbruksmuseum ligger på Gåsbakken på Hølonde. Her er det ei stor samling med landbruksredskaper og flere meget gamle traktorer, og en lokomobil i full stand. Herfra er det et kvarters gange etter en sti opp til vasskverna i Oksfallet i Brennbekken. For mer informasjon om

Hølonde Landbruksmuseum, ring Harold Pedersen, telefon 992 23 267.

- **Langås Foto Museum**

Harald Langås har samlet på bilder gjennom mange år. Den 17. mai 2008 åpnet han sitt eget fotomuseum på Gåsbakken. Her er det utstilt mange hundre bilder fra Hølonde, Horg, Flå og Melhus. Det eldste er fra 1864. Utstyret fra det gamle mørkerommet på Melhusbladet er også utstilt. Det er også ei

samling med ca 200 fotoapparater, de eldste fra omkring 1870, og fram til våre dager. Fotomuseet og Skimuseet ligger på samme tun. Museet er åpnet etter avtale.

- [Hølonde skimuseum](#)

Hølonde skimuseum er i gamle Gåsbakken skole. Det er det en samling ski, staver og bindinger som viser skihistoriens utvikling fra 1800-tallet og fram til i dag. Blant annet er det ei samling av skiene til Oddvar Brå, Toralf Engan, Magnar Estenstad og Svein Lilleberg. Samlingen omfatter også et gammelt klasserom

og et heimefrontrom som spesielt tar for seg skibruken til sabotørene av Thamshavnbanen under krigen. Museet er åpent på forespørsel.

Skimuseet ligger på samme tun som Langås Foto Museum. For mer informasjon om Hølonde skimuseum, ring Anne Kari Lillebudal, telefon 72 85 64 08.

- [Sabotørmuseet](#)

På gården Grønli, Gåsbakken, Hølonde, er stabburet innredet til et unikt lite museum med ei samling effekter og utstyr som ble brukt under krigen.

Samlingen ble åpnet i 2003 av daværende ordfører i Melhus kommune, Solfrid Løvseth.

- **"Hotell Norge" (mangler koordinat)**

"Hotell Norge" var navnet på et borgjemt lite hus oppe i skogen, en snau kilometers fottur i en litt bratt sti fra Sabotørmuseet på gården Grønli på Hølonda. «Hotell

Norge» ble bygd våren 1944 av tømmer fra et gammelt grishus. Senere er det bygd et enkelt nytt lite hus på samme plass. Der hadde sabotørene Torfinn Bjørnaas, Arne Hegstad og Åsmund Wisløff tilhold i mai og juni 1944 i forbindelse med sabotasje av Thamshavnbanen.

Det var to generasjoner Opland i Grønli som bygde "Hotell Norge", og som var involvert i motstandsarbeidet under krigen. Det var Johan og sønnen Paul. Johan ble arrestert i februar 1945 sammen med en annen hølonding, Ingvald Haugen, men begge overlevde krigen.

- **[Prestegårdslåna](#)**

Prestegårdslånas eldste del ble bygget på 1720-tallet, mens Christen Lyster var prest. Østre og vestre del av låna ble bygget i 1744, mens Peder Lycke var prest. Låna var prestebolig til 1960. Kommunen kjøpte bygningen, hagen og ca 7 mål tomt i 1959. Uthusene mellom låna og kirken ble

revet, og kirkegården ble utvidet mot låna. På 1980-tallet trengte man å utvide kirkegården ytterligere, og låna stod i fare. Da ble foreningen *Prestegårdslånas Venner* stiftet, i 1984. I prestegårdslåna finner man interiør fra 1700-, 1800- og 1900-tallet. Det gjort få endringer i bygningen etter 1929.

Det er åpent i prestegårdslåna hver lørdag hele året fra kl 11.00 til 13.00 (til 14.00 i skoleferien) med mulighet for omvisning, kaffeservering og en hyggelig prat. Det er gratis adgang. *Foto: Prestegårdslåna*

- [Horg Bygdatun](#)

Horg bygdatun er opprinnelig et gammelt småbruk som er blitt til museum. Det er gårdstun med stuggulån, fjøs og låve, vognbu, to bur, smie, urmaker- og skomaker- verksted. Det er ca fem tusen registrerte gjenstander, og en del av dette har vært i bruk her

fram til omkring 1980. En spesiell bygning er "Tingstuggu", som sto på Mo i Støren, da erstatningsoppjøret etter Armfeldts herjinger i Gauldalen ble oppgjort i dette huset i 1719. En setervoll med seterbu, fjøs, ostbu, vedskjul og ei høyløe er også like ved tunet.

Her er også utgangspunktet for en fem kilometer lang kultursti med geologiske og arkeologiske severdigheter. Åpent alle virkedager mandag - fredag (10.00-14.00) Søndager f.o.m. juni t.o.m august. (12.00-16.00)

- Misjonshuset 210/11 –
- Kvaal Nedre 78/1 – omtalt under våningshus
- Søstrenes hjem 181/13 – Ble gitt som grendahus. Var Norsk Luthersk misjonssamband sitt hus.

- **Skytterhuset på Langåsvatnet 150/18**

Ved Langåsvatnet finner vi en av landets eldste skytterlag på 130 medlemmer, etablert i 1864. Her kan man skilte med det som kanskje er landets flotteste beliggenhet for et skytterlag, og et skytterhus fra 1938. Huset rommer en scenekulisse som

er et unikt landskapsbilde som forestiller noen skyteskiver i myrkanten, fra et tenkt sted på kjølene på Hølonda.

Skytterhuset er et kjent innslag i lokalområdet, og Hølondingene har et godt forhold til bygget og skytterstevnene og andre tilstelninger som har blitt arrangert her gjennom tidene. Huset brukes i dag til trening for juniorer og rekrutter, samt trening og skyteprøver for storviltjegere.

De siste årene har det blitt lagt ned utallige timer dugnadsinnsats ved skytterhuset. I tillegg har de mottatt flere bygningsdeler og pengegaver. Huset ble bygd på påler, og disse begynte etter hvert å bli i dårlig forfatning. Her har man nå startet utskiftning. I tillegg ble «litjsalen» sparklet og malt på nytt i originale farger sist vinter. Planen videre er å restaurere gangen og kjøkkenet. I tillegg skal det bygges ut for elektrisk anvisning, samt støydemping fra standplass. Skytterlaget ønsker også å få i stand uteområdet med plen, slik at det kan være tilgjengelig for barnehager, skoleklasser, fiskere og friluftinteresserte.

Tekst: Andrea Hånes, foto: Melhus kommune

- **Vonheim på Jåren 173/7**

Den 1. januar 1937 ble ungdomshuset Vonheim innviet med juletreffest. Huset ble bygd på dugnad av ungdomslaget Framsteg på Jåren, Hølonda. Vonheim var fra første stund av et samlingssted for kulturarbeidet på Hølonda. Her har det vært årlige skuespill

(amatørteater), i tillegg til ungdomsmøter, folkeviseleik og ikke minst den håndskrevne lagsavisa Måltrasten. Den første revyen på Vonheim ble satt opp i 1975, og 17. mai 2017 går den 18. Jårarevyen av stabelen. Huset fungerer ellers som forsamlingshus for bygdas alle aktiviteter, slik som loppemarked, gammeldans og matfestival. I 2019 fyller ungdomslaget Framsteg 100 år.

Tekst: Andrea Hånes, foto: Melhus kommune

- **Grendstuggu Gåsbakken 164/13 Foto: Melhus kommune**

Bygninger for undervisning og forskning (skoler , internat osv)

- Nordheim 253/10 – omgjort til bolig. Skole fra 1864 – 1938
- Gåsbakk skole 164/21 – Skole fram til 1963. i dag omgjort til skimuseum (omtalt under museum)
- Bakkely 130/29 – Grunnskole i gamle Flå kommune fram til 1933.
- **Valdum skole 260/25**

- **Trøndertun gamle hovedbygning 36/7**

Bygninger for offentlig tjenesteyting (herunder sykehus, pleiehjem osv)

- Melhus pleiehjem 91/5 – i dag våningshus
- Fattigstua 232/8 – Eies av Innstu Krogstad

Bygninger for samferdsel (skystasjon, stasjonsbygning, pakkhus, lager, garasje, parkeringshus osv)

- [Hovin stasjon](#)

Hovin stasjonsbygning ble oppført i 1864. Arkitekt var G.A.Bull. Konstruksjonen er i tre. Stasjonen var av samme type som på Lundamo, Ler, Melhus, Nypan, Heimdal og Sluppen. Dessuten av det på Hovin et uthus og pakkhus. Få av Størenbanens gamle bygninger er

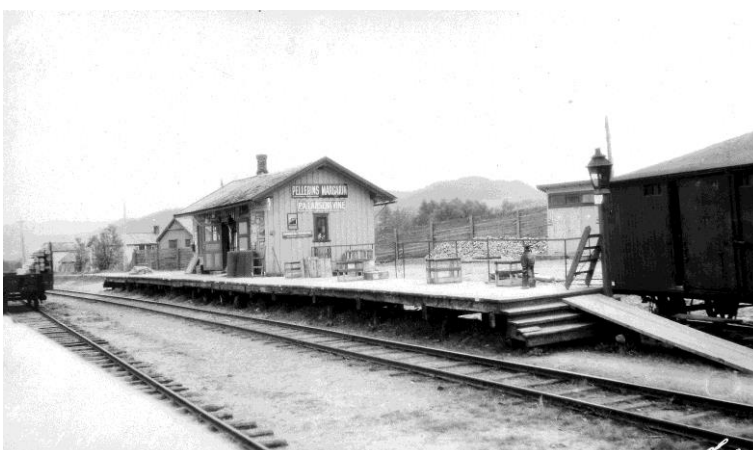
bevart. Hovin stasjon er mye forandret, men etter en standard ombyggingstegning som er brukt flere steder. Et historisk flommerke finnes på veggen på stasjonen. *Tekst: Jan Erik Kregnes*

- [Lundamo stasjon](#)

Bygget til åpningen av banen i 1864. (se Hovin st.)

Lundamo hadde samme type stasjonsbygning som Hovin, uthus, pakkhus og vannstasjon. Stasjonen hadde en av de større stasjonsparkene mellom Trondheim og Støren. *Tekst: Jan Erik Kregnes*

- [Kvål stasjon](#)

Bygget i 1864. Kvål st. hadde en litt mindre stasjonsbygning enn de øvrige. Kvål stasjon hadde den første tiden bare togstopp om sommeren. Senere en enorm vekst i trafikken, både passasjerer og gods. Kvål

fikk ny stasjonsbygning i 1923. På bildet ser vi Kvål stasjon i 1915. (JFM 13349). *Tekst: Jan Erik Kregnes, Foto: Jernbaneverket*

- [Ler stasjon](#)

Bygget i 1864. Ler stasjon var utstyrt med bygninger av samme type som på Hovin. Bygningen revet i 1979 etter brann. Et nytt sidespor kom på plass etter Rørosbanens åpning. Det var av og til nødvendig å sette av vogner på Ler for nordgående tog.

Et lokomotiv klarte bare 12 – 15 vogner i stigningen mellom Ler og Kvål. Togene sørfra kunne bestå av 20 – 30 vogner.

På bildet: Ler stasjon avbildet på postkort fra 1911: Utlånt av Jon E. Kvistedal
Tekst: Jan Erik Kregnes, Foto: Jernbaneverket

- [Søberg stasjon](#)

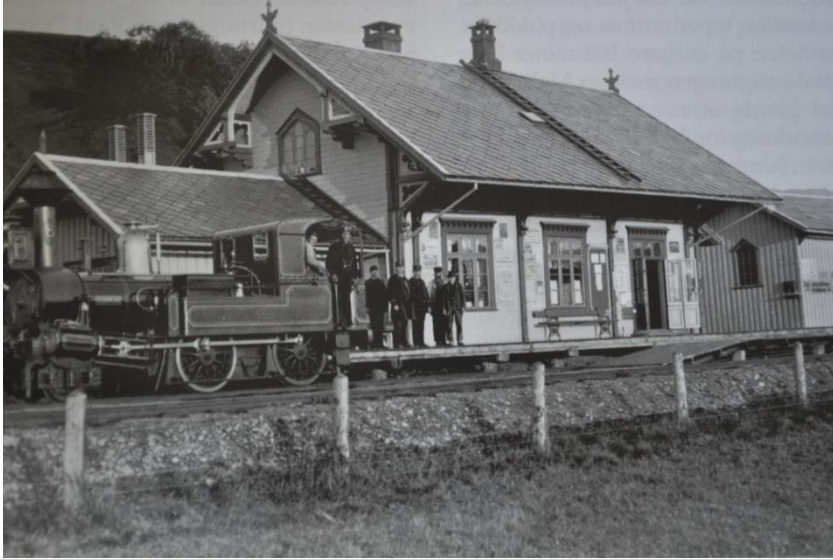

Bygget i 1904-05. Den første bygningen finnes det ikke bilde av. Stasjonen var ikke med i de opprinnelige planen, men det var likevel togstopp der fra banens åpning. Et jordstykke ble vedtatt kjøpt i 1866 og en plattform og billettkontor oppsatt. Vannstasjonen i nordenden kunne

ikke brukes om vinteren ettersom den var uten oppvarming og lå for nær plattformen. Ny vannstasjon i 1891. Revet i 1927. Ny stasjonsbygning i 1904-05. Stasjonsbygningen er nå revet.

På bildet: Søberg stasjon 1905 (foto: Bjarne Corvin. JMF 13337)
Tekst: Jan Erik Kregnes, Foto: Jernbaneverket

- [Melhus stasjon](#)

Bygget i 1864. Foruten stasjonsbygningen rommet stasjonen uthus og pakkhus samt vannstasjon. Rundt 1870 ble det også bygget fjøs der. Ved omlegging til normalspor fikk Melhus nytt vanntårn. Stasjonen er gjennom årene

bygd om flere ganger, og lite minner om det opprinnelige. På bildet: Melhus stasjon med lokomotivet "Gudrun".
Tekst: Jan Erik Kregnes, Foto: Jernbaneverket

Militæranlegg

- Hestesportsenteret på Øysand 1/40 *Foto: Melhus kommune*

8.8 Annet

Fritidsbygg (herunder hytte, lysthus, lekestue, badehus osv)

- Grindesgjerdet, Nordvollen Grinde 257/4 –
- Solvang 238/35 – tidligere masstu, ombygd til hytte i 1928

Ukjent

- [Vassfjellmasta FM og TV sender](#)

Vassfjellet tårnet er ett ledd i utbyggingen av fjernsyn og FM nettet i Norge på begynnelsen av 1960 tallet.

Masta er omtalt i flere artikler i bedriftsavisen *Verk & Virke*. I artikkelen «Fullfart i fjernsyn – utbyggingen» (nr 1/1962 s. 18 – 21) er det bilde av den provisoriske senderen som ble prøvd 19/12 1961 og som ble satt i drift 21/12 1961. Dette medførte at Trondheim fikk fjernsynsdekning, noe som av Adresseavisen ble omtalt som en julegave. I nr. 4/1962 finner vi også en egen reportasje om Vassfjellet s. 18 – 21.

«Trøndelags-jul i fjernsynets tegn» Her er det både bilder og intervjuer. Et av bildene har teksten: «93meter høy er masta på Vassfjellet, som ligger 710 meter over havet. Den provisoriske fjernsynsmasta

står i forgrunnen til venstre. Den gamle FM-antenna til høyre». I nr. 3/1962 s. 30 -31 står artikkelen «Tryvasstårnet åpnet offisielt». Det skjedde 11/9 1962. Her er det nevnt mange sendere som blir matet av Tryvasstårnet bla. Vassfjellet ved Trondheim. Senderen har signatur: VAT. Kilde: Arve M Nordsveen, telemuseet Foto: Roar Dørum

9. Hustufter og bosetting

Mens alt vi befatter oss med i dette kulturminneprosjektet til syvende og sist er uttrykk for og avtrykk etter menneskers liv og levned i ulike deler av kommunen, konsentrerer denne spesifikke kategorien om spora etter de boplasser som ble oppgitt eller som har endra karakter. Husmannsplassene er tallrike i Melhus og å kartlegge og beskrive restene av disse er et prosjekt i seg selv. Vi har derfor begrensa oss til et utvalg i denne oversikten selv om vi har unike kilder å benytte for den videre innlegginga i Kulturminnesøk og ei framtidig ressurside. For å nevne én viktig kilde har vi *Kart over Melhus og Buvik Grunneierlags område: Med inntegning av navn på bruk, plasser og andre stedsnavn* fra 1996. I samband med kartarbeidet sørge grunneierlaget også for at mange lokaliteter i marka ble skilta. Uten slike initiativrike grunneierlag og enkeltpersoner hadde det blitt et tungt tak å gi seg i kast med plasshistorien i deler av Melhus. Nå behøver en del av de skilta plassene i det nevnte området vøling. Skilt bør settes i stand og stiene ryddes. Det historiemettede og sjeldne kartet burde også gjenutgis som ledd i dette vedlikeholdet. Alt for at ikke plassfolkets historie skal gå i glømmeboka.

Mesteparten av de opplistede lokalitetene her er altså husmannsplasser som, med ett unntak, i dag stort sett kommer til syne i form av hustufter i skog og mark. Innmark og beiteland er i dag oftest forvandla til kulturskog. Dog har vi òg valgt å innlemme enkelte vitnesbyrd om bosetning som flytter oss fra den nære historie og tilbake til steinbrukende tid. I området nordøst for Skjeggstad-gardene på Hølonde, finner vi en uvanlig tetthet av kulturminner og funnsteder fra steinalder/bronsealder og fram til nyere tid. Dette *kulturmiljøet* omfatter en særegen hellerlokalitet i Skjulberga samt to funnsteder for steinartefakter og to husmannsplasser (Hogstret og Hafella). Dette vakre stedet er en viktig kilde til Hølondas eldste historie og utgjør en del av et større område som vil bli foreslått prioritert i kommunens kulturminneplan.

Tekst: Kjell André Brevik

- [Kalvhåggån](#)

Noen få meter vest for kanten på det åkerstykket som lokalt går under navnet Kalvhåggån (derav ås-navnet øst for jordstykket), finnes tuftene etter to bygninger på en husmannsplass som ingen lenger kjenner historien til. Den østligste av de to tuftene er et kvadratisk søkk i terrenget som måler 4 * 4 m. I årenes løp har kjellerholet blitt fylt att med rydningsstein, men i dag er stedet i ferd med å gro att med ungsog.

Tett ved den steinfylte tufta befinner det seg ei grunnere og mer rektangulær tuft som måler ca. 3 * 4 m. Denne er ikke like iøynefallende som den første, men nokså tydelig i det plane lendet.

Sporene etter husmannsplassen ved Kalvhåggån ligger i et gammelt beite som nå er oppgitt. Dette merkes ved at stedet som inntil nylig lå åpent til er i ferd med å gro att med bjørk, gråor og gran.

Bortsett fra de fysiske sporene etter husmannsplassen er det ingen opplysninger å finne om stedet i lokalhistorisk litteratur. Den lokale informanten er oppvokst i grenda, men minnes ingen historier om plassen annet enn at den antakelig har båret navnet Kalvhåggån. Var det folket på denne plassen som ryddet jorda like ved? Det eneste vi vet for sikkert er at denne husmannsplassen har ligget øde svært lenge. Det gjør den vanskelig å datere, men også spennende for framtidige undersøkelser.

Tekst: Kjell André Brevik

- [Heller i Skjulberga](#)

Som navnet tilsier er dette et velegnet sted for å skjule seg. Men Skjulberga er også godt skjult i seg selv og det er først i de senere år at stedet har blitt et turmål for andre enn kjentmenn. Det er i dag en "Kjent i Melhus"-post like ved Skjulberga. Skjulberga når man lettest ved å følge

skogsvegen fra Skjeggstadbakken nordover forbi restene etter husmannsplassen Hogstret. Rundt 400 m. nord for Skjeggstadbakken dukker det opp en mye eldre tømmerveg vest for den moderne vegen i dalbotn (merket). Ved å følge tømmervegen oppetter lia, vil en etter snaue 100 m. befinne seg rett nedenfor Skjulberga. Fra vegen ser en bare berg, men etter å fulgt en bratt, men kort sti som leder opp dit, befinner en seg plutselig i en spektakulær heller av uvanlige dimensjoner!

Overhengen i Skjulberga strekker seg rundt 50 m. i lengde, men lengst mot sør har en stor del av berget nylig rast ut. Heldigvis er ikke dette den delen av helleren som er mest optimal hvis en vil ha tak over hodet. I den nordligste enden forholder det seg annerledes: avstanden fra veggen innerst og ut til dråpefallet er ca. 5 m. og takhøgda er tilsvarende. Golvet i helleren består av løsmasse og virker tørt og selvdrenerende. Av 50 m. overheng er det 30 m. som utpeker seg som særlig gunstig med tanke på mulig tilhold og aktivitet under helleren i forhistorisk tid.

Teksten på skiltet ved Skjulberga viser at helleren og steinalderfunna i området har satt tankene i sving hos folk som ferdes her. Var det her noen av de første hølondingene kvilte seg ved varmen?

Fra et arkeologisk perspektiv er det flere forhold som gjør Skjulberga interessant:

- 1) Nærheten til Skjeggstadbakken og Hogstret med gjenstandsfunn fra steinalder/bronsealder, - i seg selv nesten unikt på Hølonda.
- 2) Hellerens udiskutable egnethet som tilholdssted eller (sesong)boplass under forhold som krever det.
- 3) Observasjoner i selve helleren under en ikke-faglig registrering for flere tiår siden. Et lite felt ble åpnet og de utgravde massene tørrsåldet. Ingen gjenstander (for eksempel flintavslag) skal ha blitt påtruffet, men et mulig kulturlag (mørk, sotholdig jord) beskrives like under dråpefallet. *Tekst og foto: Kjell André Brevik*

- **Funnsted på Monsberget (steinalder)**

"Kraftig, noe uregelmessig pæreformet skiveskraper av flint, med noe av flintskorpen bevart. Skraperen har høy, nesten rundtløpende egg. Tverrmål 6, 4 x 4, 0 cm. F. på Skjegstadbakken, Skjegstad, gnr. 2-3, Hølonda s., Melhus p., Sør-Trøndelag. (matr.nr. 1653001400000)" (Universitetsmuseenes arkeologiske gjenstandssamlinger)

"Skraperen lå i en rydningsrøys. I samme området skal steinkøllen T 18614 være f. Innsendt som gave av finneren Gunhild Margrethe Aal, Anders Hårstads veg 2, Heimdal." (Universitetsmuseenes arkeologiske gjenstandssamlinger). *Tekst: Kjell André Brevik*

- **Funnsted på Skjeggstadhogstret (steinalder)**

"Rund hammer av porfyrilignende bergart med sylindriske fingergroper på begge sider. Langs en del av kanten er det dannet et plant, omtrent 2 cm bredt belte fullt av støtmerker. Største tverrmål 6, 8 cm. F. på Skjegstad (g.nr. 22), Hølonda s., Melhus pgd., Sørtr. (matr.nr. 1653001400000) Funnet ble gjort for en menneskealder siden (ca. 1930) på et jordstykke nord for gården, like ved innbuktningen av Skjegstadvannet." (Universitetsmuseenes arkeologiske gjenstandssamlinger)

"Samme sted ble funnet en skiveformet drillstein med hull i sentrum. Gave fra fru Berit Skjegstad, Hølonda. Innbrakt ved fru Signe Skjegstad Aal, Heimdal." (Universitetsmuseenes arkeologiske gjenstandssamlinger). *Tekst: Kjell André Brevik*

- **Røys på Hafella**

På en markant haug ca. 100 m. nordøst for tuftene etter husmannsplassen Skjeggstadhogstret (eller bare Hogstret) ligger det ei rund steinrøys med et tverrmål på 3 m. Røysa består av nevestore steiner og er ca. 50 cm. høg. Haugen ligger som en høg åkerholme med jordlapper omkring. Dette er fortsatt åpent kulturlandskap. Røysa ligger i en vakker liten bjørkelund med utsikt over området rundt og ut mot bruket Skjeggstadbakken og vatnet.

Røysa ligger midt i det som lenge har vært innmarka for husmannsplassene Hogstret, Hafella og Skjeggstadbakken. Sånn sett er det nærliggende å tolke kulturminnet som ei rydningsrøys. Lengst nord i Skjeggstadvatnet stikker Tangan ut. Der ble det i 1994 påvist ei lita gravrøys som trolig stammer fra eldre jernalder. Denne er røyset opp med større steiner, men eksistensen av et slikt bekreftet automatisk fredet kulturminne ved samme vassdrag gjør det aktuelt å la muligheten være åpen for at det også finnes flere slike i området, særlig på steder egnet for bosetning i eldre og nyere tid. Langås, Harald (1994). Bygdeborg og grav fra eldre jernalder. I: Nygård, Ronald (Red.), "Gauldalsminne : Årbok for Gauldal Historielag", (s.166-171). Melhus: Rosenborg Offset as. *Tekst: Kjell André Brevik*

- **Husmannsplassen Skjeggstadhogstret**

Omkring 30 m. øst for skogsvegen som går fra Skjeggstadbakken og fortsetter nordover mot Langmyra, ligger rester av grunnmuren til stua på husmannsplassen Hogstret.

Det er fortsatt ganske åpent på stedet og ei gran som har vokst opp i muren hadde nylig blitt felt da kulturminnet ble registrert. Det som er igjen av plassen er en 6 m. lang og 1-1,5 m. brei tørrmur med ei høgde på ca. 60 cm. Denne steinstrengen har en

vinkel eller et hjørne i hver ende. De to "gavlmurene" er på rundt 3 m. En hadde kanskje forventet en parallell mur med den lengste, men på østsiden er det ingen spor etter et sådant fundament. Dette kan tyde på at stua på Hogstret kvilte på muren med en åpen kjeller mot Hafellbekken (eventuelt kledd igjen).

Omkring 30 m. nordøst for disse husrestene (på hin side av bekken) befinner det seg ytterligere en ruin. Denne har omtrent samme mål som den første, men er halvannen meter dyp med murvegger som for det meste er bygd opp av heller og som ikke løfter seg over bakkenivå. Alle fire vegger er bevart. I den nordre muren er det gjort plass til ei innfelling/"hulle" med uvisst funksjon. Kan dette være fraukjelleren til et fjøs/sommarfjøs eller er det en potetkjeller som kompenserte for mangelen på egnet lagringsplass under stua? Tett bringebærkjerr innenfor veggene vitner om grunn rik på nitrogen. *Tekst: Kjell André Brevik*

- **Husmannsplassen Bruvollen**

På Bruvollen står det idag storvokst, hogstmoden granskog både rundt det lille tunet og på det som engang var innmarka. En meterdyp kjeller røper hvor stua lå. Den rektangulære tufta er omkranset av en voll og måler 6 * 4 m. Indre mål: 3 * 2 m. Omlag 5 m. sør for sporene etter våningshuset ligger det ei sirkulær steinrøys med et tverrmål på 2 m. og ei høgde på én meter. Dette er sannsynligvis ei rydningsrøys. Selve plassen ligger på flat mark med en og annen bergknaus omkring, men østover heller terrenget og det er tydelig at skogen er plantet på det som i sin tid var et større jordbruksareal. Rotvelta omkring viser at området består av såkalt "raudmold", - en vanlig løsmasse i denne delen av bygda. Jordlappen på Bruvollen bikker ned mot den gamle Åsveien i sør mens et bratt berg danner den naturlige grensa mot nord. "Da Ivar Andersen (1779-1839) ble måg i Sørstu-Øyås, fikk han plassjord her på Bruvollen. Han ble gift med Ingeborg Jonsdatter (1790-1875), og folket i Blekesaunet idag stammer fra disse to. Det ble gitt bygselbrev på plassen i 1829. Det ble lagt øde her da sønnen - Anders Ivarsen - flyttet til Blekesaunet i 1878. Anders hadde her på plassen ei ku og tre sauer, og utsæden var 1 1/4 tønne korn og 2 tønner poteter. Stua flyttet Anders med seg til Blekesaunet i 1878." (Erik Tofte, lokalhistoriker fra Nordgrenda) Erik Toftes upubliserte artikkel om steder og folk i marka mellom Buvika og Øyåsen/Nordgrenda. *Tekst: Kjell André Brevik*

- **Husmannsplassen Åsplassen (Tuftåsen, Tuftlykkja)**

Åsplassen er den eneste gamle boplassen i dette området som kan sies å ha blitt gjenreist. Den opprinnelige husmannsplassen ble sist nevnt i forbindelse med et møte som ble holdt der i 1877. Etter dette årstallet er det ikke skrevet mer om stedet. Det kan ha vært litt beitemark i bakkene rundt åsen, men ingen husdyr nevnes i gamle papirer. Men det må uansett ha vært knapt med matjord på Åsplassen sammenlignet med andre husmannsplasser i denne marka.

Et lite stykke sør for husa på åsen ligger det ei rektangulær forsenkning i terrenget akkurat i bakkekanten med et flatemål på 5 * 4 m. Den er 40 cm. dyp med tydelig tørrmur. Dette er tuftene etter det som antakelig har vært stua.

Stua som i dag står like nord for tufta ble reist i 1941. Denne bygningen stammer fra en annen husmannsplass i Nordgrenda, nemlig Tufttrøa (utskilt fra Tuftan i 1883).

Dagens hytte var opprinnelig buret på Tufttrøa og ble fraktet dit det nå står i 1941. Sannsynligvis ble det gamle uthuset satt opp på tuftene etter uthuset på Åsplassen som for lengst var borte.

"Denne husmannsplassen het fra gammelt av Tuftåsen, og ble også kalt Tuftlykkja. Her bodde det folk i hvert

fall så tidlig som 1761, da Ellev Sjursen (1727-1789) fra Nerstu-Losa busatte seg her. En av de siste om bodde på plassen var enka Marit Ivarsdatter Skjellåsen (1820) som giftet seg med Knut Ingebrigtsen i Grøsettrøan og flyttet dit i 1870. I 1877 holdt Siri Eriksdatter misjonsforening på 'Tofteløkken', og etter dette er det ingen opplysninger om plassen. Alle hus ble borte, og Åsplassen lå øde til 1940." ~ lokalhistoriker Erik Tofte. Utdraget ovenfor er hentet fra lokalhistoriker Erik Toftes upubliserte oversikt over husmannsplasser i området Nordgrenda-Øyås-Buvika (med Øyberga).

Tekst og foto: Kjell André Brevik

- **[Husmannsplassen Langberga\(n\)](#)**

Stormen Ivars herjinger i desember 2013 har gjort stor skade på den høgreiste granskogen som hegnet inn restene av husmannsplassen på Langberga. I utgangspunktet er tuftene etter stua synlige, men under besøket i februar 2014 var hele området dekket til av omfangsrrike vindfall som forringet synligheten betraktelig. Tufta på Langberga ligner den på Bruvollen og Åsplassen lenger sørøst i marka. Det er tale om et rektangulært søkk i terrenget som markerer kjelleren under bygninga. Grunneierlagets skilt gjør turfolk oppmerksomme på at de befinner seg ved et kulturminne. Ikke mange stegene fra skiltet ligger det ei 3 * 3 m. stor, kvadratisk grop som kan ha tilhørt ei mindre bygning på plassen. Det finnes ingen beskrivelser av bygninger eller nedtegnelser om antall hus på Langberga.

"Bureiserne her var Hans Torsen, født i 1795, fra Buvika. Han var gift med Siri Larsdatter Enghagen, født i 1793. De kom hit i 1825, men allerede i 1835 flyttet de til Hitra. Plassen fødde ei ku og to sauer og utsæden var ei tønne havre og ei tønne poteter. Plassen var i drift til 1901, men det bodde folk her til 1909 da det var auksjon på Langberga. Kristoffer Olsen (1810-1887) fra Tirslaugtrøa var den siste brukeren her, og den tredje kona hans, Anne Jakobsdatter Skjellåsen (1831-1909) fra Skaun levde til i 1909. Alle tre i det siste barnekullet reiste til Amerika." ~ lokalhistoriker Erik Tofte. Utdraget ovenfor er hentet fra lokalhistoriker Erik Toftes upubliserte oversikt over husmannsplasser i området Nordgrenda-Øyås-Buvika (med Øyberga).

Tekst: Kjell André Brevik

- [Husmannsplass Fossmarka](#)

et tydelig tidligere beiteland/dyrkamark. Plassen er kjent. *Tekst og foto: Marte Aursand*

Tufte 1 Tydelig nivå under bakkeplan. Den er 6-7 meter i ytre mål og 3-3,75 innvendig.

Sammenrast mur, men en kan måle dybde under bakkeplan på ca. 1-1 ½ meter.

Tufte 2. Måles til ca. 4X4 meter ytre mål. Tydelig åpning mot grop i terreng. Fjøs?

Området tuftene står på

- [Husmannsplass Blindperhogsteret ved Gråkollberget](#)

Typisk beliggenhet på flat hylle i ellers skrått terreng. Murene 6x5 ytre mål, 2x2 indre mål i kjellernivå. Mulig flere tufter. Ligger i tet granskog hkl 3-4.

Vegetasjon i lysninger viser tidligere beiteland.

Tekst og foto: Marte Aursand

- [Husmannsplass "Bergplassen"](#)

kotene. Tittelen på to av bildene sier "sør for" men det riktige er nord for. *Tekst og foto: Marte Aursand*

Ifølge kartet heter det Bergplassen her. Utrast mur. 4 meter lengde og 2,5 meter bred indre mål. Tydelig kjellernivå. 1-2 meter bred jordvoll rundt. Kun rester etter ett hus. Beliggende midt på flate. Trolig tidligere beiteland rundt. Tydelig muranlegg ut mot dalen. Høy mur like nord for ruinen på tvers av

- **Husmannsplass på Sunsetmoen**
- **Husmannsplass i Osplia**
- **Husmannsplass i Brennhokstret**
- **Husmannsplass ved Stensvatnet**
- **Husmannsplass ved Sandholtan**
- **Husmannsplasser Horg (registrert men ikke lagt inn)**
- **Hule på Kirkflå**

10. Industri og fremstilling

Denne kategorien omfatter et gedigent materiale bare for Melhus kommunes vedkommende. Lokalitetene som er lista opp i dette dokumentet utgjør bare toppen av isfjellet når det gjelder tømmerfløting samt en lang rekke *utmarkskulturminner* som innafor dette prosjektets rammer går helt tilbake til vikingtid/middelalder. Det er lett å assosiere begrepet *industri* med storskala ressurs- og arealkrevende produksjon og utnyttelse av råstoff til energi, f.eks. vasskraft og kull. Og det litt mjukere ordet *framstilling* blir litt som ei motvekt til det førstnevnte. Men våre registreringer har «omkalfatret» denne forestillinga ved at vi har avdekket nærmest industriell produksjon av kull som i hvert fall går tilbake til middelalderen: i skogsområdet mellom Øyberget og Klungen lengst nordvest i kommunen og på grensa til Skaun, har vi til nå kunnet påvise 8 sikre kullgroper. Og det er grunn til å anta at det finnes flere i området, ikke minst i nabokommunen. Det er fristende å tenke seg at denne lokale, storskalaproduksjonen av trekull kan ha noe å gjøre med den store klebersteinsdrifta på Klungen. Kullgropene og steinbrudda er trolig samtidige. Kan trekullet fra skogen her ha blitt brukt til lokale smeder som smidde redskaper til bryting av stein eller ble kullet «eksportert» til Nidaros som på sin side hadde et stort behov for tilførsel av ressurser, da som nå? *Det totale antall kullgroper som er påvist som følge av kulturminneprosjektet er 12!*

I kommunens vidstrakte utmarksområder er det en stor tetthet av kulturminner i form av ulike former for miler til framstilling av kull og tjære, torvdammer etter utvinning og tørking av torv til strø, fløterdammer m.m. Å registrere alt dette er ikke gjort i en håndvending, men vi har likevel fått fram et representativt utvalg. På Skogselskapets eiendom Sandholtan i den sørvestligste delen av kommunen ble det i 2007 i forbindelse med *Tjæremileprosjektet* gjort en del undersøkelser av myrmiler (*Trespade i myra i Melhus*). Resultatene fra prosjektet viser at myrmilene kan være en «problematisk» kulturminnekategori i og med at denne sær- midtnorske tjæreframstillingsmetoden ble praktisert i 1000 år i området Trøndelag/Jämtland/Nordmøre/Romsdal. I samme område kan en derfor finne nyere tids *flåkkå* side om side med tilsvarende anlegg fra middelalderen. Sistnevnte er dog ofte gjengrodd med guloransje mose.

Noe av det mest spesielle vi har funnet i forbindelse med nyere tids kullframstilling må være tufta etter kullbrennerens enkle «gamme» mellom Branneset og Brudalen ved Brokalykkja på Hølonnda.

Tekst: Kjell André Brevik

- [Kullgrop 1 ved Klungen](#)

Gropa er iøynefallende og har et innvendig tverrmål på 2 m. og en dybde på 1 m. På nordsiden av gropa er det en klar voll. Ved bruk av jordbor høsten 2014 ble det klart at dette er ei kullgrop. *Tekst og foto: Kjell André Brevik*

- [Kullgrop 2 ved Klungen](#)

Gropa er ganske gjengrodd av skog og derfor nokså kamuflert selv om den ligger kloss inntil tømmervegen som går fra Klungen og utover mot Øyberga. Vegen går delvis over den vestre vollhalvdelen og utgarden til beitet på Klungen er satt på samme sted. Gropa ligger derfor i et skogsbeite.

Med vollen har gropa et tverrmål på ca. 6 m. Det indre målet er 2-2,5 m. Vollene er breie og omkring 40 cm. høge. Lokale informanter hevder at gropene stammer fra militær aktivitet i nyere tid og det råder derfor usikkerhet rundt gropas opprinnelige funksjon. Den virker derimot bygd (altså ikke et sår i marka etter sprengladninger).

Tekst: Kjell André Brevik

- [Kullgrop 3 ved Klungen](#)

Med vollen har kullgropa et tverrmål på 6 m. Indre mål er 2,5 m. Den er i underkant av en meter dyp og den østre halvdel av vollen er ca. 40 cm. høg. Den vestre halvdel av vollen er nokså nedslitt av trafikk på vegen.

Ved bruk av jordbor høsten 2014 ble det påvist et tydelig kull- og sotlag oppi selve gropa. *Tekst og foto: Kjell André Brevik*

- [Kullgrop 4 ved Klungen](#)

Til forskjell fra gropa nede ved tømmervegen (som befinner seg helt i botn av det lille dalsøkket) er denne mulige fangstgropa i meget god stand. Medregnet vollen har den et tverrmål på 6 m. Indre mål: 2 m. Den er over meteren dyp og den nordøstlige halvdelen av vollen er over en meter høg (godt hjulpet av terrenget på stedet). Kun 3 m. fra gropa ligger kanten av ei nabogrop

av samme karakter. En test med jordboret viste tydelig at dette er ei kullgrop.

Tekst og foto: Kjell André Brevik

- [Kullgrop 5 ved Klungen](#)

Gropa er vanskelig å dokumentere grunnet eldre og nyere vindfall som delvis dekker den. Den er svært lik gropa som ligger tett ved. 6 m. i tverrmål med vollen og ca. 1 m. dyp, med et innvendig tverrmål på 2 m. *Tekst: Kjell André Brevik*

- [Kullgrop 6 ved Klungen](#)

Denne kullgropa ligger helt i kant med et tilsvarende anlegg og befinner seg i dag midt i skogsvegen med all den slitasje det har medført. Nærmere beskrivelse kommer, men kullgropa ligger veldig utsatt til midt i skogsvegen som fører fra Klungen og utover mot Øyeberget. Ligger også i Kulturminnesøk som idnr.1004158.

Tekst: Kjell André Brevik

- [Kullgrop 1 ved Øyberget](#)

Svært tydelig kullgrop med "bolleform". Nærmere beskrivelse kommer. Ligger også i Kulturminnesøk som idnr.1004156. *Tekst og foto: Kjell André Brevik*

- [Kullgrop 2 ved Øyberget](#)

Denne gropa er litt annerledes enn den som befinner seg et stykke sørøst og lengre oppi lia. Den har derimot en tydelig voll som omkranser den sirkulære gropa. Ved stikking med jordbor ble det her ikke påvist noe sot, men likhet og nærhet til ei sikker kullgrop gjør det nærliggende å tolke dette som den samme type kulturminne. *Tekst og foto: Kjell André Brevik*

- [Kullgrop på Tangan i Ramsjøen, Skjeggstadvatnet](#)

Nærmere beskrivelse kommer. Kullgropa er sikker og et klart sotlag ble påvist ved hjelp av sonderingsbor under registreringa. Lokal kjentmann Olav Harald Langås er også finneren av gravrøysa på Tangan. Han oppdaga den tydelige gropa i forbindelse med en tur i området vinteren 2014. *Tekst: Kjell André Brevik*

- [Kullmiletuft i Brudalen](#)

Kullmiletufta ligger nord for og tett inntil den gamle tømmervegen. I dag er denne vegstubben tilpasset traktorkjøring, men akkurat på denne lokaliteten er det nokså flatt og tørt. Dermed har det ikke vært behov verken for å utvide tømmervegen eller endre traseen. Dette har trolig spart kulturminnet. Kullmiletufta er veldig lett å få øye på fra veggen og tegner

seg som ei vid og nokså djup grop i terrenget omkranset av en voll. Denne resten av ei reismile er trillrund og har et tverrmål på 10 m. Største dybde ble målt til 60 cm. *Tekst og foto: Kjell André Brevik*

- [Kullmile i Brudalen \(1\)](#)

I området hvor den nye vegen fra sør og den gamle ferdselsåra fra nord(vest) går ihop og fortsetter opp Brudalen kan to kullmiler skimtes i granskogen vest for vegen. Her danner terrenget en avgrenset hjell som må ha stukket seg ut som et egnet område å "brenne" på sammenlignet med de bratte bakkene omkring.

Reismila er sirkulær med et tverrmål på 11 m. og ei høyde på ca.1,5 m. Den er lett å skille ut i terrenget p.g.a. den karakteristiske forma, - ikke minst med grøfta rundt. Under registreringen var det uråd å stikke etter kull/masse i haugen grunnet tele, men det kan se ut som at mila fortsatt inneholder mye kull. Det er stor forskjell på denne og kullmiletufta som ble registrert i Brudalen ovenfor samme dag.

Kanskje har stedsnavnet Brann-neset (et nes i Grøtvatnet) et lite stykke nordvest for milene sitt opphav i denne virksomheten? Den gamle tømmervegen som opprinnelig førte folk opp til Brudalen begynner nede ved Brann-neset og går rett forbi området med reismilene og kullbrennertufta. *Tekst: Kjell André Brevik*

- [Kullmile i Brudalen \(2\)](#)

Det ble i alt påvist to store kullmiler i dette området. De ligger nær hverandre på vestsiden av vegen som fører opp Brudalen til Kvernåsen og fangstgroplokaliteten i underkant av denne.

Til forskjell fra den nokså sirkulære nabomila er denne mer rektangulær i formen og måler ca. 7 * 10 m. I tillegg er det ei tydelig grøft rundt hele mila. I likhet med nabomila er denne 1,5 m. høy og

inneholder tilsynelatende fremdeles en del kull.

Dette er en spennende skogbrukshistorisk lokalitet med både miler og det som skulle vise seg å være ei såkalt kullbrennertuft i kort avstand til hverandre. Også stedsnavnet Brann-neset nordvest for hjellen og den gamle ferdselsvegen som fører opp i lia derifra viser at dette er et ganske intakt kulturmiljø. *Tekst og foto: Kjell André Brevik*

- [Kullbrennertuft i Brudalen](#)

På sørsiden av den moderne traktorvegen som går over hjellen og videre opp Brudalen, finner vi tuftene etter det som var kullbrennernes krypinn når arbeidet stod på i sin tid, - en såkalt kullbrennertuft. På kulturminnet vokser det i dag older og ung gran, men under registreringen var det lett å se tufta i marka. Den kan betegnes som oval i formen, - mer som en hesteko, - og

måler 6 ' 6 m. Tufta består av to parallelle voller som er 1,5 høge og med tilsvarende bredde. Utenfor begge vollene er det groper i marka som viser at massene er gravd opp på stedet.

I den nordøstre enden av tufta er det en sammenrast steinkonstruksjon bestående av heller som kan dreie seg om ei enkel grue. Under registreringen lot ikke mosedekket på de fleste hellene seg fjerne p.g.a. kulden. Hellene er trolig hentet fra steinurda like sør for tufta.

Inngangen har vært i den sørvestre enden. Inne i selve "gammen" har det nok vært trangt, men det viktigste var nok da som nå at en hadde tak over hodet og et sted å kvile ut mens kameraten hadde si vakt.

Informanten kjenner ikke til lokal tradisjon om at det har bodd kullbrennere her oppe, men hele kulturmiljøet vitner om intens aktivitet på hjellen i historisk tid, med utnyttelse av skog for framstilling av kull. Kullbrennertufta passer godt inn i dette skogbrukshistoriske miljøet som omfatter både fysiske kulturminner i terrenget og stedsnavn. *Tekst og foto: Kjell André Brevik*

- [Kullmiletuft under Brannåsen](#)

Vest for og tett ved tømmervegen som går gjennom skardet mellom det sørligste framspring av Dålåberget i vest og Brannåsen i øst ligger det ei tydelig kullmiletuft. Den gamle ferdselsåren mellom grenda og utmarka går helt i kanten på mila og den er derfor lett å få øye på til tross for den nokså tette granskogen på stedet. I dag veks det òg tre

grantrær i selve kulturminnet. Kullmila har et tverrsnitt på ca. 10 m. og er omkranset av en lav voll. Tufta er ganske grunn og mangler den karakteristiske, vide gropa som helt tømte miler har. Ifølge den lokale informanten skal det fortsatt være en del kull att i anlegget. Det har sågar på et tidspunkt blitt tatt ut en kullprøve for radiologisk datering av mila, men dette ble dessverre aldri realisert. I tuftas østlige halvdel kan "prøvesticket" etter den lokalhistoriske undersøkelsen fortsatt ses.

Dette er den eneste kjente tuft av ei reismile i trakten rundt Stormyra. Ute på selve myra er det derimot spor etter både graving og hesjing av torv samt utvinning av tjære i flåkkå/myrmile. Stedsnavnet Brannåsen like øst og ovenfor kullmilelokaliteten antas å henge sammen med kullframstillingsaktiviteten på stedet. *Tekst og foto: Kjell André Brevik*

- **Tjæremiler øst på Stormyra**

På Stormyra er det kjent to tjæremiler og disse ligger side om side. Den sørligste er allerede i ferd med å gro igjen mens den andre fremdeles ligger åpen og er lett å få øye på, særlig under registreringsforhold med isdekke på vassflater i et ellers bart myrområde. De to milene er av samme art, men ulik tilstand kan tyde på at det har gått ei viss tid mellom brukstiden på de to. Tverrmålet på den åpne flåkkå'n er 4 m. Ingen av dem har tydelig voll.

Informanten kunne fortelle at han i barndommen fikk streng beskjed om å holde seg unna disse hola ute på myra da det medfører livsfare å falle uti dem. *Tekst: Kjell André Brevik*

- **Tjæremile på Persmyra**

På Persmyra befinner det seg ei stor og åpen, vassfylt tjæremile (som lokalt kalles for en flåkkå) omkranset av tydelige voller. Medregnet vollen har mila et tverrmål på 15 m. og kulturminnet ligger som ei stor tue ute på myra. Det er uvisst når tjæremila ble anlagt. Unger som vokste opp nede i bygda og brukte denne marka som leikeplass fikk klar beskjed om å holde seg unna de gamle milene

da disse utgjorde en reell drukningsfare. En flåkkå kan være svært djup.

Tekst og foto: Kjell André Brevik

- **Flåkkåmyran**

Registreringen baserer seg foreløpig på stedsnavn, omtale og flykart. Mer informasjon kommer etterhvert. Stedsnavn kan være til stor hjelp ved kulturminneregistreringer. I dette tilfellet røper navnet Flåkkåmyran at det skal være mulig å finne rester av slike anlegg ute i terrenget. *Tekst: Kjell André Brevik*

- [Tjæremile, Brandåsen Kolbrandstad](#)

Beliggende i lett hellende myr. 8 kantet ca 2 meter i diameter. *Tekst og foto: Marte Aursand*

- [Tjæremile, Slettmyra Kolbrandstad](#)

Ligger i tilknytning til ei slåttemyr. Begge milene er ca 2 meter i diameter. Ingen gamle furuer i nærheten. Skimter mulig neverbiter i bunn. *Tekst og foto: Marte Aursand*

- [Kullmile, Bennaveien](#)

Karakteristisk jordvoll rundt. 9-10 meter i diameter. Må ha jordborr for å ta prøve. *Tekst: Marte Aursand*

- [Tjæremile, Ekkervollen Sandholtan](#)

Anlegget ligger ved Ekkervollen - Sandholtveien ved Hovin. Det er ca 1,8 - 2 meter i dm. Jordvoll rundt. Ligger i område med mange setre. *Tekst: Marte Aursand*

- [Tjæremile, Øverkåstjønna Stensetkjølen](#)

Mila ligger ikke langt fra Øverkåstjønna. Karakteristisk form. Markert kant rundt. Gjengrodd. *Tekst og foto: Marte Aursand*

- [Kullmile, Grimstjønna Sanholtan](#)

Mila er karakteristisk og ligger i tett gammel granskog like ved en gammel ferdselsvei som går fra Tømmesdalen til Sandholtan forbi Grimstjønna. *Tekst og foto: Marte Aursand*

- [Tjæremile, Blokkortjønna Hølonda](#)

6 miler i samme område. Varierende størrelse
6 miler på myra nord for Blokkortjønna. Varierende størrelse. Typisk fasong.
Opprinnelig funksjon: Industri, fremstilling, produksjon
Tekst: Marte Aursand

- [Kullmile, Negardsvollen Hovin](#)

Mila ligger i et seterområde og ble oppdaget etter en tømmerhogst. Ingen skader.
Tydelig form og rester etter kull. *Tekst: Marte Aursand*

- **Kullmile, Fossmarka Hovin**

Ytre mål ca 8 meter. Indre ca 2 2/1 meter. Beliggenhet like ved ferdsselsvei og ved gravfelt. Funn av kull i bunn. *Tekst og foto: Marte Aursand*

- **Kullgrop på Dålåbrestan**

Kullgropa ligger på den nordvestlige delen av hjellen som heter Dålåbrestan. Gropa er sirkulær med et indre mål på rundt 2 m. og en tydelig voll som gir et tverrmål på ca. 6 m. Det er ikke påvist flere kullgroper på hjellen. *Tekst og foto: Kjell André Brevik*

- **Kullmiletuft**

Tett inntil den gamle tømmervegen mellom Flålykkja og Stormyra ligger det ei tydelig kullmiletuft. Vest for og tett ved tømmervegen som går gjennom skardet mellom det sørligste framspring av Dålåberget i vest og Brannåsen i øst ligger det ei tydelig kullmiletuft. Den gamle ferdsselsåren mellom grenda og utmarka går helt i kanten på mila. Dette er den eneste kjente tuft av ei reismile i trakten rundt Stormyra. Ute på selve myra er det derimot spor etter både graving og hesjing av torv samt utvinning av tjære i flåkkå/myrmile. Ligger også i Kulturminnesøk som idnr.1003045

- **To kullgroper på Gammelåsen, Melhus (ikke lagt inn)**

De to sikre kullgropene på Gammelåsen er ikke kartfesta med GPS, men prosjektets arkeolog har skrevet en avisartikkel om funnet: Brevik, K.A. (2014). Gammelt på Gammelåsen – et blad av skogbrukssagaen på Melhus. *Gaula*, 12.november, 42 (14), 11.

- **Antatt kullgrop ved Blindperhogstret (ikke lagt inn)**
Koordinater: 63. 16850N og 10. 18853 E. Martin Grøtte kjenner til en mulig dyregrav i området Skjegstadvatnet / Solem ved Blind Per-hoksteret. Har så noenlunde koordinater på stedet. En ca. 70 cm dyp ”grav, ca. 2,5 m. lang og 1,5 m. bred. Se bildet. Fant ingen flere i nærområdet. Gropa som er påvist ved Blindperhogstret dreier seg antakeligvis om ei kullgropa av samme sort som er påvist på Tangan i Ramsjøen (punktet over!). Kullframstilling i nærheten av garden Solem i vikingtid/middelalder kan peke mot framstilling til egen bruk i ei gardssmie.
- **Tjæremile ved Dålåberga (ikke lagt inn)**
(koordinater v/Kjell A. Brevik: N: 7020548.836, Ø: 264332.063)
På et myrområde mellom Dålåberga og Stormyra er det en tydelig flåkkå/myrmile som kan pekes ut ved hjelp av flyfoto.
- **Oppgangssag ved Sagbergfossen / Vigda**
- **Oppgangssag, Oppstuggu Eid**
- **Steindammen i Midtflåbekken**
- **Tjæremile på Sandholtan**
- **Jernvinne på Litjmerkåa**
- **Jernvinner i Flåmarka**
- **Kraftstasjonen ved Flotten, Kullbrandstad**
- **Kalkmølla ved Blokkum**
- **Tegelverk på Lundamo**

11. Krigsminner

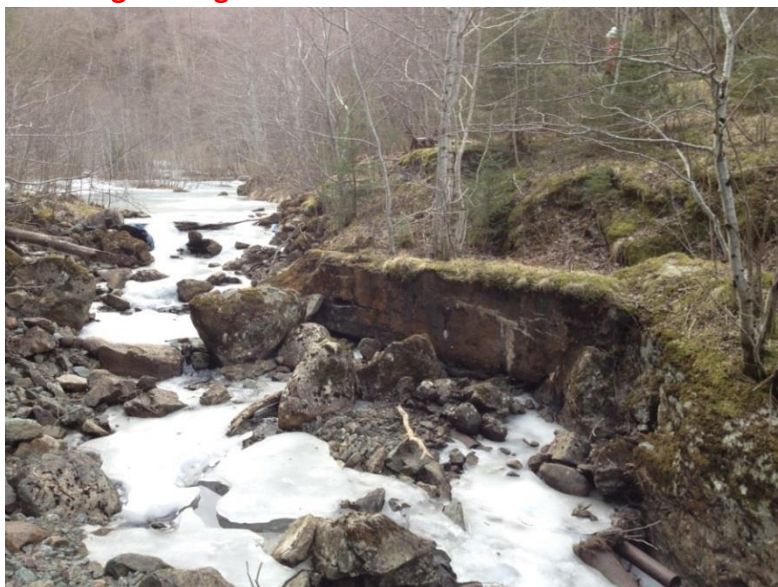
- **Skyttergrav Løvset (N64821 Ø18273)**

En slags bunkers/ observasjonspost lengst vest. Skyttergrav i midten, på høyeste punkt. Og utgravning for oppstilling av kanoner i gammel vegskråning opp til høyre for skolen.
Foto: Roar Dørum

- **Hangard/ bunker ved Øysand**
Bilde og tekst i Neu-Drontheim 1996.

- **Demning i Loddgårdsbekken**

Stedet er omtalt i Melhusbyggen.
Foto: Roar Dørum

- **Flystripe Øysand (N7022786 Ø561531))**

Flyplassen på Øysand Tyskerne etablerte seg på Øysand tidlig etter 9. april 1940. Allerede i august var flyplassen klar til bruk. Den var hele 1800 meter lang og 60 meter brei. Før dette, 8. mai, ble et forslag til plassering av flystripa lagt fram. Det var tre mulige flystriper som ble vurdert. Ett alternativ

gikk i lengderetning sør - nord og var på 1200 meter, den andre gikk fra nordaust mot vest og var 1700 meter lang og den tredje, den som i store trekk ble gjennomført, gikk fra aust mot vest. Utkastet fra 8. mai var laget etter grunnundersøkelser, som okkupantene allerede hadde gjennomført, mindre enn en måned etter at tyskerne inntok Trondheim, og tre dager etter at de norske styrkene i Trøndelag kapitulerte. Det er hevdet at tyskerne måtte ha skaffet seg god kjennskap til Øysand allerede før krigen. Ved valget av flystripe var grunnforholdene viktige, men tyskerne tok også hensyn til høgspenledningene over Øysand. Derfra gikk også strømforsyningen til Ringvål sanatorium, og okkupantene var redd for at strømbrydd vil skape vondt blod hos folk - at "Bauarbeite würde viel böses Blut unter den Norwegern verursachen". Øysand som sted for flystripa ble forøvrig i begynnelsen også vurdert opp mot et alternativ på Byneset. Øysand ble tatt i bruk som såkalt feltflyplass. Både jagerfly og bombefly tok av og landet på Øysand. Det var ikke grus eller asfaltdekke, men derimot treplankdekke. Enorme mengder med plank gikk med til bygginga. Planken va levert av flere norske firma og arbeidet ble delvis utført norske arbeidere, fraktet til Øysand i busser fra Trondheim og innkvartert i bedehuset og ungdomshuset. Parkeringsplasser for fly ble anlagt med høge jordvoller til beskyttelse, og likeså ble det bygd hangarer i den austlige delen av området. Etter krigen ble trematerialet tatt vekk. I noen år ble flyplassen brukt som treningsareale for seilflygere, og fly tok av og landet på Øysand i organisert virksomhet helt fram til sommeren 1973. Etter det har det vært sporadisk bruk av flystripa, tidlig vår og haust, etter avtaler med grunneierne. Det er tre grunneiere av flyplassområdet, Øygårdene Garden, Gården og Gjerdet. Siste gang et fly tok av fra flystripa på Øysand var i 2005. *Foto: Melhus kommune Tekst: Åsmund Snøfugl*

- **Slagsted på Lundamo**
Se bautaer og minnesmerker

- **Låve med radiosentral**

- **Krigsminne Litlkrokuttjønna 1941-42**

12. Landbruk og utmarksutnytting

Vi har opplevd at det er vanskelig å konstruere kunstige kategorier for kulturminner som ofte gjenspeiler flere aspekter. Strengt tatt er alt vi har registrert til nå knytta til ulike former for *kulturlandskap* i begrepets videste forstand. Skogbrukets kulturminner hører naturligvis til under utmarksutnyttinga i (for)historisk tid, men vi har valgt å dele opp materialet for ordens skyld. Landbruk og utmarksutnytting favner også det mindre brukte elementet *biologiske kulturminner*. Eksempler på dette kan være styvingstrær, slåttemyrer med rik flora, spor etter sørsamenes trøer for rein som i dag bare kan pekes ut gjennom flora og strandenger som beites. Ofte er det en sammenheng mellom artsmangfold, naturtyper og menneskets tradisjonelle bruk av landskapet. Sammenhengene mellom naturarv og kulturarv kan gjenspeiles i områder som blir utpekt som kulturmiljø eller prioriterte kulturlandskap.

Melhus er en stor og rik landbrukskommune med stor variasjon i jordsmonn og utnyttelse av arealer. Det er en betydelig forskjell mellom jordbruksviddene i det verdsatte kulturlandskapet på *Medalhus* og åkerlandskapet på mellom Hølundas mange vatn og åser. Dette har òg gitt seg utslag i hvor stort press som har vært lagt på utmarksressursene. I Flå, Hovin og på Hølonda er det tilsynelatende en mye større tetthet av utmarkskulturminner enn i markaområdene i Nedre Melhus. Dette kan bero på underregistrering, men kan også speile hvor tyngdepunktet har ligget sia jernalderen.

Utnyttelsen av vasskraft i Melhus er omfattende. Det er nesten ikke en større bekk eller et vassdrag som ikke på en eller annen måte har vært gjenstand for bruk av vasskraft til kvern, stamphus eller elektrisitet for den saks skyld. Også skogbrukskulturminnet fløterdammer hører til denne omfattende bruken. Lista under er et utvalg av denne store kategorien og berører alt fra mindre dammer til storstilt industriell vasskraftutnyttelse.

Tekst: Kjell André Brevik

- [Torvtak, Eldsmyra, Hovin](#)

Ligger ved Øvre Eldsmyra. Gropa etter uttaket er 13 X14 meter. Varierende dybde. Rester av torvhus «Torvhusaune» og flere tørkestrenger. Mulig også rester etter en taubane over N. Eldsmyra. *Tekst og foto: Marte Aursand*

- [Torvtak, Tjønmyra, Hovin](#)

Myra ligger på toppen av en ås. Tjønnen som er avmerket på kartet er hullet etter et omfattende uttak. Tydelig grøfter som leder oppsamlet vann ut fra området. Disse fungerer ikke nå og tjønna ble oppdemt. Myra ble benyttet av flere eiendommer nede i bygda. Det skal ha stått hele tre torvhus

her. Et brant ned og ble ikke funnet igjen, ett er falt ned og et står fortsatt fylt med torv men takpappen er flerret av. Det står rester etter tørkehesjer. Østre del av myra er grøftet kanskje med formål å drenere ut vann for et planlagt uttak. Siste uttak av torv ble utført først på 50 tallet i følge lokal informant. Myra har hatt et vesentlig uttak av torv spredt over området. *Tekst og foto: Marte Aursand*

- [Høyløe](#)

Det er kun et hjørne av løa som står igjen. Den ligger i et område som i 2012 ble kartlagt som slåttemyr/slåttemark. Verdi B. Siste slått etter 2 verdenskrig. *Tekst og foto: Marte Aursand*

- [Svendsagfossen](#)

Tufter av sagbruk og siden smie ved Gaua. Bygd opp som sagbruk mulig siste halvdel av 1800 tallet. Saga ble nedlagt i 1890 årene, men bygd opp igjen av Hans G. Hovind først på 1900 tallet. Lokalbefolkning har ryddet plassen og satt opp informasjonstavle.

Datering: 1800 tallet, tredje kvartal. *Tekst og foto: Marte Aursand*

- [Tømmerfløtingsanlegg Løfta, Hovinsmarka](#)

Tykke planker på ca 3 meter som ligger som et gulv i bunnen av elva for å løfte tømmeret over steinblokker som ligger på brekket før en liten foss. *Tekst og foto: Marte Aursand*

Marte Aursand

- [Demning, L.Kaldvellvatn Flåmarka](#)

Demningen delvis sammenrast. Tørrmuret. ca 0,5 meter tykk og 3,5 meter høy. mulig brukt til fløting av tømmer. *Tekst og foto: Marte Aursand*

Marte Aursand

- [Demning, N. Svarttjønna Sunnsetkjølen](#)

Demningen er ca 9 meter bred og 1 meter høy. Den består av grove trestammer på tvers av løpet, et lag stående plank, et lag liggende plank og tre lag plast av eldre årgang. mulig konstruert for oppdemning av tjønna som er svært grunn i denne enden. *Tekst: Marte Aursand*

- [Uttak for kanal/grøft i Grubbekken](#)

I dag ligger grøfta eller kanalen minst en halv meter høyere enn vannspeilet i kulpen. Dette antyder at stedet tidligere har vært demt opp. Under registreringen kunne det derimot ikke påvises noen rester av et slikt anlegg.

Kanalen eller grøfta begynner på sørsiden av fossen og den grunne kulpen. Omkring 20 m. sør for kulpen krysser en yngre tømmerveg anlegget og visker derfor ut sporet over noen få meter. Tømmervegen er smal og bratt og antakelig av eldre dato. Dette borger for at kanalen iallfall hører hjemme godt innenfor det 19. århundre.

Til å være et såpass omfattende anlegg som må ha krevd svært mye arbeid, vet vi overraskende lite. Ingen kjenner i dag historien bak den kilometerlange, handgravde kanalen. Dermed har vi heller ingen sikkert datering. På Persmyra sør for Grubbekken passerer kanalen en stor flåkkå, men det er uvisst om de to kulturminnene er samtidige. *Tekst: Kjell André Brevik*

- [Kanal/grøft over Persmyra](#)

Kanalen har sitt opphav ved en mindre kulp under et lite fossefall i Grubbekken ca. 100 m. nordøst for myra. Myrvegetasjonen har bidratt til at grøfta ikke trer fram like tydelig her som oppi bakken, men den er likevel lett å følge. *Tekst: Kjell André Brevik*

- [Kanal/grøft over Stormyra \(øst\)](#)

På myrområdet som under ett kan kalles Persmyra er kanalen, - som har sitt opphav i Grubbekken, - mer unnselig sammenlignet med den første etappen fra bekken og ned til myra. Sør for Persmyra inntar den igjen en mye tydeligere form. Dette er et mye tørrere terreng som har bidratt til at kanalens form er bedre bevart. *Tekst: Kjell André Brevik*

- [Kanal/grøft sør for Stamtjønna](#)

Et lite stykke sør for dagens breidd i Stamtjønna starter en brei og dyp kanal, gravd med handmakt. Avstanden til tjønna er ikke så stor, men det har rukket å danne seg ei lita blautmyr mellom kanalen og vatnet.

I dette siste partiet inntar kanalen nokså imponerende dimensjoner. Den er inntil halvannen meter dyp og har tydelige voller på hver side av grøfta. Etter omkring 50 m. stanser kanalen brått.

Det er til å undres over at et slikt omfattende spor i terrenget ikke skal etterlate seg en tradisjon om når og hvorfor det oppstod. Lokalt finnes det derimot ingen dokumenterte historier om kanalens opprinnelse og funksjon. *Tekst: Kjell André Brevik*

- [Torvdam og hesje øst på Stormyra](#)

Torvdammen vises som en 30 m. lang snorrett kant i myra, orientert NV-SØ. Innenfor kanten er terrenget senket vel en halv meter som følge av torvuttaket. Den nordlige halvdelen av dammen er en ca. 4 * 6 m. stor og rettkantet forsenkning. Dette gjør kulturminnet svært synlig i lendet.

Et kort stykke sør for

torvdammen står det en tilårskommen furugadd som i dag brukes som merke for skitraseen som passerer lokaliteten. I denne gadden henger det fortsatt litt notstreng som forteller at treet tidligere utgjorde den ene enden av ei torvhesje. Trolig strakte denne hesja seg nordover mot selve dammen.

Dette anlegget har ikke vært i bruk i manns minne og stammer kanskje fra første kvartal i det 20. århundre. *Tekst og foto: Kjell André Brevik*

- [Torvdam og -hesje på Stormyra](#)

Den sørligste del av lokaliteten består av en ca. 30 * 10 m. stor torvdam. Denne vises som et senket og våtlendt areal i terrenget.

Om lag 10 m. nord for dammen står det som antakelig er den best bevarte torvhesja i distriktet. Denne er fortsatt i såpass god stand at den kan restaureres. Dette kan være et alternativ da anleggets tilstand i skrivende stund kan representere en fare for vilt som trekker i området. Mye notstreng henger nemlig slapt ned i terrenget.

I funksjonell stand var notstrengen spent ut mellom to furutrær. Avstanden mellom de to trærne er 15-20 m. Flere bukker har stått mellom de to ytterpunktene for å sikre at anlegget har vært stramt og egnet for å tørke tunge torvflak.

Den lokale informanten var selv med på å drive dette anlegget fram til avviklingen i 1960-årene. Med mindre husdyr i grenda forsvant så og si behovet for strøtorv. Siden den gang har torvhesjene forfalt. Mange er allerede vekk, men denne utgjør et viktig unntak som det kan være verdt å holde i hevd. *Tekst: Kjell André Brevik*

- [Torvhesje og -bu på Stormyra](#)

Torvhesja tilsvarer den som befinner seg sør for det aktuelle anlegget. Disse to må ses under ett sammen med torvdammen og -bua. Av de to fremdeles stående hesjene på stedet er dette den som er i dårligst forfatning. Kun ett av de to furutrærne som er anvendt er friskt. Det ene holdes mer eller mindre kunstig "i live" ved at notstrengen hindrer den fra å knekke.

I et lite skogholt ved den sørøstlige enden av hesja ligger de fragmentariske restene av torvbua. Disse restene består hovedsakelig av det ene hjørnet på ei enkel bygning som har stått reist over bakkenivå på påler. Bua har målt omkring 3 * 3 m. og var

konstruert for å ha et tørt sted å lagre torva fram til den ble hentet med hest og slede når føret var godt vinterstid. Kjentmann Erling Bøhle har selv deltatt på torvarbeidet her og husker fremdeles begge hesjene og bua for lagring av det ettertraktede naturproduktet strøtorva representerte. I dag kan begge torvhesjene ses i varierende tilstand, men torvdammen vil nok bestå i mange århundrer. Etter 50 år er bua selv snart et naturprodukt. *Tekst: Kjell André Brevik*

- [Torvdam og -hesje øst for Stamtjønna](#)

På et parti av myra som ligger nokså nære tjønna, ser vi snorrette kanter i terrenget som viser at det har blitt stukket torv her.

Torva ble videre tørket på et ei såkalt torvhesje som bestod av notstreng strukket ut mellom to egnede furustammer (varer lengst!). Nivåene med notstreng ble holdt stive og stabile ved at flere bukker ble plassert mellom trestammene. Torvbitene ble deretter lagt til tørk på hesja for videre bruk som strø på båas, i binge og i stall. Selve torvhesja er i dag borte og kan bare ses som rester av rusten streng hengende i to furulegger. Med trea forsvinner denne delen av anlegget helt.

Kjentmann Erling Bøhle er oppvokst på Flålykkja og husker den siste bruksfasen på stedet. Dette var i 50- og 60-årene, før husdyrholdet på Flålykkja ble avsluttet og behovet for strøtorv opphørte. Han har selv vært med i drifta her sammen med sin far. Erlings første vørterøl ble drukket under arbeidet på denne hesja. Far hans hadde lagt den til kjøling i bekken like ved og sjelden har noe smakt så godt. *Tekst: Kjell André Brevik*

- [Demningen i Stamtjønna](#)

Helt i vestenden av tjønna og like sør for skogsbilvegen som fortsetter mot nordøst helt inn til Elgmyran, står demningen. I 1970-årene ble demningens opprinnelige karakter endret som følge av en modernisering av anlegget, sannsynligvis for å opprettholde dammen og dermed unngå flomfare.

Demningen er om lag 20 m. brei og konstruert av tørrmurt naturstein i forskjellige størrelser. På stedet for selve utløpet er muren ca. 2 m. høg mens de øvrige delene av byggverket framstår som en lav steinstreng. Nederst på demningen, mot bekkeløpet nedenfor, ser vi fortsatt luka som sørget for at noe av vatnet i tjønna hele tiden rann ut. Denne luka er i dag bare en historisk-teknisk detalj siden det overfløydige vatnet i

dammen nå renner ut direkte fra vasspeilet og dermed over muren.

I dag er den sørlige halvdel av demningen, inkludert utløpet, preget av gjengroing. Årsaken til denne endringen i utformingen av demningen er en ombygging i 1970-årene som innebar at det ble støpt en karm av betong oppå den opprinnelige muren. Ved selve utløpet, - altså den høyeste konstruksjonsdelen, - ble denne karmen utvidet til ei renne som gjør at vatn til enhver tid renner ut av tjønna og ut i Kolobekken nedenfor.

Den beskrevne ombyggingen har endret kulturminnet betraktelig, men samtidig er de fleste tekniske detaljer fra det første "byggetrinnet" bevart ved at betongforsterkningen er støpt oppå den gamle demningen.

Tekst og foto: Kjell André Brevik

- **Strandeng på Øyemelen (Gaulosen naturreservat)**

«Den dominerende naturtypen på land på Øysand-siden av Gaulosen naturreservat er strandeng. Strandenger er slake løsmassestrender med engvegetasjon av salttolerante grasarter og urter, med regelmessige oversvømminger av sjøvann. Naturtypen har stor betydning som hekke- og rasteplass for flere fuglearter, og flere plante- og dyrearter som tidligere var vanlige i kulturlandskapet har nå sine største gjenværende populasjoner på eller i tilknytning til denne naturtypen. Vegetasjonen karakteriseres dessuten av mange salttålede arter som ikke finnes i innlandet. Strandenger forekommer mer eller mindre over hele kysten, men mange av de større områdene er nå ødelagt av utfylling, utbygging og oppdyrking. Dette har ført til at bestandene av en rekke plantearter og fuglearter som er knyttet til strandenger har gått kraftig tilbake.

Mange strandenger ble tidligere beitet eller slått. En av de største truslene mot de gjenværende strandengområdene er gjengroing som følge av opphør av nettopp beite og slått. Dette medfører at mange plantearter forsvinner og strandenga blir uegna som hekkeområde for mange fuglearter.

Det er for å bøte på dette at kyr nå beiter på strandenga i Gaulosen. Det kan for mange kanskje se ut som om kyrne ødelegger området, men de er der som en del av den planlagte skjøtselen og for å føre strandenga på Gaulosen tilbake til der den var før beitet opphørte. Utsetting av beitende husdyr på strandeng er gjennomført med suksess flere steder i bl.a. Sverige.»

(Fylkesmannen i Sør-Trøndelag og Statens naturoppsyn, 2013)

Kilde: Brevik, K.A. (2014). Ei strandeng får sin renessanse – en inntrykksfull tur til Øyamælen naturhus ved Gaulosen i Sør-Trøndelag fylke. *Lommen 49*. Nordiska Kulturlandskapsförbundet. *Tekst: Kjell André Brevik*

- **Demning ved Morsjøen (N: 7004637, Ø: 549388)**

Lav demning ved elva Moras begynnelse helt øst i Morsjøen. Lokaliteten er ikke lagt inn grunna tekniske problemer i Kulturminnesøk (5.februar 2015). Demningen ble av Olav Harald Langås først antatt å være et vitnesbyrd om tømmerfløting i dette store vassdraget, men navna Øver og Ner Kvernfossen indikerer at dammen helst har noe med denne aktiviteten å gjøre. *Tekst: Kjell André Brevik*

- **Demning ved Litjvatnet og Storvatnet på Lundamo**
- **Fløtardammen ved Grevsjøen**
- **Demninger i Flåmarka**
- **Demning ved Grevsjøen**
- **Demning i Bøvra**
- **Demning ved Morsjøen**
- **Demning ved Altbjøra og kraftanlegg**
- **Demning ved Gaustadvatnet**
- **Demning ved Grøtvatnet**
- **Demning ved Skolda**
- **Fløtardømmen ved Morsjøen**
- **Fløtardømmen ved Grevsjøen**

13. Minner langs pilegrimsleia

Melhus kommune har to pilegrimsleier; Gudbrandsdalsleia og Østerdalsleia, disse er omtalt under ferdsel og samferdsel. Her finner du kartfestede steder og bygg langs leiene, som det er knyttet sagn eller historier til.

- [Ferjested i pilegrimsleia](#)

Det har i lang tid vært fering av pilegrimer og andre ferdefolk over Gaula fra Øysand til Sundet gård. Denne fergetrafikken er omtalt i Aslak Bolts jordebok fra 1430. Trafikken pågikk mer og mindre fram til det ble bygd bru over Gaula i 1860 ved Udduvoll. Med oppsvinget av pilegrimsvandringen på slutten av 1990-

tallet er den gamle tradisjonen med fering av pilegrimer tatt opp igjen og dette er et populært innslag for moderne pilegrimer. *Tekst: Torgeir Gunleiksrud Foto: Line Anni Solbakken*

- [St. Olavsknippen](#)

Tradisjonen sier at Olav den hellige slo sloss med troll og skrømt på St. Olavsknippen og at vannet i den dype kilden like ved toppen hadde sterk kraft. I følge et sagn som er nedskrevet av Øistein Horg møtte kong Olav sterk motstand da han dro oppetter Gauldalen for å kristne folket. Ved St. Olavsknippen kom det til et

voldsomt slag hvor kongen seiret over den gamle trua ved at kongen tok den delen av berget hvor kilden nå ligger og kastet etter trollpakket. I følge sagnet må det ha gått hardt for seg, for det luktet svovel i mange år etterpå. *Tekst: Torgeir Gunleiksrud Foto: Roar Dørum*

- [Middelalderkirka ved Kirkflå](#)

Aslak Bolts jordebok fra 1430 omtaler gården Kjørkflå og gårdsnavnet tilsier at det sto en middelalderkirke her på elveterrassen oppe i dalsiden. Tidligere lå kirken nede i dalen, men den ble trolig flyttet opp i dalsiden etter naturkatastrofen i 1345 hvor kvikkleire og flom raserte dalen og tok med seg

48 gårder og flere kirker. På Kirkflå ble det ført opp ei stavkirke som i 1686 ertstattet av en lafta trekirke. Men kirkestedet ble etterhvert oppfattet som "så usentralt" at det i 1794 ble bygd ny kirke nede i dalen, hvor Flå kirke nå ligger. En minnestein markerer hvor middelalderkirka lå, ca 50 meter fra pilgrimsleia.

Tekst og foto: Torgeir Gunleiksrud

- [Sælehuset ved Øyvindstjønna](#)

Huset er en liten rasteplass, men det går an å overnatte her også. Bua ligger langs pilgrimsleia til Nidaros og er alltid åpen. Ronald Nygård, Martin Melhuus, Ola Storhaugen og Morten Gunnes i arbeid ved sælehuset. Det er rotaryklubbens folk som har bygd huset

og som tar seg av vedlikeholdet. *Tekst Erik Tofte, Foto: Torgeir Gunleiksrud*

- [Øyvindstjønna](#)

Når pilegrimene kom til Øyvindstjønna kunne de for første gang se pilegrimsmålet i det fjerne. Stedet var i seg selv et pilegrimsmål. Skriftlige kilder og arkeologiske funn forteller at det sto et kapell her i middelalderen og at det var en kilde her, kalt St. Evens kilde med "undergjørende" vann. Gerhard Schøning besøkte

stedet i 1775 og forteller at han så krykker og staver etter folk som søkte kilden. I 1935 ble det funnet en treskulptur av St. Mikael som trolig har stått på et alterskap i kapellet. Melhus rotaryklubb bygget i 1997 et lite sælehus ved Øyvindstjønna og den er åpen for vandrere. *Tekst: Torgeir Gunleiksrud, Foto: Erik Tofte*

14. Sagabygda

- [Jarlshola](#)

Under en steinheller – Jarlshola i Bagøya ved Gaula – gjemte Håkon Jarl seg under sin flukt fra bøndene sammen med Trelsen sin Kark. Sagaen gir en livfull skildring av natten i Jarlshola. Herfra drog jarlen og Trelsen dagen etter til Thora på Rimol.
Tekst: Ronald Nygård

- [Jarlsdalen](#)

I Jarlsdalen på Søberg søkte Håkon Jarl og hirden hans tilflukt da han rømte unna bøndene i Gauldalen, som i året 995 hadde gjort opprør mot han.
Foto: Melhus kommune
Tekst: Ronald Nygård

- [Grisebingen på Rimol](#)

Snorres skildring i Heimskringla av hvordan Håkon Jarl endte sine dager i grisehuset på Rimol, drept av sin egen trell, hører til en av de mest kjente hendingene i sagatiden. *Tekst: Ronald Nygård*

- [Rimol](#)

Gården er kjent fra Sagalitteraturen som heimgården til Thora, kvinnen som skjulte Håkon Jarl i grisebingen da han flyktet fra Olav Tryggvasson og bøndene. *Tekst: Ronald Nygård*

- [Gimsan](#)

Gimsan er kjent som heimgården til mektige menn som Styrkår, Eindride, Einar Tambarskjelve og Bergliot. *Tekst: Ronald Nygård*

- [Melhus / Medalhus](#)

Medalhus er en av de sentrale storgårdene i Melhus i sagatiden og som har gitt navn til bygda. Gården møter vi i Håkon den godes saga som heimgården til Asbjørn fra Medalhus, som blir fremstilt som en av Trøndelags 8 mektigste menn. *Tekst: Ronald Nygård*

- [Skjerdingsstad](#)

Skjerdingsstad er en av de sentrale storgårdene i Melhus i sagatida. Her bodde høvdingen Haldor på Skjerdingsstad, som ifølge Snorre var en av dem som sendte ut hærpil mot Håkon jarl.
Tekst: Ronald Nygård

- [Jarlshaugen på Romol](#)

Følgende enkeltminne inngår i et overordna og prioritert kulturmiljø, men presenteres her sia det bygger på en fersk observasjon i felten. Garden Romol/Rimol er kjent fra Olav Tryggvasons saga og det som fant sted under grisebingen i

995. Flere pålitelige, skriftlige kilder beretter også om gravhauger som skal ha ligget i tilknytning til den gamle garden og to metallsøkerfunn fra romertid/folkevandringstid på Romol-grunn i 2014 bærer vitnesbyrd om at det må ha ligget flere førkristne gravminner i området som for lengst er jevna med jorda og rett og slett dyrka sund. Funna forteller om en sannsynlig maktkonstellasjon i dette området. Så langt spora *under* markoverflata. Overraskelsen var stor da jeg i september 2016, fulgte historiker og sagakjenner Ronald Nygårds anvisninger og kunne påvise et tydelig gravminne et steinkast unna minnesteinen på Sagastien. Dette er trolig den *Jarlshaugen* som har blitt omtalt av flere forfattere på 1700- og 1800-tallet, men som, - etter sigende, - skulle være borte. Gravminnet er foreløpig ikke kontrollregistrert av fylkesarkeologen. Inntil nylig har Hårråhaugen på Øyås vært regna som det siste bevarte gravminne fra forhistorisk tid i Nedre Melhus, men ser vi vekk fra ei mulig utkasta gravrøys på Veslelykkja i Sjetnmarka (registrert av fylkeskommunen i 2015),

Tekster til nettside – Kulturminner i Melhus kommune

er det nå to sikre gravminner i Sagabygda. *Det siste tilskuddet ligger ved traseen Sagastien, - kommunens tusenårssted, - og knyttes antakelig til den sterke jarlstradisjonen i området. Tekst og foto: Kjell André Brevik*

15. Samiske kulturminner

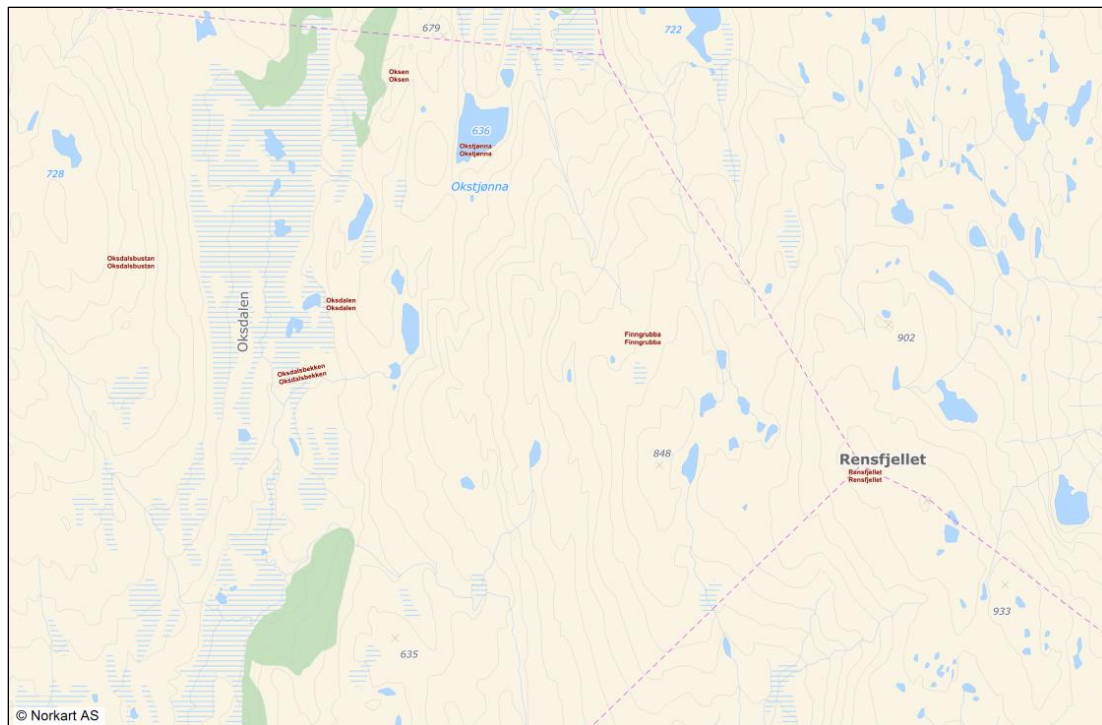
Hovedkilde til våre opplysninger om samiske kulturminner i de store utmarksområdene på østsida av Gauldalen er lokalhistoriker og arkeolog (bachelor/grunnfag og mellomfag) Astrid Grendstad, bosatt på Målsjøåsen i Klæbu kommune. Det er forventa at «Kulturminner i Melhus» i overskuelig framtid skal få tilgang til mer utfyllende opplysninger i de tilfeller dette lar seg gjøre. Sametinget er underrettet om at vi ønsker at prosjektet skal omfatte også den sørsamiske historia, i den grad dette er oppnåelig.

Alle lokalitetene vi har merka oss hittil har forleddet *Finn-* til felles. Det er sagt og skrevet mye om dette ordets opphav og betydning. *Finn* er i Norge kjent både som mannsnavn og som navn på ei folkegruppe (samene), da synonymt med benevnelsen *lapp*. I Midt-Norge er nok *finn* det mest utbredte og et ledd som gjerne ble brukt for å «identifisere» enkelte sagnomsuste mennesker, f.eks. Finn-Pål (Jervfjellet ved Jonsvatnet). Ikke minst ble *finnkjerringer* og *finnkaller* helt fram til det 20.århundre (og kanskje fremdeles?) betrakta som spådomskyndige mennesker som folk flest hadde en viss respekt for. Noe annet kunne få konsekvenser. Ingen ønska at en misfornøyd finn skulle *gande* ulykke over folk og fe.

Til tross for at sørsamene har vært til stede i de store fjell- og skogtraktene i Trøndelag sia yngre jernalder har de etterlatt seg få tydelige spor i landskapet. Bare et trena øye er i stand til å oppfatte vegetasjonsendringer som avslører ei gammel trø for tamrein. Kulturminnene er der, men en må helst vite hva en skal se etter. En viktig ledetråd i så henseende kan være stedsnavna. Disse kan sette oss på sporet av boplasser.

I kulturminneloven står følgende setning under oppramsinga i § 4 *Automatisk fredete kulturminner*: «Det samme gjelder samiske kulturminner som nevnt ovenfor fra mer enn 100 år tilbake.» (<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1978-06-09-50>). Det er derfor å forvente at det befinner seg tallrike automatisk freda kulturminner knytta til sørsamisk bruk i vår kommune. Mange av disse er derimot så godt som usynlige, så vår viktigste kilde blir stedsnavn og muntlig tradisjon (som vi i noen tilfeller kan ha skriftlig og materielt belegg for).

Tekst: Kjell André Brevik

- **Finnaunet vest for Målsjøen:**

Dette er den eneste lokaliteten som kan knyttes til nåværende gardsbebyggelse. Astrid Grendstad kjenner en lokal tradisjon om at sørsamer på tur til markedet i Trondheim hadde tilhold på denne gardens grunn. Det skal ha blitt avdekket flere spor etter bosetning på Finnaunet, bl.a. i bakkene på vestsida av vegen som kalles *Svean*. Grendstad har vært i kontakt med ei dame som er født og oppvokst på Finnaunet (Anne Fremo Myhr). I forbindelse med et slektstreff på denne garden ble det laget et skrift som tok for seg slektshistorie og gardshistorie. I dette skriftet skal det være gjengitt opplysninger henta fra Statsarkivet som dokumenterer sørsamisk aktivitet på stedet i det 17. århundre. Innmarka nord for Finnaunet, på vestsida av vegen, heter Finnmyra. Kan dette være ei oppdyrka myr som opprinnelig ble brukt som leir for sørsamer på gjennomreise? *Grendstad skal få tak i dette dokumentet.*

Tekst: Kjell André Brevik

- **Finngrubben i Oksdalen**

Nord for Samsjøen (mellom dette vassdraget og Tangvollsjøen i Klæbu) og vest for Rensfjellet ligger Oksdalen. Helt inn mot kommunegrensa mot Klæbu, finner vi ei samling små tjoenner. Det er i dette området (grønt felt?) *Finngrubben* skal ligge (ikke kartfesta!). Dette ved første øyekast merkelige navnet kan forklares ved hjelp av udokumenterte historiske opplysninger og kjente økologiske forhold på lokaliteten. Prefikset *Finn-* indikerer at vi har med sørsamisk tilknytning å gjøre. Suffikset *-grubben* peker mot en særlig attraktiv beskaftenhet ved området, nemlig at det tidlig på våren er lett tilgjengelige skudd i marka her. Dette tiltrekker seg migrerende gjess som bruker stedet som rasteplass (våtmarksområde i umiddelbar nærhet). Denne opprottinga av bakken

med nebb og mule på søk etter kjærkommen og næringsrik føde kalles *grubbing*. Stedsnavnet Finngrubben tyder på at dette området var verdsatt av sørsamene som førte sine dyr inn i Oksdalen, eller kanskje snarere ble ført av sine dyr nettopp dit. Et lite stykke nord for Finngrubben er det påvist ei fangstgrop som Klæbu historielag har lagt inn i Kulturminnesøk (<http://www.kulturminnesok.no/Lokaliteter/Soer-Troendelag/Klaebu/Fangstgrop>). Forekomsten av ett eller flere fangstanlegg i dette området *kan* peke mot et eldre villreintrekk i Oksdalen som gjorde det attraktivt å drive fangst der. Det var ressurskrevende å etablere og vedlikeholde fangstanlegg. Disse ble derfor ikke anlagt i utrengsmål på vilkårlige steder i landskapet.

Tekst: Kjell André Brevik

- **Finngangen ved Bortstjønnen i Flåmarka**

Ifølge Astrid Grendstad, følger folk i Målsjøgrenda nøye med på når snøen begynner å bråne på *Finngangen* (anvendt i kartverka). Dette er et vårtegn. Hun kjenner ingen overlevert tradisjon om hvordan dette stedsnavnet har oppstått, men det er ikke urimelig å anta at også dette kan være et område brukt som vårbeite for tamrein i historisk tid. Ifølge Grendstad skal det ha vært en del misnøye rundt bruken av dette stedsnavnet, noe som skal ha ført til at et anna navn har dukka opp i senere tid, nemlig *Bortshøgda*. Hun synes dette er synd og historisk ukorrekt da navnet Finngangen er det som brukes blant lokalbefolkninga på Klæbu-sida.

Tekst: Kjell André Brevik

- **Finnbakkan i Flåmarka**

Dette er foreløpig bare et stedsnavn, men en lokal informant og tradisjonsbærer, Leif Engen på Valderåsen, kan antakelig fortelle mer om hvilken historie som knytter seg til stedsnavnet. Dette kan ved første øyekast dreie seg om en boplass eller et midlertidig tilholdssted.

Tekst: Kjell André Brevik

- **Finnsjøan i Brungfjellet**

Dette innsjønavnet har, i likhet med Finnbakkan i Flåmarka, ingen kjent historie med tilknytning til samisk bruk som kan gjenfortelles på dette tidspunkt. Det er derimot ikke utenkelig at tradisjonsbærere i det sørsamiske miljøet eller Sametinget kan bygge på mer her. Jeg er ikke i stand til å finne *Finnsjøan* i Norgeskart (Kartverket), men et tilsvarende navn opptrer i Snåsa, - en kommune som er kjent for sitt sterke sørsamiske innslag.

Tekst: Kjell André Brevik

16. Kulturmiljø

- **Brudalen kulturmiljø (Grøtan, Hølonda)**

I Brudalen ved Broka/Grøtvatnet, finner vi ei interessant og representativ samling av *utmarkskulturminner*. Alle ligger langs en eldre sti eller tømmerveg som i nyere tid har blitt avløst av en traktorveg.

1) Kullmiler/reismiler (repr.kat. *Industri og fremstilling*): [Kullmile](#) (1) – [Kullmile](#) (2) – [Kullmiletuft](#)

2) Kullbrennertuft (repr.kat. *Industri og fremstilling*): [Kullbrennertuft](#)

3) Fangstanlegg (repr.kat. *Fangstanlegg*): [Fangstgrop](#) (1) – [Fangstgrop](#) (2) – [Fangstgrop](#)

Fangstgrop i Brudalen

Tekst og foto: Kjell André Brevik

- **Skjeggstadgrenda kulturmiljø (Hølonda)**

På vestsida av Skjeggstadvatnet er det mange vitnesbyrd om levd liv. En kan godt si at dette kulturmiljøet strekker seg helt over til Eidsgrenda. Den svært gamle ferdselsvegen over Liin tyder på mye trafikk i området allerede i førreformatorisk tid. I tillegg knyttes jutulkasta på begge sider av Liin til det samme opphavssagnet. Utmarksområdet mellom Eids- og Skjeggstadgrenda klassifiseres som «Viktig friluftsområde» og «Nærturterreng» i kommunens kart *Friluftsliv i Melhus*.

1) Steinalderfunn (repr.kat. *Hustuffer og bosetning*): [Steinalderfunnet på Monsberget](#) – [Steinalderfunn fra Hogstret \(hammerstein\)](#)

2) Skjulberga (repr.kat. *Hustuffer og bosetning*): [Skjulberga](#)

3) Hulveger (repr.kat. *Ferdse og samferdse*): *Innmåling v/fylkeskommunen*

4) Gravfelt fra jernalder (repr.kat. *Gravminner*): [Gravfelt](#)

5) Bautasteinlokaltet (repr.kat. *Bautaer og minnesmerker*): [Jutulsteinen](#)

6) Opphavssagn (repr.kat. *Hendelse, tro, tradisjon*): [Jutulsteinen](#) – [Jutulsten på Eid](#)

7) Husmannsplassen Hogstret (repr.kat. *Hustuffer og bosetning*): [Husmannsplassen Hogstret/Skjeggstadhogstret](#)

8) Rydningsrøyser (repr.kat. *Hustuffer og bosetning*): [Røys](#)

Fra et parti av hulvegen over Liin fra Eid til Skjeggstad.

Tekst: Kjell André Brevik, Foto: Olav Harald Langås

- **Litjsten og Dålåbrestan kulturmiljø (Horg, Lundamo)**

Dette området kom i kulturminneprosjektets søkelys for alvor først etter Sagauka 2015 da det ble arrangert flere borgvandringar opp til Litjsten bygdeborg (registrert i 2009). I forbindelse med dette ble vi oppmerksomme på den sterke lokale tradisjonen om Dålåbrestan som

samlingssted i historisk tid. I forbindelse med Sagauka 2016 ble det påvist flere arkeologiske kulturminner på denne særegne flata mellom landemerkene Litj- og Høgsten. I tillegg betegnes området som svært viktig og viktig friluftsområde, hhv. «Leke- og rekreasjonsområde» og «Nærturterreng», i kommunens kartverk. Uten å regne med det største enkeltminnet i dette kulturmiljøet, nemlig den monumentale bygdeborgen, ender vi opp med minst fire kategorier i et viktig turområde for lokalbefolkninga. 1.) Samlingssted (repr.kat. Hendelse, tro, tradisjon)

1.) Samlingssted (repr.kat. *Hendelse, tro, tradisjon*): [Dansarvollen på Dålåbrestan](#)

2.) Gravminner (repr.kat. *Gravminner*): [Langhaug på Dålåbrestan](#) – [Gravhaug på Dålåbrestan](#)

3.) Kullgrop (repr.kat. *Industri og framstilling*): [Kullgrop på Dålåbrestan](#)

4.) Gammel sti/hulveg (repr.kat. *Ferdseil og samferdseil*): *Ikke kartfesta/vurdert*

Gravminne ved stien på dålåbrestan etter enkel vegetasjonsskjøtsel i 2016.

Tekst og foto: Kjell André Brevik

- **Stormyra og Stamtjønna kulturmiljø (Kvål)**

Kulturminneregistreringa i Stormyrområdet mellom Vassfjellvegen og Flålykkja i Kvål viste at dette området hadde en iøynefallende tetthet av utmarkskulturminner som vi finner spredt også andre steder i Melhus kommune, men som sjelden ligger så samla som nettopp her. I dette tilfellet er det derfor ikke det unike ved enkeltminnene som er avgjørende for vurderinga mi, men snarere at de inngår i et større miljø som er lett tilgjengelig fra bebyggelsen på Kvål og som byr på ulike kategorier (lista er ikke komplett). Ifølge kartet *Friluftsliv i Melhus* ligger Stormyrområdet i et «Svært viktig friluftsområde» («Nærturterreng»).

- 1.) Tjæremiler i myr (flåkkå) (repr.kat. *Industri og framstilling*): [Tjæremiler/flåkkå](#) -
- 2.) Torvhesjer, -dammer og -bu (repr.kat. *Landbruk og utmarksutnytting*): [Torvdam og -hesje](#) (1) – [Torvhesje og torvbu](#) – [Torvdam og -hesje](#) (2) – [Torvdam og -hesje](#) (3)
- 3.) Kanal/grøft (repr.kat. *Landbruk og utmarksutnytting*): [Uttak for kanal/grøft](#) – [Kanal/grøft fra Gruvbekken](#) (1) - [Kanal/grøft fra Gruvbekken](#) (2) – [Uttak for kanal/grøft i Stamtjønna](#)
- 4.) Dammen i Stamtjønna (repr.kat. *Landbruk og utmarksutnytting*): [Demninga i Stamtjønna](#)
- 5.) Kullmile (repr.kat. *Industri og framstilling*): [Kullmiletuft](#)

Erling Bøhle «I torva» på stormyra.

Tekst og foto: Kjell A. Brevik

- **Grøsetmarka kulturmiljø (Melhus, Nordgrenda)**

I Grøsetmarka finner vi et spesielt miljø som preges av alle husmannsplassene som en gang lå her, mer eller mindre samtidige. På ett tidspunkt må det ha vært som ei «markabygd» her mellom Øyberget og Nordgrenda. På ett sted, Åsplassen, står det fortsatt ei bygning (framsideillustrasjonen) som kan betraktes som representativ for deler av arkitekturen på husmannsplassene i området. Denne ene bygninga gir derfor viktig innsikt i hvordan det kan ha sett ut på ei slik rydning i skogen. Ved husmannsplassen Langberga ligger det en tradisjonslokalitet, - et jutulkast. Det aktuelle kulturmiljøet ligger i et «Svært viktig friluftsområde» (jfr. kartet *Friluftsliv i Melhus*).

- 1.) Husmannsplasser (repr.kat. *Hustuffer og bosetning*): [Husmannsplassen Åsplassen](#) – [Husmannsplassen Bruvollen](#) – [Husmannsplassen Husberga\(n\)](#)
- 2.) Åsvegen (repr.kat. *Ferdsel og samferdsel*): *Ikke kartfesta*
- 3.) Trollstenen (repr.kat. *Hendelse, tro, tradisjon*): [Trollstenen](#)

Figur 1. Eksempel på skilt fra grunneierprosjektet i Grøsetmarka i 1990-åra.

Tekst og foto: Kjell A. Brevik

- **Klungen-Øyberget kulturmiljø (Melhus, Øysand)**

Klebersteinsvirksomheten i og rundt Klungen utgjør et av Melhus kommunes prioriterte kulturminner i Fylkeskommunens liste. Kulturminneregistreringa har også avdekket en annen gruppe kulturminner som vitner om storstilt utnyttelse av naturressursene i dette området, nemlig en konsentrasjon av kullgroper langs stien fra Klungen og ut til Øyberget. Det har etter hvert vist seg å være mange kullgroper i Melhus kommune, men felles for mange av disse er at de ligger spredt og ofte enkelt- eller parvis, jfr. kap. 3.0 Litjsten og Dålåbrestan). I det aktuelle kulturmiljøet er det til nå registrert åtte sikre kullgroper innafor et relativt begrensa areal. Beliggenheten langs en mye brukt tursti gjør dette området særlig egna for å vise fram disse våre eldste kullmiler i et typisk skogsmiljø. Kanskje henger trekullproduksjonen sammen med klebersteinsindustrien like ved, men dette er fortsatt et åpent spørsmål.

1.) Kullgroper (repr.kat. *Industri og framstilling*): [Kullgrop \(1\)](#) – [Kullgrop \(2\)](#) – [Kullgrop \(3\)](#) – [Kullgrop \(4\)](#) – [Kullgrop \(5\)](#) – [Kullgrop \(6\)](#) – [Kullgrop ved Øyberget \(1\)](#) – [Kullgrop ved Øyberget \(2\)](#)

Figur 2. Ei av de mange kullgrope vi KAN oppleve mellom Klungen og Øyberget.

Tekst og foto: Kjell A. Brevik

- **Kulturmiljø Flå**

På Flå finner vi flere kulturminner knyttet til ferdsel og samferdsel, og minnene ligger i relativ liten avstand til hverandre. Nyhuskleiva kulturhistoriske miljø er registrert i Askeladden, og er en potensiell perle som per i dag ikke er særlig tilgjengelig pga. beliggenhet bak jernbanespor. Minnet representerer tre ulike generasjoner vegger som alle har vært konge/hovedvei. Her finner vi også et praktfullt kongemonogram innrisset i berget. Ikke langt unna finner vi et kulturminne hentet fra NVEs temaplan, «Kulturminner i Vassdrag», hvor vi ser spor etter en kraftig forebygging av elva Gaula. Midt mellom disse to minnene finner vi en grensestein godt egnet til besøk. Grensesteinen markerer gammel kommunegrense mellom Melhus, Flaa og Horg. Ovenfor Nyhuskleiva finner vi Flå gamle kirkested. Eldste omtale av kirken er indirekte i 1432, da en skyldpart i kirkiu Flam lå til erkesetet. En ny kirke ble reist på samme sted, sannsynligvis i 1665-70, og dette var en langkirke av tømmer. Muligens stod den ferdig så sent som i 1686. Det var denne kirken Schøning i 1775 beskrev som “en liden Træ-Bygning, med et lidet Spir paa”. I 1713 het det i en besiktigelse at “kirken staa paa et farligt sted, saa det er høist fornødent at faa den flyttet”. I 1793 ble det så ved kongelig resolusjon gitt tillatelse til å bygge ny kirke, da den rundt 100 år gamle tømmerkirken på dette tidspunkt var forfallen og dessuten lå temmelig lite sentralt til i bygda. Gjennom årene er det ved pløying på den gamle kirkegården på Kirkflå funnet både skjelettresten, rester av kirkens tegltak og en gravstein med årstallet 1764 innrisset. En steinblokk som man antok var en av kirkebygningens hjørnesteiner, ble funnet litt høyere opp i lia i det samme området. I tillegg til disse minnene er det registrert flere hulveger i området, men disse er ikke registrert pga. mangel på mulighet til digital kartfesting.

- 1) Nyhuskleiva vegghistoriske miljø (repr. Kat. *Ferdsel og samferdsel*)
- 2) Forbygning Gaula (repr. Kat. *Ferdsel og samferdsel*)
- 3) Grensestein Melhus Flaa (repr. Kat. *Ferdsel og samferdsel*)
- 4) I tillegg ligger det minner fra Askeladden i nærheten, eks. flå gamle kirkested.
- 5) Det finnes også en hulveg i området, men disse er foreløpig ikke registrert pga. manglende mulighet for kartfesting. Foto: Line Anni Solbakken

- **Kulturmiljø Gamle Hovin**

Eiendommen het Flaten, og var H. Midttømmes forretningsseiendom. Her bygde Midttømme en stor, moderne butikk i 1902 og det ble drevet assortert handel i tre generasjoner fram til 1969. Gamle Hovin består av tre bygninger; butikklokalet med leilighet i andre etasje, bygget i 1902, stabbur og bolighus bygget i perioden mellom 1902-1920. Alle de tre bygningene, som av vernemyndigheten ved Sør-Trøndelag Fylkeskommune karakteriseres som et «semi-urbant» miljø, har en høy grad av autenticitet og er verneverdig. Tidligere var det jernbanen med stasjonsbygningen og området rundt denne som var bygdas midtpunkt. Den gamle jernbanestasjonen ligger her fremdeles. Med ny motorvei, barneskole og behov for større dagligvarebutikk forflyttet sentrum seg og den gamle butikken ble stående tom og forlatt. Ofte går slike unike kulturminner som Gamle Hovin tapt, enten på grunn av forfall eller fordi de må vike for nybygg. I dette tilfellet ville bygdefolket ikke gi slipp på det gamle samlingspunktet. I 2001 tok ildsjeler fra bygda initiativ for å ta vare på bygningene. Den gamle landhandelen har siden fungert som samlingspunkt, her har Hovin husflidslag sine møter og de har også etablert vevstue som er i flittig bruk. Det arrangeres alt fra pubkvelder, konserter, utstillinger, omvisninger for skoleklasser og andre interesserte samt også forskjellige typer kurs i gamle håndverksteknikker. Eiendommene er organisert som en stifelse og alt vedlikehold og restaureringsarbeid gjøres i henhold til antikvariske prinsipper.

- 1) Butikklokalet (repr. Kat. *Hus og bygninger*) 236/12
- 2) Stabbur (repr. Kat. *Hus og bygninger*) 236/12
- 3) Bolighus (repr. Kat. *Hus og bygninger*) 236/12
- 4) Hovin stasjon (repr. Kat. *Hus og bygninger*) 236/13

Foto: *Magasinet Norske Hjem/Frøyset*

17. Kulturlandskap

NTNU Vitenskapsmuseet gav i 2013 ut et naturhistorisk notat. Dette notatet gir en oversikt over slåttemyrlokaliteter i Melhus kommune kartlagt i 2011 og 2012, og en vurdering av kunnskapsstatus. Flere av lokalitetene inneholder også naturtypen slåttemark, og det er tatt med beskrivelse av en slåttemarklokalitet, Johannesenget. Det finnes helt klart flere slåttemyrer i Melhus, spesielt helt i sørvest på grensa til Midtre Gauldal og Meldal og nordover mot Svorksjøen. Her finnes det relativt store myrer som vi antar har vært brukt som slåttemyr i tidligere tider. Dessuten finnes de mange mindre forekomster i høgtliggende områder (> 500 m. o.h.) øst i kommunen, men berggrunnen her er ugunstig for dannelsen av rik myrvegetasjon.

Slåttemyr

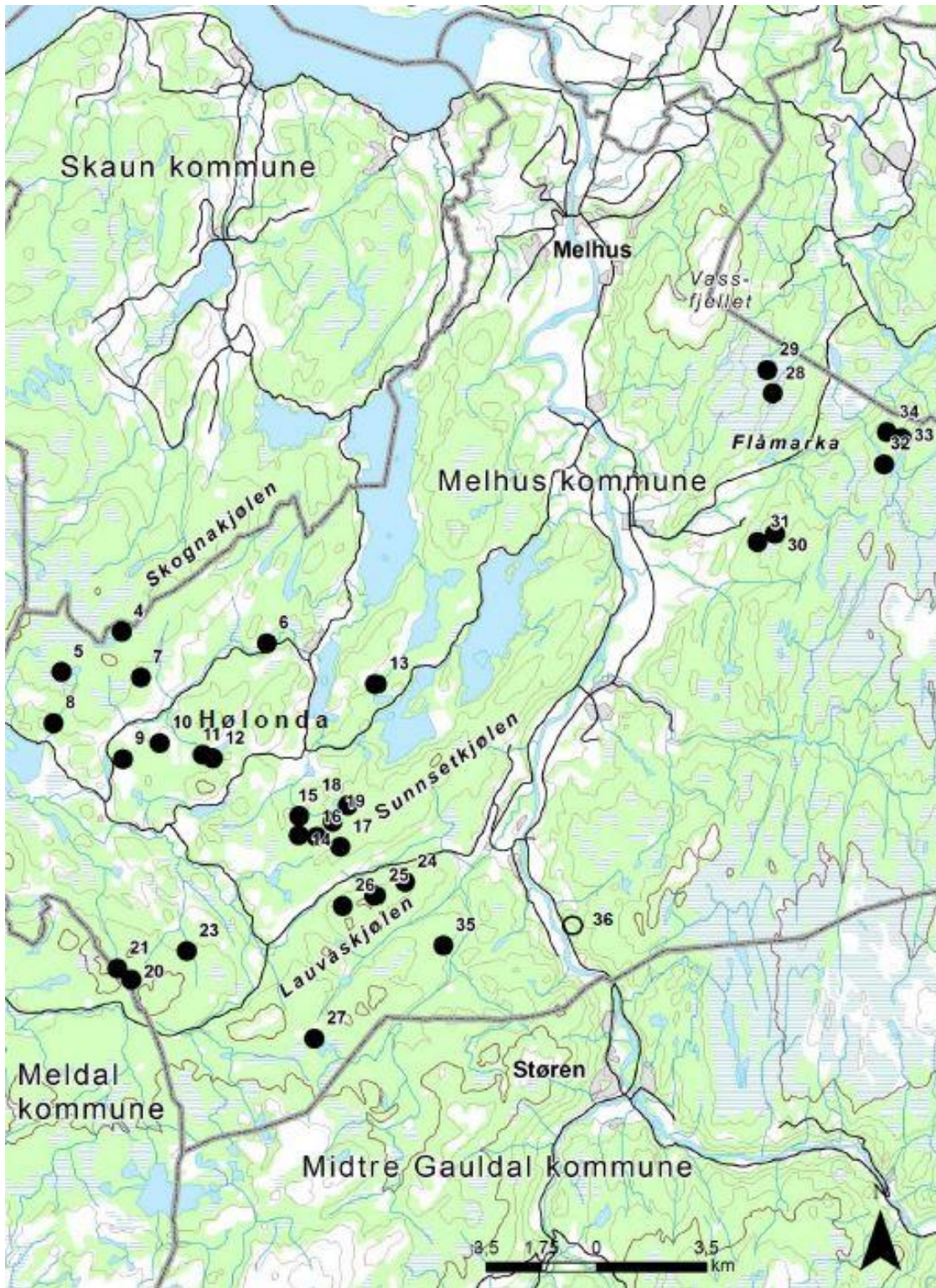
Slåttemyrlokalitetene er gruppert i åtte delområder eller myrområder. Disse er:

- **Skognakjølen**, høgdedraget på grensa mellom Skaun og Melhus kommuner.
- **Hølonda (bygda)**, som stort sett er områdene sentralt i Hølonda-området.
- **Sunnsetkjølen**, som utgjør høgdedraget mellom de store innsjøene på Hølonda og Tømmesdalen.
- **Sæterdalen**, dalføret i SV på grensa mot Meldal kommune.
- **Lauvåskjølen**, som utgjør høgdedraget mellom Tømmesdalen og Sandådalen.
- **Vestre Flåmarka**, som utgjør områdene i østhellingen av Vassfjellet, nordøst for Flå, helt nord i kommunen.
- **Østre Flåmarka**, som utgjør områdene sørøst for Flå, opp mot Brungfjellet.
- **Gauadalen**, dalføret sørøstover fra Hovin, og sør for Tømmesdalen, helt i sør på grensa til Midtre Gauldal kommune.

Slåttemark

- **Johannesenget**, bratt sørvestvendt li like nord for plassen Dullum ved Gylløyan.

Tekst og foto: Kartlegging av slåttemyr og slåttemark i Melhus kommune, Sør-Trøndelag 2011-2012, NTNU Vitenskapsmuseet.

Bilde: Kart over 31 slåttemyrlokaliter og en slåttemarklokalitet (åpen sirkel) som ble kartlagt i Melhus kommune i 2011 og 2012.

Langmyra, slåttemyr